

ՀՐԱՉԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՀՐԱՉԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ
ԳԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
51-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ
ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹՅԱՆԸ 6

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՀՀ ՎՃՈՒԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ 11

**MAJA TRATNIK
MEETING OF THE INTERNATIONAL ASSOCIATION OF JUDGES
Yerevan, 8th September 2008**

Opening ceremony 20

ԳԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
51-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՑ ՀԵՏՈ
ՀՀ ԳԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՍՏԱՑԱԾ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ 24

**МОНИКА НЕРЕ
ДЕНЬ ЕВРОПЕЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ
ЮСТИЦИИ В БЕРЛИНЕ**

..... 26

ՍԵՐԺԻԿ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՕՐԵՆՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾԻՑ ԱՎԵԼԻ ՍԵՂՄ ՊԱՏԻԺ
ՆՇԱՆԱԿԵԼԸ, ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ 32

**АРМЕН ЕСОЯН
АКТУАЛЬНОСТЬ, СОСТОЯНИЕ
И ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ
ИСТОРИИ АРМЯНСКОГО ПРАВА**

..... 40

ԳՈՈ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

ԳԱՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱԳԵՊԸ
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱԳՔՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 48

ՏԻԳՐԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀՐԱՄԱՅՆԱԿԱՆԸ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐՄԱՄԲ 56

ԼԻԼԻԹ ԳՅՈՉԱԼՅԱՆ

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՈՐՊԵՍ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ՍԱՐՄԻՆ 64

ՀՀ ՎՃՈՒԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 76

РЕЗЮМЕ 86

Հրաչիկ ՄԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության նախագահ,
Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության
դատարանի նախագահ

**ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՀՐԱՉԻԿ ՄԱՐԳՍՅԱՆԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
51-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ
ԲԱՃՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹՅԱՆԸ**

ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

Դատավորների միջազգային
միության հարգարժան նախագահ,
Կենտրոնական խորհրդի
հարգարժան անդամներ,
հարգելի գործընկերներ, հյուրեր,
տիկնայք և պարոնայք:

Ինչպես հայտնի է, 2007 թվակա-
նին Նորվեգիայի Տրոնհեյմ քաղա-
քում Դատավորների միջազգային
միության հոբելյանական 50-րդ հա-
մաժողովը որոշում ընդունեց Դատա-
վորների միջազգային միության 51-

**ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ**

րդ տարեկան համաժողովն անցկացնել Հայաստանի Հանրապետության մայրաքաղաք Երևանում:

Երևանում համաժողովի անցկացումը Հայաստանի Հանրապետության դատավորների համար բացառիկ իրադարձություն է, որի կապակցությամբ իմ շնորհակալությունն են հայտնում այդ որոշումն ընդունող պատվիրակներին, միջազգային միության ղեկավարությանը:

Այսօրվա համաժողովը կարևորվում է նաև նրանով, որ այն ԱՊՀ տարածաշրջանում անցկացվում է առաջին անգամ և կարող է խթան հանդիսանալ դատարանների անկախությունն ամրապնդելու, դատական իշ-

խանության հեղինակությունն ու վստահությունը բարձրացնելու գործում:

Հայաստանում անկախ դատական համակարգ ստեղծելու գործում, հատկապես վերջին տարիներին, կատարվել են զգալի աշխատանքներ, սակայն անելիքները դեռևս շատ են: Երկրի դատավորների անկախության ամրապնդման, դատավորների իրավունքների ու շահերի պաշտպանության գործում իր ներդրումն ունի Դատավորների միությունը: Դատավորների միությունն իր ուշադրության կենտրոնում է պահում դատավորների սոցիալական խնդիրների հարցը: Վերջին տարիներին Դատավորների

միությունն ակտիվ մասնակցություն է ունենում օրենսդրության մշակման հարցերի և այդ առումով դատավորների ձայնը լսելի է դառնում: Դատավորների միության կողմից մշակվել և

գործողության մեջ են դրվել «Դատավորի վարքագծի կանոնագիրք»-ը և դրա ընդարձակ մեկնաբանությունը: Դատավորների շրջանում լայն հեղինակություն է վայելում Դատավորնե-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

րի միության կողմից հրատարակվող «Դատական իշխանություն» ամսագիրը:

Կարծում եմ՝ մեր երկրում համա-

ժողովի անցկացումը կնպաստի նաև այդ խնդիրների իրականացմանը, քանի որ այսօր դրա համար երկրում առկա է անհրաժեշտ քաղաքական

ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

կամք և համապատասխան իրավական դաշտ:

Անհրաժեշտ են համարում նշել, որ համաժողովի անցկացման որոշումը մեր երկրում ընդունվեց մեծ ոգևորությամբ: Այն արժանացել է նաև երկրի բարձր ղեկավարության և Վճռաբեկ դատարանի հավանությանը, որոնց, ինչպես նաև առանձին հովանավոր-

թյան դատավորների միության հեղինակության և նրա աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման վրա:

Առիթից օգտվելով՝ հայտնում են Դատավորների միջազգային միության ղեկավարությանը, նրա գործադիր մարմնին ու համաժողովի մյուս բոլոր կազմակերպիչներին իմ խորին

ԱՆՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ների աջակցությամբ կատարվել է ամեն ինչ համաժողովի աշխատանքները պատշաճ կազմակերպելու և անցկացնելու համար:

Ինչ խոսք, համաժողովի անցկացումն իր դրական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի Հանրապետու-

երախտագիտությունը:

Շնորհակալություն են հայտնում ավելի քան 52 երկրներից ժամանած բոլոր պատվիրակներին ու հյուրերին՝ ասելով. «Բարի՛ գալուստ Նոյի երկիր, արևաշատ ու հյուրընկալ երկիր Հայաստան»:

ՂԱՏԱԿԱՆ
Ինչխանություն

Հովհաննես ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՀՀ վճարելի դատարանի նախագահ

ՀՀ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ

Հարգելի՛ գործընկերներ, հյուրեր, տիկնա՛յք և պարոնա՛յք,

Շնորհավորում եմ բոլորիս Դատավորների միջազգային միության 51-րդ համագումարի բացման կապակցությամբ և հուսով եմ, որ առաջիկա օրերին մենք համատեղ ուժերով կկարողանանք այս միջոցառումն առավելագույնս ծառայեցնել միության գլխավոր նպատակին՝ մեր երկրներում դատական իշխանության անկախության ապահովմանը և արդյունավետ արդարադատության իրականացմանը:

Դատական իշխանության անկախության և նրա արդյունավետ գործունեության հիմնախնդիրները բնորոշ չեն միայն այս կամ այն երկրին: Երկրներին, որոնք նոր են կառուցում ժողովրդավարություն, կամ երկրներին, որոնք դուրս են եկել պատերազմի կամ այլ արհավիրքների բովից: Դատական համակարգի խնդիրները, դրա արդյունավետության բարձրացումն անընդհատ քննարկումների առարկա են բոլոր երկրներում: Սա է պատճառը, թե ինչու են այս կազմակերպությանն անդամակ-

ՄԵՊՏԵՄԲԵԿ 2008 9 (110)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ցում այսքան շատ երկրների ներկայացուցիչներ, այդ մասին է վկայում նաև այս կազմակերպության շարունակական գոյությունը:

Այս է պատճառը, որ մենք շատ ենք կարևորում Դատավորների միջազգային միությանը մեր անդամակցությունը, իսկ հավաքները նման ֆորմատով ընդհանրապես, և այս կազմակերպության համագումարների ձևով, մասնավորապես, դիտում ենք որպես բոլորիս համար ընդհանուր հիմնախնդիրը քննարկելու և ճիշտ լուծումներ գտնելու հարմար հարթակներ:

Այն, ինչի մասին ես կփորձեմ հա-

այսօր կանգնած դատական իշխանությունների առջև, ի՞նչ բարեփոխումներ պետք է իրականացնել արդարադատության արդյունավետությունը բարձրացնելու համար և ինչպե՞ս պետք է ձգտել բարձրացնել հասարակական վստահության մակարդակը դատական իշխանության նկատմամբ:

Մեծագույն խնդիրը դա կոռուպցիան է: Կոռուպցիան խաթարում է ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը՝ օրենքի առաջ հավասարությունը: Եթե կոռուպցիան ներթափանցում է դատարաններ, անկախ նրանից, թե

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

12

կիրճ խոսել, մասամբ ընդգրկված է այս համագումարի օրակարգում: Հարցերի մնացած մասը կառաջարկեմ ընդգրկել հետագա համագումարների քննարկումների օրակարգերում:

Եվ այսպես՝ ի՞նչ խնդիրներ են

դրա դրդապատճառն ազահությունն է, թե քաղաքական շահը, Ֆեմիդայի կշեռքի հավասարակշռությունը խախտվում է, և դրանից տուժում են սովորական մարդիկ: Կոռուպցիան դատարաններում անլսելի է դարձնում անմեղ գոհերի ձայնը, իսկ հան-

ցագործները գործում են անպատիժ:

Կոռուպցիան ծնող և դրա ծավալմանը նպաստող պատճառներն, ըստ էության, այնքան բազմաբնույթ ու շատ են, որ փաստորեն դրանց դեմ պայքարը վերածվում է պայքարի հանուն անկախ և անկողմնակալ արդարադատության: Գտնում են, որ դատական իշխանության հիմնախնդիրների վերլուծությունը պիտի իրականացնենք հենց այս գլոբալ խնդրի պրիզմայով:

Կոռուպցիան դատավորների շրջանում շատ լայն հասկացություն է: Անհնար է տալ միասնական ճիշտ բնորոշում այս հասկացությանը: Կոնկրետ դեպքերում մենք հաճախ ինկատի ունենք անձնական անօրինական շահը, որը հետապնդում է դատավորը կամ դատական իշխանության պատասխանատու պաշտոնյան իր պաշտոնական պարտականությունները կատարելիս: Այդ

շահն ընդունում է ոչ միայն ապօրինի նյութական վարձատրության, այլ նաև սոցիալական և այլ տնտեսական բարիքների տեսք: Սոցիալական բարիքները կարող են ունենալ տարբեր արտահայտություն: Դրանց թվին կարող են դասվել, օրինակ, արտոնությունները ծառայողական բնակարան ստանալու, ծառայողական ավտոմեքենայից օգտվելու, այլ սոցիալական արտոնություններ, ընդհուպ մինչև արագացված կարիերային աճ: Սակայն կարևոր է նշել նաև կոռուպցիայի այլ ձևերի մասին: Դատավորի վրա կարելի է ներազդել ոչ միայն արտոնություններ տալով, այլև՝ ինչը շատ ավելի արդյունավետ է՝ սանկցիաների սպառնալիքով: Օրինակ, երբ դատավորը մտահոգ է իր կամ իր ընտանիքի անդամների անվտանգությամբ, եթե նա կարող է կորցնել իր պաշտոնը կամ բաց թողնել դատական հիերարխիայում ավե-

լի բարձր դիրք զբաղեցնելու հնարավորությունը:

Կարծում եմ, սակայն, որ կոռուպցիան հաղթահարելի երևույթ է: Աշխարհի շատ երկրներում ժողովրդավարական զարգացումների շնորհիվ այդ խնդիրը հայտնվում է ուշադրության կենտրոնում: Բազմաթիվ միջազգային կազմակերպություններ իրականացնում են բազմակողմանի ուսումնասիրություններ այս ոլորտում և մշակում երաշխավորություններ: Գործում են բազմաթիվ ծրագրեր, որոնց հիման վրա մշակվում են կոռուպցիայի հաղթահարման բավականին արդյունավետ ունիվերսալ սկզբունքներ: Մեր կազմակերպության ուշադրության կենտրոնում ևս պիտի լինի այս խնդիրը, և մենք պիտի աշխատենք լինել այս հարցում գաղափարների գեներացիայի կարևոր կենտրոն:

Արդյունավետ պայքարը կոռուպցիայի դեմ հնարավոր է, սակայն դա կարելի է անել միայն, եթե հասարա-

կությունում կա ձևավորված սոցիալական պատվեր, իսկ քաղաքական իշխանությունն ունի հստակ կամք իշխանության բոլոր մակարդակներում արմատախիլ անելու այդ չարիքը:

Նման ծանր հիվանդության դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է, ճիշտ ախտորոշումից գատ, գտնել դրա պատճառները: Համաշխարհային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ կոռուպցիայի հիմնարար պատճառները տարբեր երկրներում նույնական են:

Երկրների մի մասում էական հետք է թողել պատմական անցյալը: Այն ժառանգությունը, որ Հայաստանը, մասնավորապես, ստացել է սովետական տոտալիտար ռեժիմից, էականորեն ազդում է այսօրվա վիճակի վրա: Այս օբյեկտիվ պատճառի ամենավատ բնորոշիչն այն է, որ տասնամյակների անբռնազբոս կոռուպցիան դարձել է հասարակության մենթալիտետի անբաժանելի մաս:

Հիվանդության հաջորդ հիմնական պատճառներից մեկը իշխանությունների զսպումների և հակակշիռների մեխանիզմների անկատար գործարկումն է, ինչը հնարավորություն է տալիս առաջին երկու իշխանություններին միջամտել արդարադատության գործառույթին կամ ներագրել դրա վրա: Նման յուրահատուկ կախվածությունը, որը կարելի է անվանել «քաղաքական կոռումպացվածություն», հետևանք է բարդ հարաբերությունների դատարանների և պետական մարմինների միջև, հատկապես գործադիր իշխանության հետ: Սա հիմնականում բնորոշվում է

իրականացվում է զանգվածային լրատվամիջոցների կողմից, օգտագործելով «հասարակական կարծիքի» կամ «ժողովրդի կամքի» գործունը:

Երրորդ պատճառը դատարանի անկախության տնտեսական հիմքի բացակայությունն է:

Դատավորի անկողմնակալության համար քաղաքական միջամտությունից ոչ պակաս վտանգավոր գործոն է դատավորի ֆինանսական անբավարարությունը: Դատավորն իրավունք ունի ստանալու իր կարգավիճակին, իր լիազորություններին և աշխատանքային պարտականու-

երրորդ իշխանության ոչ բավարար ինքնուրույնությամբ: Կա նաև դատական իշխանության քաղաքական կախվածության այլ ձև, իր բնույթով առավել նուրբ ներագրեցության հնարավորություն, որն ունի առավելապես հոգեբանական նրբերանգ: Այն

թյունների ծավալին համարժեք վարձատրություն: Դատավորի վարձատրությունը պետք է բավարար լինի դատավորի և իր ընտանիքի կարիքները հոգալու համար, որպեսզի վերջինս չփնտրի ուղիներ՝ ստանալու լրացուցիչ և, առավել ևս, ապօրինի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

եկամուտներ:

Ոչ պակաս կարևոր է նաև դատական գործառույթի պատշաճ ֆինանսավորման հարցը: Պետությունը պիտի ֆինանսավորի դատարաններն այն հաշվով, որպեսզի հնարավոր լինի արդյունավետ իրականացնել դատական գործառույթը:

Թեև Հայաստանում մենք անցած մի քանի տարիների ընթացքում հասել ենք ֆինանսավորման էական բարելավման, սակայն այսօր մեր բյուջեն պետական բյուջեի հետ պարզ համեմատությամբ կազմում է ընդամենը 0,52 տոկոս:

Համեմատության համար նշեմ,

1,05%:

Կարևորելով դատավորների աշխատանքի վարձատրության բարելավման խնդիրը, այնուամենայնիվ, իմ համար պարզ է հետևյալ ճշմարտությունը. նույնիսկ ամենաբարձր աշխատավարձը չի կարող փոխարինել դատավորի կողմից իր դիրքի և առաքելության ընկալմանը և էթիկայի այն նորմերի պահպանմանը, առանց որոնց անիմաստ է մեր մասնագիտությունը:

Այդ իսկ պատճառով մեր երկրներն էական ուշադրություն պիտի դարձնեն դատավորների ընտրության և նրանց կադրային տե-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

որ եվրոպական առանձին երկրներում դատական համակարգերի բյուջեն պետական բյուջեում կազմում է, մասնավորապես, Ֆրանսիայում՝ 1,65%, Ֆինլանդիայում՝ 1,7%, Շվեդիայում՝ 1,9%, Սլովակիայում՝

դաշարժման հարցերին: Այստեղ պետք է գործեն թափանցիկ և օբյեկտիվ ընտրությունն ապահովող մեխանիզմներ:

Այս հարաբերություններում առանձնակի կարևորում են հենց

դատավորների դերը: Անթույլատրելի է մեղքն ամբողջովին զցել արստրակտ «կոռուպցիայի» վրա և չտեսնել մեղքի մեծ բաժինը, որը կրում ենք մենք՝ դատավորներս: Բացառում են իրավիճակ, որևէ երկրում, որևէ հասարակության մեջ, երբ դատավորն իր կարիերայի ընթացքում երբևէ չի ենթարկվում քաղաքական կամ ոչ քաղաքական ազդեցության: Մակայն եթե դատավորն ունի ուժեղ կամային հատկանիշներ, ճիշտ արժեքային համակարգ և գիտակցում է իր առաքելության նշանակությունը, այդ կոնֆիլկտը միշտ լուծվում է հոգուտ արդարադատության: Եթե դատավորը չցանկանա ինչ-որ մեկին ենթարկվել, ոչ ոք չի կարող նրան ստիպել: Հնարավոր է նրան պաշտոնազրկեն, բայց ոչ ենթարկեցնեն:

Այս հարցում հատուկ կարևորում են մասնագիտական էթիկայի կանոնների դերակատարությունը և

դրանց պահպանման նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողությունը:

Որևէ լուրջ բարեփոխում կամ գործառույթ ենթակա է ձախողման առանց հասարակության լայն շերտերի օժանդակության: Մա լրջագույն պրոբլեմ է, որի լուծման ուղղությամբ պետք է ջանքեր գործադրել:

Գաղտնիք չէ, որ նոր դեմոկրատիայի երկրներում դատական համակարգի նկատմամբ անվստահությունը մեծ է: Ցավոք, վստահության մակարդակը դատական համակարգի նկատմամբ շատ ցածր է նաև մեր երկրում:

Համաշխարհային բանկի առաքելության օժանդակությամբ անկախ փորձագետների կողմից անցկացված հասարակական հարցման արդյունքների համաձայն՝ հասարակությունը լուրջ կասկածներ ունի արդարադատություն իրականացնողների անաչառության և ազնվության նկատմամբ: Հարցմանը մասնակցող-

ների 26 տոկոսը դժվարացել է պատասխանել դատավորների անհատական հատկանիշներին վերաբերվող հարցմանը: Կոնկրետ հատկանիշների թվից ամենամեծ տոկոսը բաժին է հասել «բարեկրթությանը» (25 տոկոս) և «արհեստավարժությանը» (22 տոկոս): «Ազնվությանը»՝ որպես մասնագիտական հատկանիշ, հայկական դատավորների համար նախապատվություն են տվել հարցմանը մասնակցողների 2 տոկոսը:

Դժվար է չհամաձայնել իրավի-

րանների և լրատվության միջոցների հարաբերությունների կոնցեպցիայի բացակայությունը: Դա հետևանք է այդ երկու կարևոր ինստիտուտների համագործակցության բացակայության:

Չանգվածային լրատվության միջոցների օժանդակությունը բարեփոխումներին կարևոր է ոչ միայն ինքնին, այլ նաև անգնահատելի է որպես հասարակական օժանդակության վրա ազդող գործոն:

Դրա ապացույցն է այն դերը, որը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ճակի անմխիթար լինելու մասին կարծիքին:

Ստեղծված իրավիճակի պատճառները պարզ են և հասկանալի:

Առաջին պատճառը, բնականաբար, անկախության և անկողմնակալության դեֆիցիտն է: Սակայն իրավիճակի վրա լուրջ ազդեցություն են թողնում նաև դատարանների մասին օբյեկտիվ տեղեկատվության անբավարարությունը, ինչպես նաև դատա-

վերապահում է հասարակությունը զանգվածային լրատվամիջոցներին՝ դատաիրավական համակարգի մասին տեղեկանալու և իրավական քարոզչության գործում: Սոցիոլոգիական հետազոտությունների արդյունքների համաձայն՝ բնակչության իրավական տեղեկատվության 87%-ի աղբյուրը զանգվածային լրատվամիջոցներն են, և միայն մնացած մասը բաժին է ընկնում դատական հա-

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մակարգին, պետական քարոզչությանը և այլ միջոցներին:

Այդ նույն հասարակական հարցման տվյալները ցույց են տալիս, որ բնակչության մեծ մասը տեղեկացված չէ դատախարակական բարեփոխումների մասին (42 տոկոս) կամ գիտի դրանց մասին շատ մակերեսորեն (47 տոկոս):

Իր իրավական տեղեկացվածության մասին ցածր գնահատական է տալիս հենց ինքը՝ բնակչությունը: Այսպես, հինգ բալանոց սանդղակով՝ բնակչության 60 տոկոսը գնահատում է իր իրավական գիտելիքները 1-ից 2 բալ:

Այսպիսի պայմաններում միամիտ է մտածել հասարակության և զանգվածային լրատվության միջոցների էական օժանդակության մասին դատարաններին:

Ավանդաբար, դատական համակարգը այլ պետական մարմինների համեմատ ամենաբացն է և թափանցիկը: Դա բխում է հենց նրա գործունեության բնույթից՝ դատավարություններն աննշան բացառություններով դռնբաց են: Այդ իսկ պատճառով մամուլը չունի մեծ բարդություններ հազեցնելու իր ինֆորմատիվ ծառայում այս ոլորտում:

Չնայած՝ մենք շարունակում ենք մտահոգ լինել այս հարցում և մշտապես փորձում ենք մշակել մեխանիզմներ, որոնք առավել մատչելի և թափանցիկ կդարձնեն մեր համակարգը հասարակության համար:

Դատական իշխանությունը միշտ պիտի աշխատի բարձր պահել թափանցիկությունը: Հասարակությանն ինտերնետի և այլ միջոցներով պիտի հասու լինեն դատական տեղեկությունները, դատական ակտերը պի-

տի հրատարակվեն հասանելի աղբյուրներում, դատարանները պիտի ստեղծեն լրատվամիջոցների հետ համագործակցության արդյունավետ միջոցներ:

Նման մեխանիզմները կարող են բարելավել իրավական տեղեկատվության որակը և նվազեցնել առանձին լրատվամիջոցների ձգտումը սկանդալային պատմություններ պատմելու կամ իրականությունը դեպի սկանդալայինն աղավաղելու միջոցով աուդիտորիա ձեռք բերելու:

Հարգելի գործընկերներ,

Այս հիմնախնդիրները բազմաթիվ են, և իմ ողջույնի խոսքի համար ինձ տրամադրված ժամանակը չի բավականացնի ողջ ներկայակերպերը վերլուծելու համար: Ես փորձեցի խոսել համեմատաբար լուրջ մարտահրավերների մասին: Վստահ եմ, որ ձեզ բոլորիդ համար ընկալելի են իմ մտահոգությունները, և մենք կաշխատենք միասին խելք խելքի տալով գտնել պրոբլեմների լուծման արդյունավետ ուղիներ:

Մեզ համար մեծ պատիվ է նման ներկայացուցչական հավաքի հյուրընկալումը մեր երկրում: Մենք փորձել ենք անել հնարավորը ապահովելու համար այս միջոցառման բարձր մակարդակով անցկացումը: Հուսով եմ, որ մեր կազմակերպական ջանքերն ապարդյուն չեն անցել, մեզ կհաջողվի արդյունավետ աշխատել Երևանում և նախանշել մեր հետագա անելիքները:

Կրկին թույլ տվեք ողջունել ձեզ Հայաստանում, ցանկանալ բեղմնավոր աշխատանք և հաճելի ժամանց:

Շնորհակալություն:

Maja Tratnik

President of the IAJ

**MEETING OF THE INTERNATIONAL
ASSOCIATION OF JUDGES**

Yerevan, 8th September 2008

Opening ceremony

**Your Excellency,
Ladies and Gentlemen,
Dear Colleagues,**

It is an honor and great pleasure for all of us to be here today participating at the opening ceremony of the 51st meeting of the IAJ in Yerevan, the capital and largest city of Armenia. The city which history dates back to the 8th century BC. According to Armenian tradition, the name of Yerevan is derived from an expression exclaimed by Noah in Armenian while looking in the direction of Yerevan, after the ark had landed on Mount Ararat and after the flood

waters had receded: “Yerevants!” (“it appeared!”).

For me it is a privilege to address you in the name of the International Association of Judges. It is the first time the IAJ meeting is held in this part of the world, in this landlocked mountainous country, a transcontinental country at the juncture of Eastern Europe and Western Asia, between the Black Sea and the Caspian Sea, located in the Southern Caucasus, a small country and a population, that has its own distinctive alphabet, invented in 405 AD and its own language. I thank the Armenian Association of Judges for organization of this meeting, for their warm and friendly

ԱՅՈՒՄՆԵՐ 2008 9 (110)

ՀԱՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

hospitality, that I already experienced during my stay in Yerevan two month ago.

The International Association of Judges was founded in on 6* September 1953, in Salzburg, Austria, where the first meeting of the Central Council took place and where the Constitutional act was signed. The IAJ was founded as a professional, non-political, international organization, grouping not individual judges, but national associations of judges. Today the IAJ encompasses 70 member associations from all continents. The main aim of the International Association of Judges is to safeguard the independence of the judiciary, as an essential requirement of the judicial function and guarantee of human rights and freedom.

them together in touch with Judges of other countries, and by enabling them to become familiar with the nature and functioning of foreign organization, with foreign laws and in particular, with how those laws operate in practice.

That's why four Study commissions were set up: 1st dealing with the organization of the Judiciary, the status, the rights of the individual; 2nd dealing with Civil law and procedure, 3rd dealing with Criminal law and procedure and 4th dealing with Public and social law.

This year the topic of the 1st Study commission is "The relationship between the executive and the judiciary in a democratic society: the question is who should be master?" the topic of the 2nd

By our Constitution one of the objects of the IAJ is to increase and perfect the knowledge and the understanding of Judges by putting

Study commission was "Damages for personal injury", the topic of the 3rd Study Commission was "Sex

offenses: today’s problems and effective solutions” and the topic of the 4th Study Commission was “Rights of parents in the employer-employee relationship”.

Although all topics were decided by the Central Council at the last year meeting, I was surprised to see that approximately only one third of member associations answered the questionnaires of study commissions (26 for the 1st, 24 for 2nd and 3rd and 18 for 4th).

and to the law. They are connected with our everyday life, practice and work. Therefore we should improve the cooperation, the work and results of our Study Commissions. Time, when the general report of the Study Commission could have been done after the discussion at the meeting, is gone. With the enlargement of the IAJ it is probably necessary that in the future the Chair of each Study Commission prepares a draft general report, that is distributed at least one month before the meeting to all

ԱԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

It is time for reflection. Time to ask ourselves why only one third of members contributed in the work of Study commissions by answering the questionnaire and also how can we improve it.

The work done in the Study Commissions is important part of our meetings; the topics are usually related to the problems of judiciary

members and is the base for the discussion at the meeting. Therefore I kindly ask all Chairs and members of the Study Commissions to devote during the meeting of the Study Commissions a little time for discussion about possible changes and improvement in the work of Study commissions in future.

More that 55 years of the

existence of the IAJ has resulted in an extraordinary development of the association. At the beginning in 1953 there were six countries, but today we have 70 members from all over the world and I hope that the association will gather even more members after this meeting.

In the name of the IAJ and my

personal name I thank the Armenian Association of Judges, its President and dear friend Mr. Sargsyan Hrachik and all Armenian colleagues that worked hard, for the invitation and for perfect organization of our 51st annual meeting.

ԱԳՆՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԴՆԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒԹՅՈՒՆ

**ՉԵՉ ԵՆՔ ՆԵՐԿԱՅԱՅՆՈՒՄ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
51-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՅ ՀԵՏՈ
ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՍՏԱՅԱԾ ԱՐՉԱԳԱՆՔՆԵՐԸ**

AN CHUÍRT UACHTARACH,
BAILE ÁTHA CLIATH 7.

THE SUPREME COURT, DUBLIN 7.

Telephone: 01 888 6540

Fax: 01 872 6006

An Príomh-Bhreitheamh
The Hon. Mr. Justice John L. Murray
The Chief Justice

17th September 2008

Mr. Hrachik Sargsyan
President, RA Association of Judges
Court of Cassation
Vazgen Sargsyan str. 5
Yerevan 0010
Republic of Armenia

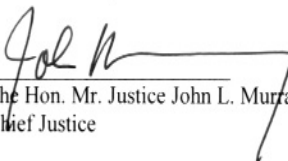
Dear President,

I would like to thank you personally on my own behalf and also on behalf of the Irish delegation for the exceptionally generous hospitality and warm welcome which we received during our visit to Armenia for the meeting of the International Association of Judges. Congratulations again on your Association being elected a full ordinary member of the Association. Irish Judges look forward to meeting Armenian Judges at future meetings of the IAJ.

If I may say so, your organisation of such a large event, with its associated programmes, was a very big undertaking and proved to be a great success. Our deepest thanks and again our congratulations to all those at every level who worked so hard to make the meeting the success which it was. The generous and extensive hospitality accorded to us will always be remembered.

Congratulations and thank you again for hosting such a successful meeting of the IAJ.

Yours sincerely,

The Hon. Mr. Justice John L. Murray
Chief Justice

ԱՆՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ի ՀԻՄՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Dear Colleagues,

I congratulate you once again for the perfect organization of the 51st meeting of the International Association of Judges, held in Yerevan from 6th to 12 th September 2008. Your warm hospitality and friendship made our stay in Yerevan unforgettable.

Thank you.

Sincerely Yours

Maja Tratnik
Honorary President of the IAJ

Dear Colleague,

Could you transmit our great thanks to you and your colleagues for the congress and all your kindness?

The Belgian delegation has appreciated very much

Best regards

Viviane lebe dessard
President of the Belgian delegation

Dear colleague,

I got back to Italy, and I feel the need to express to the President of the Armenian association and to all the Armenian colleagues, regardless the official thanks already expressed by the IAJ general secretary Antonio Mura in Yerevan, my personal thanks and my appreciation for the perfect organisation of the 51 annual meeting. I and Massimo, my son, will always remember those days as one of the most meaningful experiences we ever had in our lives, not only from a professional and cultural point of view, but also for the warm atmosphere we could live in.

I hope that we will have again the opportunity to meet and to visit your country.

Yours Amically

Marcello Marinari
(member of secretariat)

Dear Hrachik, dear Vahe,

On behalf of the IAJ President, of the International Association as a whole, of the General Secretariat - and of myself - I feel the need to congratulate and to thank you once more.

The IAJ meeting has been an outstanding success and we are receiving compliments by colleagues of various countries: compliments which must all be addressed to you and to the Armenian staff who cooperated in the event with kindness, devotion and skilfulness.

I shall be grateful if you can extend my thanks and appreciation to all our friends in Armenia.

This experience will be considered exemplary for our future works, and I heartily hope to have new occasions to cooperate with you in the future for our common goals concerning justice.

Grazie e arrivederci!

Antonio

Dear colleague,

This message is just to remember you our last conversation in Yerevan.

The works in order to print the next issue of the magazine of foundation justice in The World have already began. We are interested in publishing a small article containing historical and social information about Yerevan or Armenia (one or two nice photos a re interesting too).

Ruben Jimenez
Executive President of Foundation Justice in the World

ԱԵՊՏԻՄԲԵՐ 9 2008 (110)

ՀԱՍՏԱՆԿԱԿԱՆ
ԻՋՄԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԲԱԿԱՆԱԿԱՆ

Моника НЁРЕ

Председатель Высшего суда
Федеральной земли Берлин
(Каммергерихт)

ДЕНЬ ЕВРОПЕЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ЮСТИЦИИ В БЕРЛИНЕ

Юридический журнал 2008 9 (110)

Юридический журнал
Российской Федерации

26

I. Учреждение Европейского дня гражданской юстиции

Европейская комиссия и европейский совет на основе примечательного для этих организаций единства мнений учредили в 2003 году по образцу «Европейских дней» День европейской гражданской юстиции. Этот день может развиваться в проводимых в странах-членах ЕС конференциях на коммунальном уровне, мероприятиях в судах, днях открытых дверей, комментируемых экскурсиях, встречах с практикующими юристами, или

мероприятиях для молодых людей, причем все эти мероприятия должны состояться вокруг 25 октября.

Почему выдвинули Европейская комиссия и Евросовет на передний план именно гражданскую юстицию в форме этой символической инициативы? Ответственный за «правосудие, свободу и безопасность» вице-президент Франко Фраттини описал цель этого начинания следующими словами:

«Повседневность невозможно представить себе без гражданского права. Оно регулирует трудовые

отношения, семейно-правовые вопросы и сделки купли-продажи товаров и услуг. Европейское объединение развивается в этой области очень быстро. Так, сегодня в Европе уже есть нормы, которые регулируют очень сложную проблему похищения детей одним из родителей. И в других областях, как, например, обеспечение свободного оборота гражданско-правовых требований, существуют уже соответствующие нормы... В день гражданской юстиции нужно... донести до людей, что юстиция в первую очередь служит гражданам и должна помогать им в решении их гражданско-правовых споров и осуществлении их прав».

Помимо этого, с моей точки зрения, эта инициатива служит еще одной цели в рамках стран -членов сообщества: довести до широкой общественности с помощью этого символического события уже действующие или принятые в правовые инструменты ЕС. Таким путем наступает эффект публичности юстиции как таковой и параллельно оказывается помощь в повседневной правовой деятельности. Юристы и граждане могут получить информацию о европейских исполнительных листах, директивах по вопросам оказания финансовой помощи в оплате судебных издержек, упрощенного производства в рамках ЕС, а также о других инициативах.

II. Планирование мероприятий в Берлине

В мае 2007 года представители

министерства юстиции Федеральной земли Берлин и председатели берлинских судов (каммергерихта, ландгерихта (окружной суд - зам. пер.) и трех амтсгерихтов (участковый суд — зам. пер.) приняли решение провести в октябре двухдневные мероприятия ко Дню Европейской гражданской юстиции в центре Берлина. С целью легкой достижимости места мероприятий гражданами местом проведения было выбрано находящееся в центре города здание, в котором находятся ландгерихт и амтсгерихт центрального района города Берлин-Митте.

В качестве целевой группы вначале предполагались все представители юстиции. Помимо этой внутренней группы предполагалось распространение действия мероприятий и извне, а именно, на профессиональные группы (адвокаты, нотариусы, юристы-практиканты, студенты), на представителей экономики (руководители предприятий, объединений), вплоть до широкой общественности. Кроме того, предполагалось провести мероприятия таким образом, чтобы они были привлекательны для прессы.

Берлинская концепция имела два центра тяжести: с одной стороны это была теоретическая презентация широкого европейского опыта применения права, и с другой стороны практическое представление нашей каждодневной работы в судах.

В результате совместного обсуждения организаторы согласились о следующих отдельных пунк-

Международная практика

тах программы:

- Научно-теоретический доклад по европейскому праву,
- Симуляция международных правовых казусов из области семейного и деликтного права,
- Оценка практической пригодности правовых инструментов ЕС применителями права и
- Широкая дискуссия с представителями различных профессий и с участием эксперта из Брюсселя.

раненном средствами массовой информации пресс-релизе министерства юстиции сообщалось о предстоящих мероприятиях и некоторых пунктах программы, к участию приглашались представители широкой общественности.

11 и 12 октября наконец настали дни празднеств. В пятый год его существования Берлинская юстиция провела в первый раз Европейский День гражданской юсти-

2008 9 (110)

2008 9 (110)

С мая по октябрь оставалось чуть меньше пяти месяцев для осуществления этой претенциозной концепции. Надо было найти участников программы, написать сценарии для симулируемых казусов, составить материалы для информационных и рекламных брошюр. Приглашались судьи, сотрудники судов, адвокаты, практиканты, нотариусы и представители профессиональных союзов и профессиональных объединений. В распрост-

ции в здании ландгерихта и амтсгерихта района Берлин-Митте в центре города Берлина.

III. Программа мероприятий в Берлине

Ниже я представлю конкретные мероприятия в рамках Берлинского дня юстиции.

Первый день: вступительное мероприятие

Праздничная программа началась в четверг после окончания рабочего дня в 17:00 часов. Вначале

участников приветствовал хозяин праздника председатель ландгерихта. Затем с приветственным словом выступила министр юстиции Федеральной земли Берлин. Она представила Европейский День гражданской юстиции и основания и причины его учреждения. Затем последовал диалог на тему: «Европейское право в повседневности судьи-цивилиста и адвоката», в котором выступили судья камергерихта, адвокат и нотариус.

Затем последовал научно-теоретический доклад директора института European Legal Studies Университета Оснабрюк профессора фон Бар на тему: «Европейский гражданский кодекс: реальность или утопия?». Докладчик представил будущие шансы европейского гражданского кодекса. Он указал на то, что проект европейского гражданского кодекса, который обозначает сходства и различия между европейскими правовыми порядками и находит желаемые решения, почти завершен. При этом ученый показал присутствующим и некоторые слабые пункты немецкого гражданского права с точки зрения специалиста европейского права. (Эти слабости касаются не обязательственного права, а общей, как бы выведенной за скобки, части Германского Гражданского Уложения, а также других правовых комплексов).

Первое мероприятие закончилось приемом в фойе здания суда.

День второй: последующие мероприятия

Второй день начался не в центральном месте проведения празднеств, а в амтсгерихте берлинского района Веддинг. Причина этому была проста: Веддингский суд ответственен за все берлинские дела с упрощенным производством (упрощенный порядок рассмотрения дел о взыскании задолженности (без вызова ответчика в суд) — зам. пер.). По вступлении в силу соответствующего постановления в декабре 2008 года суду будет передана центральная ответственность по всей Федеративной Республике Германии за европейское упрощенное производство.

Там же государственный секретарь, председатель и заместитель председателя амтсгерихта представили германское и европейское упрощенное производство, их сходства и различия. Затем последовал осмотр суда, в частности отдела банков данных и типографии. Эта часть программы началась в 9.00 часов и продлилась примерно 90 минут.

Следующие мероприятия второго дня состоялись, как и в первый день, в здании суда в районе Берлин-Митте. С 11.00 по 12.00 часов параллельно в двух залах заседаний показывали казусы с международными правовыми вопросами. Участниками были судьи, адвокаты и протоколисты, которые сами разработали казусы и написали сценарии.

а) Казус 1: Европейское семейное право

Представлялось рассматривае-

Международная практика

мое одним из берлинских судов заявление о разводе жены-немки против живущего в Риме ее мужа-итальянца, с которым она живет отдельно уже в течение пяти лет. Их общий ребенок родился в Риме и имеет итальянское гражданство. В данный момент он живет с матерью в Берлине.

Муж требует судебного решения вопроса о праве общения с дочерью.

Актеры-юристы до деталей разработали казус и объяснили присутствующим отдельные этапы судебного процесса и представили обоснования каждого действия. При этом привлекались в основном нормы международного частного права и актуальные правила по признанию и исполнению судебных решений в пространстве ЕС.

б) Казус 2: Европейское деликатное право

Второй симулируемый случай касался автомобильной поездки по Европе с вопросами по деликтному праву. И снова в качестве актеров выступали судьи и адвокаты. Речь шла о том, какие проблемы могут возникнуть из дорожно-транспортного происшествия за границей — прежде всего в процессуальном отношении — и каковы различия между странами ЕС и другими странами. Европейское автопутешествие началось в Германии и проходило через Альпы в Австрии и завершалось в Швейцарии. ДТП произошло в стране ЕС Австрии. Приведенному разбирательству был противопоставлен случай и со-

ответственно, правовые различия в судебном разбирательстве, если бы ДТП произошло в Швейцарии.

После этих судебных разбирательств состоялась широкая дискуссия под моим руководством. Судья-цивилист, адвокат и представитель Комиссии ЕС из Брюсселя и женщина-бизнесмен обсуждали тему: «Гражданская юстиция в Европе: где находятся границы?» При этом задавались следующими вопросами: Где мы находимся сейчас? Что можно улучшить? Куда ведет нас этот путь?

Дискуссия прошла очень оживленно и показала очень наглядно различные точки зрения дискутирующих. В то время как представитель из Брюсселя с оправданной гордостью докладывал о достигнутом, оценка юристов-профессионалов, и, в частности, представителя деловых кругов, была намного более отрезвляющей. Судья и адвокат не сочли их практическую судебную повседневность обозначенной всеевропейскими вопросами. С их точки зрения европейские правовые нормы хотя и находятся на подходе, однако на данный момент в судебной и адвокатской практике они все еще представляют собой исключение. А представитель предпринимательства указала на - по ее мнению - слишком долгие сроки судебного разбирательства обоснованных требований в других странах ЕС и о риске полного экономического коллапса еще не покрытых требований.

К концу второго дня мероприя-

тий выступила с приветственным словом на тему: «Вклад юстиции в европейскую интеграцию» министр юстиции, после чего состоялся прием в фойе здания суда.

IV. Резюме и перспективы

После завершения мероприятий Вы, уважаемые дамы и господа, наверняка зададитесь вопросом: каков баланс, подведенный организаторами первого Берлинского дня Европейской гражданской юстиции? Были ли они довольны? Кому они смогли донести свою весть? Планируют ли они повторить празднование этого дня и если да, то с тем же или же с измененным содержанием?

Я постараюсь дать ответ на эти вопросы. Прежде всего: мы, организаторы, были довольны. Да, мы планируем продолжение, однако не в этом году, а в последующем. Мы предусмотрели двухгодичный ритм проведения Европейского Дня гражданской юстиции в Берлине.

Конкретнее: отдельные мероприятия были очень хорошо приняты профессиональными кругами и в особенности поколением молодых юристов. К сожалению, не очень удалось привлечь более широкую общественность. Причиной этому возможно была дата проведения празднеств. Это были два рабочих дня перед началом берлинских школьных каникул. При последующем планировании было бы более разумно, назначить мероприятия на дни значительно раньше или позже школьных каникул, чтобы в них можно было интегрировать

школьные классы.

Для представителей профессиональных кругов это был большой успех, причем для всех профессий. По моему мнению, сознание общего правового пространства Европы усилилось. Стало очевидным, что значительные изменения и развитие общества происходят через гражданское право, которое составляет костяк всех свободных обществ.

Позвольте закончить следующими рассуждениями:

Европеизация гражданского права принесет гражданам, ученым, судебной и адвокатской практике, а также государственным учреждениям много преимуществ. Бюрократические преграды в международных процессах будут сняты, доступ к правовым системам других государств-членов ЕС упростится. Четкое регулирование споров способствует личной свободе передвижения и свободе оборота товаров, услуг и капитала.

Данные соображения были представлены присутствующей в рамках Европейского дня гражданской юстиции в Берлине публике, на котором также была создана возможность для научного диалога. Таким образом, был возведен мост между наукой и практикой. Вопрос о том, удовлетворяет ли нас достигнутое до сих пор, или не должен ли быть ускорен темп европейского единения, должен стать предметом второго блока мероприятий в октябре 2009 года.

ՕՐԵՆՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾԻՑ ԱՎԵԼԻ ՄԵՂՍ ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼԸ. ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Մերժիկ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

*ՀՀ վերաքննիչ քրեական
դատարանի դատավոր,
իրավաբանական
գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր*

յի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատական սխալների մոտ մեկ երրորդը կապված է պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքների և օրենքով ամրագրված համապատասխան կանոնների խախտման հետ:

Այդ հանգամանքով էլ, մասնավորապես, պայմանավորված է ինչպես դատավարության մասնակիցների, այնպես էլ ողջ հանրության դժգոհությունը դատարանների նկատմամբ:

Հարց է առաջանում՝ ինչո՞վ է պայմանավորված այն հանգամանքը, որ հարուստ գրականության, այդ թվում նաև հատուկ հետազոտությունների և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության և ամփոփման պայմաններում, դատական սխալները պատիժ նշանակելու հարցում նվազելու միտում չունեն: Դեռ ավելին, վերջին տարիների պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ, օրինակ, ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ և 70-րդ հոդվածները կիրառելու հարցում դատական սխալներն աճում են:

Գտնում են, որ այդ հանգամանքը, առաջին հերթին պայմանավորված է օբյեկտիվ (օրենսդրական) բնույթի պատճառներով: Իսկ սուբյեկտիվ բնույթի պատճառները (գործոնները),

Քրեական պատիժը քրեական իրավունքի գիտության առավել բարդ և բազմաբնույթ ինստիտուտներից է, որի տեսական և գործնական ասպեկտները հանգամանորեն վերլուծության են ենթարկվել իրավաբանական գրականության մեջ: Պատժի հարցը միշտ եղել է և կմնա քրեական արդարադատության հիմնախնդիրներից մեկը: Պատժական քաղաքականությունը պետության ներքին քաղաքականության բաղկացուցիչ, անբաժանելի և կարևորագույն մասն է:

Նկատի ունենալով վերոգրյալը, ինչպես նաև այն, որ քրեական գործերով արդարացի պատիժ նշանակելն արդարադատության իրականացման հիմնախնդիրներից մեկն է, ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքում փորձ է արվել հստակեցնել այն պահանջները, որոնցով դատարանը պարտավոր է ղեկավարվել պատիժ նշանակելիս:

Սակայն դատական պրակտիկա-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ին կարծիքով, որպես կանոն, պայմանավորված են օբյեկտիվ պատճառներով:

Սույն հոդվածում կփորձենք ներկայացնել ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի կիրառման առնչությամբ դատական պրակտիկայում տեղ գտած առավել բարդ և վիճահարույց հիմնահարցերը և առաջարկել դրանց օպտիմալ լուծման հնարավոր եղանակները:

Քրեական օրենքը դատարանին իրավունք է վերապահել կատարված հանցանքի համար տվյալ հոդվածի սանկցիայից դուրս գալ և նշանակել ավելի մեղմ պատիժ:

ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի շարադրանքից հետևում է, որ այդ նորմը դատարանը կարող է կիրառել հետևյալ դեպքերում՝

ա) Հանցանքի շարժառիթների ու նպատակների, հանցավորի դերի, հանցանքը կատարելիս ու դրանից հետո նրա վարքագծի և այլ հանգամանքների հետ կապված բացառիկ հանգամանքների առկայության դեպքում, որոնք էականորեն նվազեցնում են հանցանքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը:

բ) Խմբակային հանցագործության մասնակցի խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելու դեպքում (այս դեպքում պարտադիր չէ, որպեսզի տվյալ հանգամանքն էականորեն նվազեցնի արարքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը, տե՛ս ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի խմբագրությունը):

Այդ հոդվածում հիշատակված բացառիկ հանգամանքների ցանկը սպառնիչ չէ, քանի որ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքները (ՀՀ քր. օր-ի 62-րդ հոդ.) նույնպես սպառնիչ չեն:

Այդ առումով ՀՀ նոր քր. օր-ի 64-րդ հոդվածում ճիշտ դրույթ ամրագրվեց այն մասին, որ բացառիկ կարող են ճանաչվել ինչպես առանձին մեղմացնող հանգամանքները, այնպես էլ այդ հանգամանքների համակցությունը: Սակայն, պահպանելով «բացառիկ հանգամանքներ հասկացությունը»՝ նոր քրեական օրենսդրությունը դրա հստակ պարզաբանումը չի տվել և կոնկրետ քրեական գործով ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի կիրառման նպատակահարմարության և թույլատրելիության հարցը թողել է դատական հայեցողությանը:

Քննարկվող հոդվածի դրույթները կարող են տարածվել բոլոր տեսակի հանցագործությունների վրա (անկախ ծանրությունից):

Սակայն ակնհայտ է, որ ավելի ծանր հանցագործության դեպքում, հանգամանքների բացառիկության աստիճանը պետք է համեմատաբար ավելի բարձր լինի:

Առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի կիրառումը դժվարություններ չպետք է առաջացնի: Բայց տասնյակ տարիների դատական պրակտիկան ցույց է տվել, որ դատական սխալներն այս հարցում բազմաթիվ են և բազմաբնույթ: Մասնավորապես՝ առաջանում են հետևյալ հարցերը.

1. Ինչո՞վ են տարբերվում պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող սովորական* հանգամանքները այն մեղմացնող հանգամանքներից, որոնք իրենց համակցությամբ դատարանը կարող է գնահատել որպես բացառիկ**:

ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի համաձայն՝ պատասխանատվությունը և

Քրեական իրավունք

պատիժը մեղմացնող բացառիկ հանգամանքները պետք է էականորեն նվազեցնեն արարքի՝ հարության համար վտանգավորության աստիճանը:

Ս.Ի.Օժեգովի բնորոշմամբ. «Բացառիկ՝ նշանակում է բացառություն կազմող փաստ, որը բոլորի վրա հավասարապես չի տարածվում»¹:

Կարծում եմ, որ այսպիսի նշանակություն պետք է ունենան նաև այն բացառիկ հանգամանքները, որոնց մասին նշված է ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածում:

ՀՀ քր. օր-ի 62-րդ հոդվածում թվարկված են ոչ թե բացառիկ, այլ սովորական մեղմացնող հանգամանքներ: Սակայն դրանցից յուրաքանչյուր հանգամանքը, որը բնութագրում է արարքը կամ մեղավորի անձնավորությունը, կոնկրետ քրեական գործով կարող է դիտվել որպես բացառիկ:

Հետևապես, ճիշտ և նպատակահարմար կլինեն քրեական օրենսգրքում ամրագրել այդ հասկացությունները, հստակ դասակարգել պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքները:

2. Ո՞ր դեպքում պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքները հիմք են հանդիսանում նշանակել՝

ա) տվյալ հոդվածի սանկցիայում նախատեսված նվազագույն պատիժը.

բ) նախատեսված նվազագույն պատժից ավելի խիստ պատիժ (սանկցիայի շրջանակներում).

գ) նվազագույն պատժից ավելի ցածր պատիժ (Քր. օր-ի 64-րդ հոդ.):

Այլ կերպ ասած՝ ինչն է հանդիսանում այն սահմանագիծը, որը հնարավորություն է տալիս պատասխանել այս կարևոր հարցերին:

ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի շարադրանքից հետևում է, որ այդպիսի սահմանագիծը պայմանավորված է արարքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանով:

Սի կողմից ակնհայտ է, որ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող ցանկացած հանգամանք (որը նախատեսված է, կամ նախատեսված չէ Քր. օր-ի 62-րդ հոդ.) միշտ նվազեցնում է արարքի վտանգավորության աստիճանը: Սակայն կոնկրետ դեպքում ինչպե՞ս պարզել, թե պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող տվյալ հանգամանքը (կամ հանգամանքների համակցությունը) այդ աստիճանն էականորեն նվազեցնում է, թե ոչ: Այս հարցի պատասխանն օրենսդիրը չի տալիս: Իսկ ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածն այդ առումով թերի է և դատարանին լայն, անկանխատեսելի հնարավորություն է տալիս պատիժ նշանակելու հարցում:

Դատական հայեցողության շրջանակներն այս հարցում անսպառ են, ինչը, մեր կարծիքով, անթույլատրելի է:

Այդ կապակցությամբ ճիշտ կլինեն, որպեսզի Քրեական օրենսգրքում ամրագրվեր մի դրույթ, որը կսահմաներ սանկցիայում նախատեսված նվազագույն պատիժը նշանակելու պարտադիր դեպքերը (պայմանները):

Սանկցիայի առավելագույն պատժից ավելի խիստ պատժաչափ կարելի է նշանակել, սակայն միայն օրենքով սահմանված դեպքերում (հանցագործությունների համակցություն և դատավճիռների համակցություն): Այստեղ դատական հայեցողությունն անհնարին է:

Հետևապես, արդարացի կլինի Քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելու պարտադիր դեպքերը նույնպես օրենքում

ամրագրել: Դրա հետ մեկտեղ, ճիշտ և նպատակահարմար կլիներ նաև օրենքում ամրագրել 64-րդ հոդվածը կիրառելու անթույլատրելիության դեպքերը:

3.Բոլոր բացառիկ հանգամանքները (Քր. օր-ի 64 հոդվածի իմաստով) միշտ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքներ են: Սակայն այդպիսի հանգամանքները միշտ չէ, որ կարող են բացառիկ համարվել:

ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածում թվարկված պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքների առկայության դեպքում, այդ հոդվածի կիրառման հավանականությունը մեծանում է:

Պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող մեկ հանգամանքը կարող է համարվել որպես բացառիկ այն դեպքում, երբ այդ հանգամանքը կտրուկ, զգալիորեն նվազեցնում է արարքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը:

Բացառիկ հանգամանքների հարցը դատարանը լուծում է՝ ելնելով կոնկրետ հանցագործության հանգամանքներից: Օրենսդիրն առաջնային նշանակություն տվել է հանցագործության շարժառիթին ու նպատակին: Տվյալ հատկանիշները կարող են վկայել գործի հանգամանքների բացառիկության մասին այն դեպքում, երբ, օրինակ, հանցանքը կատարվում է «բարի» նպատակով որևէ մեկին օգնելու, բարեգործություն անելու, այսինքն՝ հանցագործության շարժառիթն ու նպատակը չպետք է կրեն «ստոր բնույթ և վկայեն այն մասին, որ հանցանքը կատարվել է ոչ թե չար դիտավորությամբ, այլ այնպիսի պատճառների ուժով, որոնք քրեական օրենքը կապում է պատիժը

մեղմացնելու հնարավորության հետ»², ինչպես նաև անձնական կամ ընտանեկան ծանր հանգամանքներից ելնելով և այլն:

Բացի այդ, գործի հանգամանքները բացառիկ դիտելու հարցում կարևոր նշանակություն ունի հանցավորի դերը, ինչպես նաև հանցանքը կատարելիս ու դրանից հետո նրա դրսևորած վարքագիծը: Որպես կանոն, ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը պետք է կիրառվի այն դեպքում, երբ հանցավորի մասնակցությունը հանցանքի կատարմանը եղել է պատահական, նա երկրորդական դեր է կատարել, կամ հանցագործության ընթացքում միջոցներ է ձեռնարկել ավելի ծանր հետևանքները կանխելու համար:

Հաճախակի դատարանները ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելիս, հանցագործությամբ պատճառված գույքային վնասը կամովին հատուցելը կամ վերացնելը, տուժողին պատճառված վնասը հարթելուն ուղղված այլ գործողությունները (ՀՀ քր. օր-ի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետ) հանցավորի պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող այլ սովորական հանգամանքների հետ մեկտեղ գնահատում են որպես բացառիկ: Այն, որ հիշյալ հանգամանքը կարևոր նշանակություն ունի օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու համար, կասկած չի հարուցում: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող տվյալ հանգամանքը միշտ չէ, որ կարող է դիտվել որպես բացառիկ: Օրինակ՝ ավագակային հարձակման դեպքում վնասի հատուցումը սովորական մեղմացնող հանգամանք է և չի կարող դիտվել որպես բացառիկ,

Քրեական իրավունք

քանի որ շահադիտական շարժառիթի առկայությունը և տվյալ հանցակազմի այլ հատկանիշները չեն կարող վկայել այն մասին, որ դրանք էականորեն նվազեցնում են հանցանքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը: (Բնականաբար, իտսքն այն մասին չէ, որ ավագակության պարագայում ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի կիրառումը հնարավոր չէ):

Բոլոր դեպքերում, ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելիս դատարանը պարտավոր է դատական ակտի պատճառաբանական մասում հիմնավորել պատիժը մեղմացնող հանգամանքների (կամ մեկ հանգամանքի) բացառիկ լինելը և պատճառաբանի հանցավորի նկատմամբ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու նպատակահարմարությունը:

4. ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի կիրառումը հնարավոր է նաև պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանքի առկայության դեպքում:

Ծանրացնող հանգամանքի առկայությունը վկայում է արարքի և այն կատարողի հասարակական վտանգավորության համեմատ բարձր աստիճանի մասին: Սակայն կոնկրետ գործով պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքների բնույթը կարող է այնպիսին լինել, որ ծանրացնող հանգամանքի առկայությունը (օրինակ՝ հանցանքը հարբած վիճակում կատարելը) խոչընդոտ չհանդիսանա դրանք բացառիկ համարելու և Զր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելու համար:

5. Արդեն նշվեց, որ ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կարող է կիրառվել նաև խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հան-

ցանքը բացահայտելու ակտիվորեն աջակցելու դեպքում:

Այստեղ ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ հանցակիցը կատարված հանցագործությունը բացահայտելուն ուղղված պետք է ակտիվ, այլ ոչ թե սովորական աջակցություն ցուցաբերի: Այս հանգամանքը պետք է սահմանազատել ՀՀ քր. օր-ի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 9-րդ կետում շարադրված՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքից. «...Հանցագործությունը բացահայտելուն, հանցագործության մյուս մասնակիցներին մերկացնելուն աջակցելը»: Ինչպես նկատում ենք, տարբերությունն այդ հանգամանքների միջև այդպիսի աջակցության աստիճանի ակտիվությունն է: Հետևապես, կարելի է փաստել, որ հանցագործությունը բացահայտելուն, կամ հանցագործության մյուս մասնակիցներին մերկացնելուն ուղղված սովորական, ոչ ակտիվ, ոչ էական աջակցությունը հիմք չէ ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելու համար: Մինչդեռ կոնկրետ գործերով կայացված դատավճիռներում երբեմն դատավորներն անտեսում են այդ հանգամանքը:

Մասնավորապես՝ պետք է նկատի ունենալ, որ ակտիվ աջակցությունը ենթադրում է առավել էական գործողություններ, որոնք ուղղված են, օրինակ, մյուս հանցակիցների մերկացմանն ու հայտնաբերմանը: Հանցագործությունը բացահայտելուն աջակցելը կարող է արտահայտվել և նվազ կարևոր գործողություններով, ասենք, մեղադրյալը մատնանշում է գողոնի տեղը, ներկայացնում է հանցագործության գործիքներն ու միջոցները և այլն: Այսպիսի մեկնաբանություններ, պարզաբանումներ տրվում են իրավաբա-

նական գիտության մեջ: Սակայն դժվար չէ նկատել, որ խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելը որպես բացառիկ հանգամանք, պրակտիկայում դժվար է սահմանագատել ՀՀ քր. օր-ի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետում ամրագրված՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող նույնանման սովորական հանգամանքից:

6. ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելու նպատակահարմարության հարցը դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում պետք է քննարկի ՀՀ քր. օր-ի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված պատժի նպատակների համատեքստում, համաձայն որի՝ պատժի նպատակն է վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պատժի ենթարկված անձին, ինչպես նաև կանխել հանցագործությունները:

Նույնը վերաբերում է նաև ՀՀ քր. օր-ի 70-րդ հոդվածը կիրառելու դեպքերին: Բացի այդ, դատարանը բոլոր դեպքերում պարտավոր է ղեկավարվել նաև ՀՀ քր. օր-ի 61-րդ հոդվածում ամրագրված՝ պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով:

Տեսականորեն դա ճիշտ մոտեցում է և բազմիցս ամրագրվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումներում (տե՛ս թիվ ՎԲ-01/08 քր. գործով պալատի 01.02.08թ. որոշումը Գուրգեն Մարտիրոսյանի վերաբերյալ, թիվ ՎԲ-11/08 քր. գործով պալատի 29.02.08թ. որոշումը Սամվել Նունիկյանի վերաբերյալ):

Սակայն դժվար չէ նկատել, որ այդ հանգամանքը դժվարացնում է ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ կամ 70-րդ հոդվածները կիրառելու հարցը: Ստորադաս դատարանի դատական ակտը միշտ կարելի է

բեկանել՝ պատճառաբանելով, որ ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ կամ 70-րդ հոդվածների կիրառումը չի բխում նույն օրենսգրքի 48 հոդ. ամրագրված նպատակներից, և արդարության սկզբունքներից (10-րդ հոդված):

Այլ կերպ ասած, վերադաս դատական մարմինների հայեցողության շրջանակները տվյալ հարցում անսպառ են, երբեմն սուբյեկտիվ, ինչը չի կարող նպաստել արդյունավետ պատժական քաղաքականություն վարելու համար:

Ստորադաս դատարանների կողմից կոնկրետ քրեական գործերով ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ կամ 70-րդ հոդվածները չկիրառելու դեպքերը, վերադաս դատարանները նույնպես կարող են համարել նյութական իրավունքի խախտում, նկատի ունենալով քր. օր-ի նույն՝ 10-րդ, 48-րդ, 61-րդ հոդվածների դրույթները:

Մինչդեռ, քրեական օրենքը, հատկապես պատիժ նշանակելու հարցում, պետք է լինի կանխատեսելի, հստակ և առավելագույնս բացառի սուբյեկտիվ գործոնների օգտագործումը:

Իմ կարծիքով, վերոհիշյալ օրենսդրական բնույթի փոփոխությունների միջոցով, որոնց հիմքում ընկած է պատիժ նշանակելու հարցում դատական հայեցողության շրջանակները նեղացնելու գաղափարը, հնարավոր կլինի զգալիորեն և արդյունավետ լուծել առկա խնդիրները:

7. Հաջորդ հիմնախնդիրը կապված է ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ և 70-րդ հոդվածների հարաբերակցության հարցին: Խնդիրն այն է, որ երբ կոնկրետ քրեական գործով հիմքեր կան ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու, կամ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու համար, դա-

Քրեական իրավունք

տարանը կանգնած է երկրնտրելի ճանապարհին՝ 1) ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելու դեպքում պետք է հիմնավորի, որ ամբաստանյալի պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքները բացառիկ են, 2) ՀՀ քր. օր-ի 70-րդ հոդվածը կիրառելու դեպքում անհրաժեշտ է հիմնավորել, որ հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող նույն հանգամանքները բավարար են՝ գալու այն հետևության, որ ամբաստանյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու:

ՀՀ քր. օր-ի 70-րդ հոդվածը կիրառելու համար պարտադիր չէ, որպեսզի հանցավորի պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքները էականորեն նվազեցնեն արարքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը: Դրանք «սովորական» մեղմացնող հանգամանքներ են: Կարևորն այն է, որ դատարանը տվյալ դեպքում պետք է հիմնավորի, որ քրեական պատժի նպատակների իրականացումը հնարավոր է առանց նշանակված պատիժը կրելու (վերահսկողության պայմաններում): Իսկ ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածի կիրառման դեպքում պատժի նպատակների արդյունավետ իրականացումը հնարավոր է հանցավորին հասարակությունից զրկելու պայմաններում (խոսքը չի վերաբերում ավելի մեղմ պատժատեսակներ կիրառելու հնարավորության դեպքերին):

Ուրեմն, դատարանը ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը կիրառելու դեպքում պետք է հիմնավորի, որ բերված բացառիկ

հանգամանքները հիմք չեն նույն օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը կիրառելու համար:

Ստացվում է, որ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող սովորական հանգամանքների առկայության դեպքում դատարանը կարող է կիրառել ՀՀ քր. օր-ի 70-րդ հոդվածը, իսկ երբ այդպիսի հանգամանքները բացառիկ են, այսինքն՝ էականորեն նվազեցնում են արարքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը, ամբաստանյալը պատիժը պետք է կրի ազատագրկման ձևով: Դա արտուրդ է, իրավական անորոշություն: Պատասխանական չէ, որ հաճախակի պաշտպանության կողմը բողոքներում նշում է, որ դատարանը, կիրառելով ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ հոդվածը, չի անդրադարձել ՀՀ քր. օր-ի 70-րդ հոդվածը կիրառելու հարցին:

ՀՀ քր. օր-ի 64-րդ և 70-րդ հոդվածների կիրառման առնչությամբ դատական պրակտիկայում տեղ գտած վիճահարույց հարցադրումները կարելի է շարունակել: Սակայն շարադրվածը հնարավորություն է տալիս փաստելու, որ քրեական պատիժ նշանակելու հարցում օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու դատական իշխանության պարտականությունն առաջին հերթին հնարավոր է ապահովել քրեական օրենքում արմատական փոփոխություններ կատարելու միջոցով: Միայն այդ դեպքում նախադեպային որոշումները և դատական պրակտիկայի մյուս տեսակները կարող են արդյունավետ միջոց հանդիսանալ արժարժված հարցերը լուծելու համար:

*Սովորական հանգամանքների տակ պետք է հասկանալ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող այն հանգամանքները, որոնք դատարանը հաշվի առնելով, պատիժը նշանակում է տվյալ հանցագործության համար նախատեսված սանկցիայի շրջանակներում:

**Բացառիկ հանգամանքները պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող այնպիսի

հանգամանքներ են (կամ մեկ հանգամանք), որոնք դատարանի գնահատմամբ հիմք են օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու համար:

1. *Օжегов С.И.* Словарь русского языка. М., 1981, с. 206.

2. *Գրիգորյան Մ. Վ.* Քրեական իրավունք (ընդհանուր մաս): Երևան, 2003, էջ 541:

Ռուս-հայկական (Սլավոնական) պետական համալսարանի գիտական խորհրդի 08.05.2008թ. որոշմամբ, որը հաստատվել և համապատասխան դիպլոմով ամրագրվել է ՀՀ կառավարությանն առընթեր Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի կողմից 26.06.2008թ.՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր Սերժիկ Սերգեյի ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻՆՆ շնորհվել է պրոֆեսորի գիտական կոչում՝ «իրավաբանություն» մասնագիտությամբ:

«Հայաստանի Հանրապետությունում գիտամանկավարժական կադրերին պրոֆեսորի և դոցենտի գիտական կոչումներ շնորհելու մասին» կարգի (հաստատված է ՀՀ կառավարության 09.07.2001թ. հ. 615 որոշմամբ) համաձայն՝ գիտական կոչում կարող է շնորհվել այն անձանց, ովքեր ունեն դիպլոմավորված մասնագետի կամ մագիստրոսի որակավորում, որպես կանոն, համապատասխան գիտական աստիճան, որոշակի ավանդ՝ գիտության տվյալ բնագավառում և զբաղվում են գիտամանկավարժական գործունեությամբ:

Պրոֆեսորի գիտական կոչում, մասնավորապես, շնորհվում է «գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան ունեցող անձանց, ովքեր ունեն գիտական կոչում շնորհվող բուհում առնվազն 5 տարվա գիտամանկավարժական աշխատանքի ստաժ, վերջին 5 տարվա ընթացքում այդ բուհում իրականացրել են մասնագիտությանը համապատասխան գիտամանկավարժական գործունեություն և դոկտորական ատենախոսություն պաշտպանելուց հետո ունեն տվյալ բնագավառում 5-ից ավելի հրատարակված գիտական (գիտամեթոդական) և ուսումնամեթոդական աշխատանքներ (այդ թվում՝ միջազգային գիտական ամսագրում տպագրված հոդված, բացառությամբ հայագիտական բնույթի աշխատանքների), ղեկավարել են պաշտպանած ատենախոսություն կամ նախարարության կողմից երաշխավորված դասագրքի՝ առանց համահեղինակների, կամ առնվազն 3 դասագրքի՝ հեմահեղինակներով, հեղինակ են»:

Ս.Ս. Ավետիսյանը քրեական իրավունքի, քրեական քաղաքականության, արդարադատության, զինվորական իրավունքի բնագավառներում տպագրել է շուրջ 70 գիտական, ուսումնական, ուսումնամեթոդական աշխատանքներ, այդ թվում՝ 8 մենագրություն, որոնք լույս են տեսել Երևանում, Մոսկվայում, Սանկտ Պետերբուրգում, Բուդապեշտում:

Համահեղինակ է նաև Սանկտ Պետերբուրգում առաջին անգամ 35 հատորով 2005թ. լույս տեսնող «Քրեական իրավունքի հանրագիտարանի»:

1995թ-ից Ս.Ս. Ավետիսյանը ՀՀ պետական բուհերում զբաղվում է գիտամանկավարժական գործունեությամբ: Բազմաթիվ ասպիրանտների և հայցորդների գիտական ղեկավար է, այդ թվում՝ պաշտպանած ատենախոսությունների:

Армен ЕСОЯН

*Начальник отдела внутреннего контроля
управления внутреннего мониторинга и контроля
Государственной Налоговой службы РА*

АКТУАЛЬНОСТЬ, СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ АРМЯНСКОГО ПРАВА

Каждая нация, каждый народ, каждое поколение на разных этапах своего исторического развития перечитывает, заново осмысливает и излагает свою историю. История необходима всем: государственным и общественно-политическим деятелям, ученым, педагогам и вообще всем гражданам, которые в той или иной степени обеспокоены прошлым, настоящим и будущим нации. Все обращались и продолжают обращаться к историческому прошлому, находя то, что им нужно, что они ищут в нем.

Обращение к накопленным в прошлом знаниям и опыту, к проверенным в ходе исторического развития концепциям, эталонам мысли, традициям, классикам и к устоявшимся системам ценностей во все времена представлялось одной из важнейших форм самосознания и самоутверждения как всего человечества, так и духовного состояния конкретной нации, конкретного общества.

С этой точки зрения исследование истории армянского права имеет и научно-познавательное, и прикладное, практическое значение.

Актуальность - это не только хро-

нологическое понятие. С научной и познавательной точек зрения актуальна научная интерпретация любой задачи. Значит, с точки зрения проблемы самосознания, саморазвития и самоорганизации нации актуальными являются объективные и непредвзятые анализ и оценка любого события прошлого. Тем более, что объектом исследования являются такие формы организации и деятельности человеческого общества, как государство и право. Ведь изучение истории совершенно не является самоцелью. По справедливой оценке известного русского историка В.О. Ключевского: "История учит даже тех, кто не учится, она преподает им уроки за невежество и пренебрежение". С этой точки зрения исследование истории армянского права дает возможность не только прояснить и теоретически перестроить соответствующие источники права, государственно-правовые институты, правовые концепции, но и в современных условиях пробуждения национального самосознания заново осмыслить и оценить политические и правовые ценности нации, а также сформировать государственно-право-

вые институты современной национальной правовой системы.

Наряду с принятием того факта, что история любой области знания по-своему актуальна, мы тем не менее считаем, что с точки зрения развития и укрепления новой армянской государственности, а также формирования созвучного времени национального законодательства особую значимость приобретает изучение истории национальной государственности, права и правовой мысли, поскольку прошлое дает возможность выявить сущность сложных и диалектически противоположных ситуаций, их по достоинству оценить с точки зрения национальных и социальных интересов. Таким образом, знание истории государственных и правовых институтов прошлого в определенном смысле может способствовать более объективному рассмотрению, интерпретации и разрешению сложных и противоречивых государственных и правовых вопросов сегодняшнего дня.

В практическом (прикладном) плане актуально освещение всего того в прошлом, настоящем и будущем, что может способствовать прогрессу нации. С этой точки зрения такие непреложные исторические ценности армянского права, как свободное волеизъявление человека, государственное самоуправление, взаимоотношения народов, сущность и цель наказания, судоустройство и моральные требования, предъявляемые к судьям, в значительной степени могут повлиять на формирование и развитие национального законодательства, правосознания и правовой культуры.

Как для действующего права, так и для истории права важное значение имеет изучение источников и отраслей права. Следуя принципам истории права “jus, jus et nihil plus” (право, право и ничего более) и “ex fonte bibere” (пить воду из источника)¹, тем не менее, для всестороннего и глубокого исследования проблемы необходимо обращение и к другим источникам, содержащим правовую информацию соответствующего периода (историографии, литографии, фольклору, дневникам, хроникам и т.д.), а также достаточно использовать данные истории, философии и других общественных наук о рассматриваемом периоде и исследуемой проблеме.

Методологической основой исследования истории армянского права являются исторический, сравнительно-исторический, сравнительно-правоведческий, формально-юридический, формально-логический, системно-аналитический и описательно-аналитический методы, с помощью которых возможно выявление сложных и запутанных проблем истории армянского права.

Эмпирической базой истории армянского права служат первоисточники армянского права (судебники Мхитара Гоша и Смбата Спарапета, каноническое право Давида Алавкаворди, армянское законодательство) и другие правовые источники (литографические протоколы, работы историографов, фольклор).

Истирию изучения армянского права условно можно разделить на три периода:

- а) досоветский период,
- б) советский период,

в) постсоветский период.

Исследования досоветского периода, которые будут отмечены ниже, были в большей степени посвящены проблемам источников древнего армянского права. Они в основном строились на нормах традиционного права (см., например, работы Х.Самуэляна “Очерки по обычному семейному праву армян” // “Кавказский вестник”, 1902, N2; “Арийская месть и спасение” // “Этнографический журнал”, Тифлис, 1903, 10; “Древнее армянское право и метод его изучения” // Закавказье, 1904, т. 101); “Браки с похищениями и выкупами” // Зак., 1905, т.102), “Армянское право наследования” // Зак. 1907, т.104 и 106), “Символ в армянских традициях” // Зак., тома 112 и 113); “Древнее армянское гражданское право” Вена, 1911; “Очерки по обычному праву армян” // “Кавказский вестник”, 1901, NN1-3).

Национальные судебники (Давида Алавкаворди, Мхитара Гоша, Смбата Спарапета), как правило, недооценивались и не подвергались серьезному научному исследованию (см. К.Костанян “Давид Алавкаворди” // “Этнографический журнал”, Тифлис, тома 104 и 105), Х.Самуэляна “Судебник” Мхитара Гоша и древнее армянское гражданское право”. Вена, 1911; В.Бастамянц “Судебник” Мхитара Гоша. Предисловие издателя”. Вагаршапат, 1880; С.Арцруни “Историко-догматическое значение “Судебника” Мхитара Гоша”. Тифлис, 1880; “Семейственное право по Мхитару Гошу” // “Юридическое обозрение”, Тифлис, 1885.

Значительная часть досоветских

исследований армянского права касается армянского канонического права и частично других отраслей права. (см. Н.Мелик-Тангян “Армянское церковное право”. Книга первая, Шуши, 1903, Книга вторая, Шуши, 1905; В.Бастамянц “Брак по армянским религиозным законам” // “Опыт”, Тифлис, 1880, N6-7, N8-9, N10, N11-12, 1881, N4, N8-9; С.Тигранян “Устав и наше каноническое право” // “Арагат”, 1902; С. Батгратрянц “Земельное и частное право в древней Армении”. Тифлис, 1884; А. Глтчян “Древнее армянское право. Семейное право”. Александрополь, 1913; он же “Устои и каноны святого Нерсеса — армянского католикоса”. Вена, 1906; он же “Брак, развод и гражданский брак”. Александрополь, 1904; С. Егиазаров “Исследование по истории армянского права, публичного и частного”. Киев, 1919; О. Тигранян “Древнеармянская книга канонов. Очерки описания и исследования памятника. Записки Российской Академии наук по историко-филологическому отделению”, т.13, N3. Петроград, 1818.

Среди зарубежных исследователей, занимавшихся изучением древнего армянского права и внесших значительный вклад в эту область арменистики, следует отметить имя известного австрийского ученого Иосифа Карста, который издал научно-аналитический подлинник “Судебника” Смбата Спарапета (на немецком и армянском языках) с наилучшими комментариями (см. “Sempadsher Kodex aus dem 13. Jahrhundert oder m i t t e l a r m e n i s c h e s Rechtsbuch,herausgegeben und Udersetzt von Josef Karst, esster

Band. Text und Ubersetzung". Strassburg, 1905; "Sempadsher Kodex aus dem 13. Jahrhundert ... Josef Karst, zweiter Band: Kommentar". Strassburg, 1905).

Вообще же первый опыт исследования армянского права в правоведении принадлежит Фердинанду Бишофу, который занимался проблемами польского армянского права. Его перу принадлежат такие работы, как "Das alts Recht der Armenie in Polen". 1857 ("Древнее армянское право в Польше"); "Das alts Recht der Armenie in Lemberg". 1862 ("Древнее армянское право в Лемберге").

Известный специалист по сравнительному правоведению проф. Я. Кохлер в 1885 году опубликовал работу "Das Recht der Armenien" ("Право армян"), которая стала опытом построения истории и системы древнего армянского права.

Из русских исследователей древним армянским правом интересовались такие ученые как М.Алексеев ("Армянский судебник", 1870), М.Ковалевский ("Закон и обычай на Кавказе", Москва, 1890, т.1), М.Джавахов ("Государственный строй древней Грузии и древней Армении", С.-Петербург, 1905) и т.д.

Из работ советского периода, касающихся истории армянского права, следует отметить следующие: проф. Х.Самуэлян "История древнего армянского права", т.1, Ереван, 1939; А.Сукиасян "Общественно-политический строй и право Армении в эпоху раннего феодализма", Ереван, 1963; он же "Мхитар Гош и армянский судебник", Ереван, 1965; он же "История армянского Киликийского

государства и права", Ереван, 1978. Усилиями проф М.Сукиасяна вышло в свет второе издания на русском языке "Судебника" Смбата Спарапета (Гунстабля), Ереван, 1971. Первое издание на армянском и русском языках появилось в 1958 году, благодаря усилиям проф Галстяна А.Г. (см. Смбат Спарапет "Судебник", перевод и примечания А.Г.Галстяна. Ереван, 1958). Проф А.Товмасян посвятил двухтомное исследование древнему и средневековому армянскому праву ("Армянское право древних и средних веков. Расширенный автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Ереван, 1970; он же. "Древнее и средневековое армянское право", т.1, Ереван 1962, т.2, Ереван, 1977).

Значителен вклад проф Х. Торосяна в процесс изучения армянского права и издании оригиналов правовых памятников (см. Х.Торосян. Две редакции "Судебника" Мхитара Гоша // "Вестник Матенадарана", №6, 1962; он же "Рукописи и редакции "Судебника" Мхитара Гоша" // "Историко-филологический журнал", №1, 1963; "О некоторых вопросах, связанных с "Судебником Мхитара Гоша" // "Историко-филологический журнал", №1, 1964; "Средневековая система судопроизводства Армении по Судебнику Мхитара Гоша" (АН, "Справочник" №12, 1965); "Подсудность в средневековой Армении" ("Вестник Матенадарана", №8, 1967); "Об использовании "Судебника" Мхитара Гоша в средневековой Армении" ("Историко-филологический журнал", №3, 1971); "Судоустройство и судопроизводство в сред-

невековой Армении по “Судебнику” Мхитара Гоша. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, 1966); “Суд и процесс в Армении 10-13 вв.”, Ереван, 1975. И наконец следует отметить, что плодом многолетней работы проф Торосяна стало издание научно-исследовательского оригинала “Судебника” Мхитара Гоша (Ереван, 1975).

Профессор-юрист А.Оганесян также опубликовал работу о семейном праве в период раннего феодального в Армении (Ереван, 1976).

В советский период вопросами истории армянского права (в частности вопросами канонического права) занимались историки В.Акопян (см. “Армянская книга канонов”. Книга первая. Ереван, 1964, Книга вторая, Ереван, 1971; “Армянская книга канонов и ее редакции”. Автпреферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Ереван, 1976) и С. Аревшатян (см. “Шаапиванские каноны — древнейший памятник армянского права” // “Историко-филологический журнал”, №2-3, 1959).

Изучением материалов шаапиванских канонов и научной подготовкой к изданию их оригинала занимался также западноармянский ученый Н.Акинян (см. “Шаапиванские каноны. Летописное исследование” // “Ежемесячный журнал”.1979, № 4-12).

В постсоветский период деполитизированные и деидеологизированные история и юриспруденция совершили некоторые шаги в области изучения истории армянского права. В этой связи следует особо отметить

следующие имеющие ценность исследования: Г. Казинян “Исторические и современные проблемы уголовного судопроизводства в Армении”, Ереван, 2001; Р.Петросян. “Суд и гражданское судопроизводство в Восточной Армении 19-20 вв.” (историко-правовое исследование и сопоставительный правовой анализ законодательства), Ереван, 2001; Г.Караханян “История развития армянского семейного законодательства в 20 веке” (историко-юридическое исследование и сопоставительный правовой анализ законодательства), Ереван, 2004; Г. Арутюнян “Конституционная культура: уроки истории и вызове времени”, Ереван, 2005; Рубен Авакян “Сокровищница армянской правовой мысли. 9 век до н.э — 19 век н.э.” Ереван, 2001; Рубен Авакян “Памятники армянского права”. Ереван, 2000; Рубен Авакян, Рафаель Авакян “Истоки армянской правовой мысли”, Ереван, 2008; Г.Сафарян “Армянское средневековое право 10-13 вв.”, Ереван, 1996; он же “Армянская политико-правовая мысль 11-13 вв.”, Ереван, 1995; Г.Сафарян, А.Хачатрян “Памятники армянского права”, Ереван, 1994; А.Айкян “История развития частного права в Армении”, Ереван, 2006; Г.Багирян “Материалы из истории правовой мысли и законодательства Армении”, Ереван, 2005; С.Аревшатян, К.Мирумян “История армянской философии”, Ереван, 2007; К.Мирумян “История политических учений”, Ереван, 2006; К.Мирумян “История политической науки. Часть вторая. Средневековье, Возрождение. Реформация”, Ереван, 2005.

В условиях государственной независимости (с 21-го сентября 1991 года до наших дней) сделаны некоторые шаги к всестороннему изучению таких проблем, как конституционное право², административное право³, гражданское право⁴, уголовное право⁵, финансовое право⁶, банковское право⁷, таможенное право⁸, гражданское судопроизводство⁹, уголовное судопроизводство¹⁰, конституционная и административная юстиция¹¹, а также вопросов, связанных с землей как объектом частной собственности и решением возникающих в этой связи споров¹², с правовым статусом человека¹³ и т.д.

Уже из вышеперечисленного видно, что до сих пор отсутствует целостное и обобщающее исследование истории армянского права, которое охватило бы древний, средневековый, новый и новейший периоды. По нашему представлению, основной целью такого исследования должно быть освещение общественного строя, государственного устройства, правовых источников и основных правовых отраслей каждого периода с целью выявления и оценки в них того особого, своеобразного, прогрессивного и нового, что может в определенной степени быть полезным в деле преодоления и решения сложных государственно-правовых проблем сегодняшнего дня.

Армяне, проживающие в армянских общинах всего мира, в ходе своей политической, социальной миграции, являясь носителями армянской культуры, в том числе и армянского права, перенесли с собой социально-правовые истоки регулирования

общественной среды и в течение всего этого времени являлись источником частичной рецепции. Однажды, подвергнув рецепции нормы древнего мирового права, армянский народ в ходе развития общественных отношений, используя результаты чужой рецепции в армянской действительности, установил нормы нового права, которое стало созвучно традиционному армянскому праву и религиозным канонам. И в таком новом целостном виде оно было представлено миру как источник армянского права, как новая, своеобразная правовая система.

Актуальность изучения армянского права обусловлена и тем фактом, что, как мы уже отмечали, проживающие в многочисленных армянских общинах мира армяне являются носителями армянского права и те общественные отношения, которые регулируются нормами данного конкретного государства, получают и их собственную оценку в соответствии с армянскими традиционными и каноническими правовыми нормами, поскольку армянские самооценка и мировоззрение уже сами по себе толкают армянина на использование норм традиционного права и делают его носителем особых идей правосознания. В результате, все это оказывает воздействие и на современное армянское право, и на развитие всемирного права и правосознания. Мы считаем, что надо привлечь внимание исследователей к изучению истории армянского права для выявления его подобных проблем.

Создание и развитие правовой системы без всеобъемлющего изучения истории права, без учета исто-

Государство и право

рических корней данного народа, без историко-правового исследования его культуры и мировоззрения невозможно, и недопустимо строить правовое государство и новую правовую систему до тех пор пока неизвестно, будет ли правильно воспринята рецепция права других государств данным народом или нет, имеют ли носители древнего армянского права, корней армянского правосознания потребность в таком регулировании общественных отношений, то есть в рецепции подобного рода.

Арманское право, будучи в постоянных культурных и экономических связях с другими народами, восприняло нормы чужого права. “Эти нормы в порядке частной рецепции вошли в армянскую действительность и использовались в местной юридической и судебной практике”¹⁴. Такой рецепции подверглись Моисеевские законы, правовые нормы Ассирии, Рима, Греции, Византии и других древних государств. Так, в ходе исторического развития армянского права, в рамках возникающих общественных потребностей армянской и других правовых систем, в результате социально-политического развития сформировалась древняя армянская правовая система.

Следует отметить, что целостное и обобщающее исследование истории армянского права может восстановить реальную картину армянской правовой системы, что может оказать существенное воздействие на развитие правовых систем соседних государств. В то же время нужно учесть и то обстоятельство, что древнее армянское право подверглось рецепции со стороны других

правовых систем и до наших дней в некоторых государствах некоторые древние армянские правовые нормы действуют в неизменном виде, например, армянская община Судана признана государством и получила привилегию, согласно которой “при рассмотрении дел, касающихся наследственного права членов армянской общины Судана, суды руководствуются “Судебником” Мхитара Гоша”¹⁵.

Результатом вышеназванной работы, на наш взгляд, может стать то, что те реальные ценности древнего и средневекового армянского права, которые касаются свободного волеизъявления человека, государственного самоуправления и вопросов взаимоотношений народов, сущности и целей наказания, судов и особенно предъявляемых судьям моральных требований, определенным образом могут способствовать формированию национального законодательства, правосознания и правовой культуры.

По нашему мнению, другим направлением изучения армянского права должно быть всестороннее исследование современного действующего законодательства, выявление правовых упущений и противоречий, а также разработка предложений, направленных на их устранение, на усовершенствование и улучшение национального законодательства.

Важным исследовательским направлением современной армянской правовой системы должен стать сопоставительный анализ российской и армянской правовых систем, что обусловлено целым рядом факторов. Прежде всего, Россия является стратегическим партнером Армении, во-

вторых, действующее законодательство Республики Армения и ее законодательская деятельность широко используют законодательные акты и правовой опыт России. Все это предполагает более углубленное взаимное изучение правовых систем, законодательства и правовой практики. В этом плане следует отметить, что в ведущих вузах Армении — на юридическом факультете Ереванского государственного университета и в Российско-Армянском (Славяноком) университете, который является единственным в регионе, — как обязательный учебный предмет изучаются конституционное право, история права стран СНГ, конституционное право Российской Федерации, история российского права, история

русской политико-правовой мысли.

Мы считаем, что для углубления и развития российско-армянская правовой интеграции необходимо преподавание спецкурса по истории армянского права в учебных заведениях России, создание российско-армянского общества по юридическому сопоставлению, проведение совместных научных семинаров, обмен кадрами, студенческие поездки и т.д.

Углубление российско-армянского правового сотрудничества, всесторонние контакты будут способствовать не только сближению национальных правовых систем, но и расширению и развитию культурных связей.

1. **Шемнов Е.И.** О деидеологизации методологических подходов историко-политических и государственно-правовых исследований // Государство и право, 1992, №3, с.73-86.

2. Конституционное право Республики Армения. Отв. ред. Н.Айвазян, Ереван, 2007.

3. **Даниелян Г.** Проблемы становления административного права. Ереван, 2004.

4. Гражданское право Республики Армения. Ред. проф. Караханян Г. Ереван, 2003.

5. Уголовное право Республики Армения. Общая часть. Отв. ред. проф. Казинян Г., Ереван, 2006; Уголовное право Республики Армения. Особая часть. Отв. ред. проф. Казинян Г. Ереван, 2007.

6. **Сукиасян Г.А., Сукиасян Н.Г.** Финансовое право. Ереван, 2007.

7. **Сукиасян Н.Г.** Банковское право. Ереван, 2008.

8. **Сукиасян Г.А.** Таможенное право. Ереван, 2008.

9. **Петросян Р.** Гражданское судопроизводство Республики Армения. Ереван, 2008.

10. Уголовное судопроизводство Республики Армения. Общая часть. Отв.ред проф Казинян Г. Ереван, 2007; Уголовное судопроизводство Республики Армения. Особая часть. Отв.ред. проф. Казинян Г. Ереван, 2007.

11. **Арутюнян Г.** Конституционный надзор. Ереван, 2001.

12. **Никогосян А.С.** Земельные споры и порядок их разрешения в Республике Армения. Ереван, 2008.

13. **Ерицян А.** Права человека. Ереван, 1999; Айвазян В. Права человека. Ереван, 2007.

14. **Самуэлян Х.** История древнего армянского права. Ереван, 1933, с.4.

15. **Мхитар Гош** Судебник. Ереван, 1975; Измирян С. Размышления о нашей столетней революции, Бейрут, 1962, с. 111 и Мартиросян Р. Армянская община Судана, "Голос Армении", 1970, 9 сентября, 36.

ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԵՂԸ

ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո աշխարհի իրավական քարտեզում տեղի ունեցան որոշակի փոփոխություններ: Դադարեց գոյություն ունենալ սոցիալիստական իրավական ընտանիքը, իսկ այդ ընտանիքի մեջ մտնող Խորհրդային Միության նախկին միութենական հանրապետությունները կուտակած իրավական ավանդույթների հիման վրա բռնեցին իրենց իրավական համակարգերի կառուցման ճանապարհը:

Սոցիալիստական իրավունքին բնորոշ իրավունքի նորմի կոնցեպցիան այդքան էլ չէր տարբերվում գերմանականից կամ ֆրանսիականից: Իհարկե, սոցիալիստական և ոչ սոցիալիստական պետությունների կառուցվածքների, ինստիտուտների, հասարակությունների կենսակերպի և մտածողության միջև գոյություն են ունեցել ֆունդամենտալ տարբերություններ¹: Սակայն առկա ընդհանրություններն էին, որ պատճառ դարձան նախկին սոցիալիստական պետությունների մեծ մասի կողմից ռոմանագերմանական իրավական ընտանիքին պատկանող երկրների օրենսդրության ընդօրինակման և դրանց մոդելին համապատասխան իրավական համակարգերի կառուցման համար:

Այս ամենի արդյունքում Հայաստանի Հանրապետությանը ևս ըն-

ձեռվեց հնարավորություն ձևավորել իր իրավական համակարգը՝ հիմնվելով այն իրավական ժառանգության վրա, որը կուտակվել է ինչպես Խորհրդային Միության գոյության ընթացքում, այնպես էլ առանձին մտածողների կողմից՝ մեծապես պետության բացակայության պայմաններում: Որքան էլ բարձր գնահատվի այդ իրավական ժառանգության արժեքը, չպետք է խուսափել այն իրողությունից, որ ներկա ժամանակաշրջանում մեր հասարակության մեծ մասի մոտ առկա է բավականին թույլ արտահայտված իրավական զգայություն (*արտահայտությունը՝ Ռենե Դավիդի*) և իրավագիտակցության ցածր մակարդակ: Այս համատեքստում անհրաժեշտ ենք համարում նշել հետևյալը. ՀՀ իրավական համակարգի մասին խոսելիս պետք է նկատի ունենալ, որ ՀՀ-ն դեռևս գտնվում է պետաիրավական ինստիտուտների, ավելի ընդհանրացված կերպով՝ իր իրավական համակարգի տարրերի ձևավորման և կայացման փուլում: Թերևս այդ մասին են վկայում հանրապետությունում անկախացումից հետո ընթացող դատաիրավական բարեփոխումները, որոնց ծավալն ու հաճախականությունը լավատեսություն կարող է ներշնչել միայն այն պարագայում, եթե դա դիտվի մեր հասարակության համար առավել ընդունելի իրավական ինս-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղաքացիական դատավարություն

տիտուսների ներդրմանն ուղղված գործընթաց:

Դեռևս գերմանացի իրավաբան Ռուդոլֆ Իերինգը նշում էր, որ իրավունքը կյանքի պայքար է, պայքար ժողովուրդների, պետական իշխանության, դասակարգերի և անհատների: Իրավունքի համար մղվող պայքարը պահանջում է իրավունքի գաղափարների ինտենսիվ մշակում, այդ գաղափարների գիտական և քաղաքացիական ճանաչում²:

Իրավունքի համար մղվող պայքարը չպետք է հանգեցնել զուտ տեսությանը: Այս դեպքում էական նշանակություն ունի պրակտիկան: Եվ յուրաքանչյուր իրավական գործ, կյանքի՝ առաջին հայացքից աննշան թվացող իրավիճակ, ուր հաղթանակում է օրինականությունը, արդեն իսկ մեծ քայլ է իրավունքի համար մղվող պայքարում³:

Կարծում ենք՝ օրենքի հաղթանակման կամ իրավունքի գերակայության մասին խոսելիս հասարակության յուրաքանչյուր անդամ դառնալիս հերթին ասացվում է դատական իշխանության հետ: Եվ սա բնականորեն պայմանավորում է այն հանգամանքը, որ յուրաքանչյուր անհատ դատարանից ակնկալում է օրինական՝ իրավունքի պահանջներից բխող վճռի կայացում: Սակայն դատական իշխանությունը՝ պետական իշխանության թևերից մեկն է, իսկ դատավորի կարգավիճակը՝ պետական իշխանության մարմնի պաշտոնատար անհատի կարգավիճակ⁴: Հետևաբար այն բոլոր խնդիրները, որոնք մենք տեսնում ենք պետական իշխանության այլ թևերի գործառնման ընթացքում, առկա են նաև դատա-

կան իշխանությունում:

Պատմությունը սովորեցնում է, որ դատական իշխանության վիճակը, դրա նկատմամբ հասարակության ունեցած վերաբերմունքը, զարգացման միտումներն էական նշանակություն ունեն ժողովրդավարության կայացման, օրինականության ապահովման համար: Դատարանը մեծ ազդեցություն է գործում սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կյանքի, մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանության և պաշտպանության վրա⁵:

2005 թվականի նոյեմբերի 27-ին կատարված փոփոխություններից հետո ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածն ամրագրեց ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանի՝ Վճռաբեկ դատարանի, նոր իրավական ստատուսը. «Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերի, վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը⁶: Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով»:

2007 թվականի փետրվարի 21-ին ընդունվել է ՀՀ դատական օրենսգիրքը⁷, որի 8-րդը գլուխը և մի շարք այլ հոդվածներ նվիրված են Վճռաբեկ դատարանին: Վճռաբեկ դատարանի իրավական ստատուսի բովանդակությունը բացված է նաև մի շարք այլ ակտերում, որոնց մեջ մտնում է նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը⁸:

Դատական օրենսգրքի 50-րդ հոդված 1-ին մասի համաձայն. «Վճռաբեկ դատարանի գործունեության

Քաղաքացիական դատավարություն

նպատակն է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառություն: Իր այդ առաքելությունն իրականացնելիս Վճռաբեկ դատարանը պետք է ձգտի նպաստել իրավունքի զարգացմանը»:

«Որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով Վճռաբեկ դատարանի կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները) պարտադիր են դատարանի համար նույնանման փաստական հանգամանքներով գործի քննության ժամանակ, բացառությամբ այն դեպքի, երբ վերջինս ծանրակշիռ փաստարկների մատնանշմամբ հիմնավորում է, որ դրանք կիրառելի չեն տվյալ փաստական հանգամանքների նկատմամբ (Դատական օրենսգիրք, հոդված 15, 4-րդ մաս)»:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական ստատուսին առնչվող իրավական նորմերի շարքից վերը նշվածների առանձնացումը պատահական չէ, քանի որ այդ նորմերն են, որ մեծապես կարող են կանխորոշել հանրապետությունում դատական համակարգի, և ինչու չէ նաև՝ իրավունքի հետագա զարգացումը: Այդ նորմերի ամբողջությունը հիմք է հանդիսացել, որպեսզի սկզբնական շրջանում զուտ վերբալ, իսկ ներկայումս արդեն դասագրքերում⁹, հոդվածներում¹⁰ դատական նախադեպը քննարկվի որպես իրավունքի աղբյուր Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում: Կարծում ենք՝ նման տեսակետներ արտահայտելիս չպետք է շտապողականություն դրսևորել: Օրինակ՝ ռոմանագերմանականական

իրավական ընտանիքին պատկանող մի շարք երկրներում, այդ թվում նաև Ռուսաստանի Դաշնությունում դատական նախադեպը որպես իրավունքի աղբյուր համարելու խնդիրը լուրջ տեսական քննարկումների հիմք է դարձել՝ չնայած այդ հասարակություններում դատարանների ունեցած դերին:

Դժվար թե մի քանի հոդվածների առկայությունը, նույնիսկ բարձրագույն նորմատիվ իրավական ակտում, թույլ է տալիս մեզ ասել, որ ՀՀ-ում դատական նախադեպն իրավունքի լիարժեք աղբյուր է: Կան բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք ենթակա են պարզաբանման: Այդ խնդիրների պարզաբանումը հնարավորություն կընձեռի ժամանակի ընթացքում մշակելու դատական նախադեպի վերաբերյալ յուրովի մոտեցում, կոնցեպցիա՝ մասամբ վերացնելով այն տարակարծությունները, որոնք կարող են առաջ գալ համապատասխան նորմատիվ ակտերի վերլուծության ընթացքում: Այս իրավիճակում առայժմ կարելի է խոսել դատական նախադեպի ինստիտուտի ձևական ամրագրման և գոյության մասին:

Իրավունքն ուսումնասիրող ցանկացած անձ պետք է հիշի, որ պաշտոնական աղբյուրներում ամրագրված իրավունքը հասարակական հարաբերությունները ձևավորող միակ գործոնը չէ: Չափազանց մակերեսային և սխալ կլինի, եթե իրավունքը դիտվի որպես զուտ իրավական նորմերի ամբողջություն: Իրավունքը շատ ավելի բարդ երևույթ է, որը հանդես է գալիս որպես համակարգ¹¹:

Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ անհրաժեշտ չենք համարում վերլու-

Քաղաքացիական դատավարություն

Ժել Վճռաբեկ դատարանի լիազորություններին առնչվող իրավական նորմերի համակցությունը՝ դրանցում հակասություններ փնտրելու նպատակով: Շատ ավելի օգտակար կլինի անդրադարձն այն հարցերին, թե ի՞նչ ենք հասկանում դատական նախադեպ ասելով, ինչպիսի՞ մոտեցումներ կան այս ինստիտուտի վերաբերյալ թե՛ կոնտինենտալ և թե՛ անգլո-սաքսոնական իրավական ընտանիքներին պատկանող երկրներում: Այս պարագայում մենք հնարավորություն կունենանք ստացված ինֆորմացիան համեմատել մեր օրենսդրության հետ՝ որոշակի հետևություններ անելու նպատակով:

Ընդհանրապես, իրավունքի տեսությունում տեղ գտած դատական նախադեպի այն բնորոշումը, համաձայն որի՝ *դատական նախադեպը կոնկրետ գործի վերաբերյալ դատական որոշումն է, որին պետությունը տալիս է համապարտադիր նշանակություն*, բավարար չէ նշված ֆենոմենի էությունը հասկանալու համար: Անհրաժեշտ է կատարել պատմական անդրադարձ դեպի այն պետությունների իրավական համակարգեր, որտեղ ծագել և ձևավորվել է դատական նախադեպը՝ որպես իրավունքի աղբյուր: Քիչ օգտակար չի լինի նաև անդրադարձն այն պետությունների իրավական համակարգերին, որոնց ավելի շատ է հարում ՀՀ իրավական համակարգը: Այստեղ խոսքը համապատասխանաբար անգլո-սաքսոնական և ռոմանագերմանական իրավական համակարգերի մասին է:

Այս անդրադարձը գուտ պատմական փաստերի շարադրանք չէ և նպատակ չունի հայերեն թարգմանել համապատասխան գրականության

առանձին հատվածներ: Փորձել ենք առանձնացնել երկու իրավական ընտանիքներին բնորոշ, պատմականորեն ձևավորված այն առանձնահատկությունները, որոնք ուղղակիորեն ազդում են դրանցում դատական նախադեպի գործառման վրա:

Ցանկացած իրավական համակարգ տարբերվում է մյուսից: Յուրաքանչյուր պետություն ունի իր իրավունքը: Լինում են նաև դեպքեր, երբ մեկ պետության ներսում միմյանց հետ մրցակցում են մի քանի իրավական համակարգեր¹²:

Համեմատական իրավագիտությունում իրավական համակարգերի դասակարգումը, այլ կերպ՝ իրավական ընտանիքների մասին ուսմունքը կենտրոնական պրոբլեմներից մեկն է¹³: Բարդությունը հիմնականում այն չափանիշներն են, որոնք հիմք են ընդունվում դասակարգումն իրականացնելիս: Դասակարգման չափանիշների շարքում իրենց առանձնահատուկ տեղն ունեն նաև իրավունքի աղբյուրները: Ավելի կոնկրետ՝ հաշվի է առնվում իրավական համակարգում իրավունքի այս կամ այն աղբյուրի առաջնային կամ երկրորդային լինելը:

Եթե ռոմանագերմանական իրավական ընտանիքին պատկանող իրավական համակարգերի առանձնահատկությունները հասկանալն այդքան էլ բարդ չէ, ապա նույնը չի կարելի ասել անգլո-սաքսոնական իրավական ընտանիքի մասին: Հեղինակների կարծիքով միայն դատական նախադեպի ինստիտուտի տարր կազմող *Stare decisis* ուսումնասիրելը, չնայած չափազանց հետաքրքիր է, սակայն բավականին

Քաղաքացիական դատավարություն

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

52

դժվար՝ հասկանալու համար¹⁴: Այս երկու իրավական ընտանիքների առաջացման, կայացման և զարգացման վերաբերյալ աշխատությունների պակաս իրավագիտությունը չի զգում: Այդ աշխատությունների համաձայն՝ կոնտինենտալ իրավական համակարգերը ձևավորվել են հռոմեական իրավունքի հիման վրա: Չնայած անհրաժեշտ է նշել, որ եվրոպական աշխարհամասի զարգացման ամբողջ ընթացքում հռոմեական իրավունքը ենթարկվել է լուրջ փոփոխությունների: Եվ այսօրվա քաղաքացիական իրավունքի ու հռոմեական իրավունքի միջև գոյություն ունեն էական տարբերություններ¹⁵: Օրենքը՝ այդ բառի ամենալայն իմաստով առաջնային, կարելի է ասել իրավունքի արտահայտման միակ ձևն է ռոմանագերմանական իրավական համակարգերում: Այս իրավական ընտանիքի երկրներում կոնկրետ իրավիճակի հետ բախվելիս իրավաբաններն առաջին հերթին դիմում են օրենքի և ենթաօրենսդրական ակտերի օգնությանը: Իրավական նորմերը հասկացվում, գնահատվում և վերլուծվում են միատեսակ: Եվ շնորհիվ գիտության գործադրած ջանքերի իրավական նորմը գտնվում է ամենաբարձր մակարդակի վրա¹⁶:

Անգլո-սաքսոնական իրավունքը ձևավորվել է Անգլիայում: Այդ իրավական ընտանիքի ձևավորման սկիզբ է համարվում 1066 թիվը, երբ նորմանդական ցեղերը գրավեցին Անգլիան¹⁷: Ընդհանուր իրավունքը ձևավորվել է Անգլիայի թագավորի հիմնած դատարանների կողմից¹⁸, և այն մինչ օրս շարունակում է մնալ «դատական իրավունք»¹⁹: Հետագա-

յում Անգլիայում ձևավորված իրավունքը ընդօրինակվել է Ամերիկայի, Շոտլանդիայի, Իռլանդիայի, Կանադայի, Ավստրալիայի, Նոր Զելանդիայի և բազմաթիվ այլ պետությունների կողմից²⁰: Անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում դատարանները միայն արդարադատություն իրականացնող մարմիններ չեն եղել և այդպիսիք չեն: Մասնավորապես՝ ԱՄՆ իրավական համակարգի ինքնատիպությունը և Գերագույն դատարանի ունեցած յուրահատուկ դերը պայմանավորող էական գործոններից մեկն այն է, որ դեռևս գաղութային ժամանակաշրջանում որպես ժառանգություն ստացված ընդհանուր իրավունքը ժամանակի ընթացքում դարձել է ոչ այնքան իրավական նորմերի ամբողջություն կամ գործող իրավունքի աղբյուրներից մեկը, որքան հասարակական հարաբերությունների, առաջին հերթին՝ տնտեսական հարաբերությունների ձևավորման յուրահատուկ դատական մեթոդ²¹: Ընդհանրապես, անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում ավելի զարգացած է պրոցեսուալ իրավունքը, քան նյութականը: Այս երկրները համարվում են պրոցեսուալ իրավունքի երկրներ²²: Եվ ի տարբերություն ռոմանագերմանական իրավական համակարգերի՝ Անգլիայում տեղի չի ունեցել ո՛չ հռոմեական իրավունքի ռեցեսսիա, ո՛չ էլ օրենսգրքի իրավունքի ձևավորում: Եվ որպեսզի անգլիական իրավունքը չմնար փոփոխական և երերուն, անհրաժեշտ էր ստեղծել հիքեր: Այդ հիքերը գտնվեցին ընդհանուր իրավունքի կողմից ստեղծված դատական նախադեպի դոկտ-

րինայում²³:

Թվարկված պատճառներից ելնելով՝ հեղինակները կարծում են, որ իրավական համակարգերն ու իրավական մտածողությունը միմյանցից ամենից շատ զատող գործոններից մեկը դատավորի իրավաստեղծ գործունեությունն է²⁴:

Իրավական ընտանիքների վերաբերյալ ձևավորված և առկա մոտեցումները երկար տարիներ կասկածի տակ չէին դրվում: Սակայն ներկայում առանձին հեղինակներ արտահայտում են այն կարծիքը, որ գրքալիզացիայի²⁵ և իրավաստեղծ գործընթացի ու օրենսդրության համակարգի ձևավորման վրա դրա ունեցած ազդեցության պայմաններում²⁶ իրավական ընտանիքների (անգլո-սաքսոնական և ռոմանագերմանական) մերձեցման գործընթացն ակնհայտ է դարձել: Եվ որպես այդ գործընթացի ապացույց վկայակոչվում է դատական նախադեպի տարածումը ռոմանագերմանական իրավական համակարգերում, և ընդհակառակը՝ ստատուտների տարածումը անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգերում: Այսինքն՝ ժամանակակից իրավական իրականությունը աշխարհի տարբեր երկրներում հնարավորություն է տալիս փաստելու, որ ազգային իրավական համակարգերի դասական դասակարգումները գնալով ավելի պայմանական են դառնում: Պրակտիկայում այս կարծիքը հիմնավորվում է նաև Եվրամիության իրավունքի զարգացման միտումներով²⁷: Այդուհանդերձ, իրավագիտությունում դեռևս չկան կոնվերգենցիայի պրոցեսի համակողմանի, հիմնավորված հետազոտություններ: Եվ հե-

ղինակները փաստում են, որ չնայած օրենքի և ռեզլամենտների տարածմանը՝ անգլիական արդարադատությունը շարունակում է հենվել դատական պրակտիկայի վրա²⁸, իսկ Ֆրանսիայում դատական նախադեպը ճանաչված չէ որպես իրավունքի արտահայտման ձև և չունի համապարտադիրություն²⁹:

Չափազանց գրգռված դատական նախադեպի պրոգրեսիվ բնույթով՝ փորձ է կատարվում հիմնավորել այն, որ օրենքը չի կարող ընդգրկել բոլոր, կյանքի թեկուզև ամենակարևոր հասարակական հարաբերությունները և հաշվի առնել իր գործողության ոլորտում առաջացող բոլոր հնարավոր իրավիճակները³⁰: Իսկ դատարանի կողմից ստեղծված կազուալ նորմը անմիջապես բխեցվում է կոնկրետ հասարակական հարաբերություններից, որի արդյունքում այդ ճանապարհով ստեղծված նորմի գործողության արդյունավետությունը շատ ավելի բարձր է դառնում: Նման տեսակետը իհարկե ունի հիմնավորումներ, սակայն չպետք է մոռանալ, որ վաղուց արդեն իրավունքը միայն իրավակարգի ապահովման խնդիր չի դնում իր առջև, և որ պոզիտիվ իրավունքը պետականության գլխավոր մոդուսն է, դրա կարևորագույն ատրիբուտը և ֆունկցիան: Շնորհիվ պոզիտիվ իրավունքի իրականացվում է քաղաքակիրթ հասարակության սկզբունքների ներդրում, ամրագրում և զարգացում³¹: Խնդիրն այն է, որ ռոմանագերմանական իրավական ընտանիքում իրավական նորմը հանդես է գալիս որպես սոցիալական կազմակերպման մոդել, իսկ դատական պրակտիկան, ձգտե-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

լով ամրապնդել իրավակարգի կայունութիւնը, փորձում է կոնկրետացնել ընդհանուր ձևակերպում ունեցող նորմը³²:

Ինչևէ, արդեն նշել ենք, որ Ընդհանուր իրավունքի ձևավորման սկիզբ է համարվում 11-րդ դարը: Եվ չնայած այդ հանգամանքին՝ դատարանների իրավաստեղծագործության արդյունք հանդիսացող կազուալ նորմերի համապարտադիրության կանոնը ձևավորվել 19-րդ դարի առաջին կեսին: *Այսինքն՝ պահանջվել է ութ դար, որպեսզի վերադաս դատական ատյանի որոշումները համարվեն համապարտադիր ստորադաս դատական ատյանների համար, և այդ կանոնի ձևավորումը լիովին տրամաբանական էր դատարանների կողմից ստեղծված իրավունքի համար*³³:

Ընդհանուր իրավունքի երկրներում դատավորների պարտականությունը հետևելու այլ դատարանների որոշումներին արտահայտվում է Stare decisis սկզբունքի ձևով³⁴: Իհարկէ, համապարտադիրության նշված սկզբունքն ունի առանձնահատկություններ և բացառություններ, որոնք մշակվել են դատական պրակտիկայի կողմից: Կախված դատական համակարգի հիերարխիկ կառուցվածքից՝ որոշումների պարտադիրությունն ունի տարբեր դրսևորումներ: Այսպես, Լորդերի պալատի՝ իր նախկին որոշումներով սահմանափակված լինելու սկզբունքը վերջնական ձևով սահմանվեց 1898 թվականին London Trammways v. London County

Council³⁵ գործով: Իր որոշումներով սահմանափակված լինելու սկզբունքը գործել է մինչև 1966 թվականը, երբ նույն Լորդերի պալատը հրաժարվեց այդ սկզբունքից և ներկայումս իրավունք ունի շրջանցելու իր որոշումները³⁶: Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանին, ապա վերջինս սահմանափակված է իր և Լորդերի պալատի որոշումներով: Իհարկէ, դատարանը ձևավորել է որոշակի սկզբունքներ, որոնց համապատասխան իրավունք ունի հրաժարվելու իր նախկին որոշումները կիրառելուց: Իսկ Բարձրագույն դատարանը և ստորադաս դատական ատյանները՝ Կոմսությունների և Մագիստրատների դատարանները, պարտավոր են հետևել միայն վերադաս դատարանների որոշումներին³⁷:

Որպես կանոն՝ Stare decisis սկզբունքը օրենսդրական ամրագրում չի ստանում: Այն ձևավորվել է դատական որոշումների հիման վրա: Իհարկէ այս կանոնից կան նաև բացառություններ: Օրինակ՝ Հնդկաստանի Սահմանադրությունն ամրագրում է Գերագույն դատարանի որոշումների պարտադիրության սկզբունքը³⁸: Հնդկաստանի նախկին գլխավոր աթորնեյ Մ. Յ. Սետալվադը, ուսումնասիրելով նշված հարցի վերաբերյալ Հնդկաստանի Սահմանադրությունում ամրագրված մոտեցումը, գալիս է այն եզրակացության, որ օրենսդիրը ցուցաբերել է անհետևողականություն այդ հարցին լուծում տալիս³⁹:

Շարունակելի

1. **Давид Рене.** Основные правовые системы современности /Пер. с фр. В. А. Туманова. М., 1988, с.151.
2. **Иеринг Р.Ф.** Борьба за право // Избранные труды в двух томах. Т. 1, СПб., М., 2006, с. 24
3. **Алексеев С.С.** Восхождение к праву /Поиски и решения/. М., 2001, с. 738-741.
4. **Яковлев В. Ф.** Статус судьи есть статус власти // Государство и право, 2004, No 11, с. 5.
5. **Хачатрян Г. М.** Первая Конституция Республики Армения. Ер., 2001, с. 248.
6. Այս դեպքում կիրառում տերմինի օգտագործումը չի համապատասխանում իրավունքի տեսության կողմից այդ տերմինի ներքո դրվող բովանդակությանը, քանի որ իրավունքի նորմի կիրառում իրականացվում է ոչ միայն դատարանների, այլ նաև իրավասու այլ պետական մարմինների կողմից: Եվ դժվար թե Վճռաբեկ դատարանի գործունեությունը կարող է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառություն չէ ամբողջ տարածքում:
7. ՀՀՊՏ 18.04.07./20(544):
8. ՀՀՊՏ 09.09.98./20(53):
9. **Պետրոսյան Ռ. Գ.** ՀՀ քաղաքացիական դատավարություն: Երրորդ հրատարակություն: Երևան, 2007, 52-54 էջեր:
10. **Մելիքյան Ռ.** ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գործունեությունը սահմանադրական նոր կարգավիճակի պայմաններում: // Գիտաժողովի նյութերի ժողովածու: Երևան, 2007, 72-81 էջեր:
11. **Давид Рене,** там же, с. 33, 38.
12. **Саидов А. Х.** Сравнительное правоведение /Оснвные правовые системы современности/. Учебник: под ред. В. А. Туманова. 2- изд., доп. и перераб., М., 2007, с. 231.
13. Նույն տեղում, էջ 231:
14. **Edgar Bodenheimer, John Bilyeu Oakley, Jean C.** Love an introduction to the anglo-american legal system (readings and cases) // Second Edition. St. Paul, 1988, p. 67.
15. Նույն տեղում, էջ 8:
16. **Давид Рене,** там же, с.97, 104.
17. **Рональд Уолкер** Английская судебная система./ Перевод с английского Т. В. Апаровой./М., 1980, с. 24-25.
18. **Edgar Bodenheimer, John Bilyeu Oakley, Jean C.** Love An introduction to the anglo-american legal system (readings and cases) // Second Edition. St. Paul, 1988, p. 9.
19. **Марченко М. Н.** Проблемы общей теории государства и права: учеб: в 2 т. Т 2 /Право/. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2007, с.78.
20. **Edgar Bodenheimer, John Bilyeu Oakley, Jean C.** Love an introduction to the anglo-american legal system (readings and cases) // Second Edition. St. Paul, 1988, p. 9.
21. **Жидков О. А.** Верховный суд США: право и политика. М., 1985, с. 93.
22. **Рональд Уолкер,** там же, с. 46.
23. **Руперт Кросс** Прецедент в Английском праве / перевод с английского Т. В. Апаровой. М., 1985, с. 34.
24. **Бержель Ж. Л.** Общая теория права. /Пер. с фр. Г.В. Чуршукова. М., 2000, с. 135.
25. Գլոբալիզացիան իրավական կատեգորիա չէ: Եվ մինչ օրս էլ որևէ գիտության կողմից դրա վերջնական բնորոշումը տրված չէ: **Марченко М. Н.** Проблемы общей теории государства и права: учеб. в 2 т. Т 1 (Государство). 2-е изд., перераб. и доп. М., 2007, с. 405-409.
26. **Скурко Е. В.** Правотворчество и формирование системы законодательства РФ в Условиях Глобализации. Актуальные проблемы (По материалам “круглого стола” ИГП РАН). // Государство и право, 2007, No 4.
27. **Օհանյան Վ.** Գատական իրավաստեղծագործության տեսական հիմնախնդիրները իրավական կոնվերգենցիայի համատեքստում// Պետություն և իրավունք, No 2-3, 2007, էջ 16:
28. **Бержель Ж.Л.,** там же, с. 534.
29. **Michel Troper and Christophe Grzegorzcyk** Precedent in France (Paris) // Interpreting Precedents: a comparative study / edited by D. Neil MacCormic and Robert S. Summers. III series, 1997, p. 115.
30. **Марченко М. Н.,** там же (Т. 2), с. 469-483.
31. **Геворкян А. С.** Аксиологический аспект систематизации законодательства. // Իրավագիտության հիմնահարցեր, No 2-3, 2007, էջ 6:
32. **Давид Рене,** там же, с. 55-101.
33. Նույն տեղում, էջ 319:
34. **Богдановская И. Ю.** Судебный прецедент-источник правах // Государство и право, 2002, No 12, с. 7.
35. <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1898/1.html>.
36. **Руперт Кросс,** там же, с.111-120.
37. **Руперт Кросс,** там же, с. 120-128.
38. **Богдановская И. Ю.** Судебный прецедент-источник правах // Государство и право, 2002, No 12, с.7.
39. **Муромцев Г. И.** Источники права в развивающихся странах Азии и Африки. Система и влияние традиции. Монография. М., 1987, с. 115.

Տիգրան ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՀՀ դատական ղեկարտամենտի
դատական պրակտիկայի
ամփոփման վարչության
ավագ մասնագետ

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀՐԱՄԱՅՆԱԿԱՆԸ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐՄԱՐԲ**

ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով ամրագրված է, որ Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն: Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը և օրենքներին: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության վերոնշյալ կարգավորումը հիմք է այն տեսակետի համար, որ պետության՝ որպես միասնական ամբողջության գոյության կարևորագույն պայմաններից մեկը միասնական աստիճանակարգված իրավական միջավայրն է, որտեղ առկա է միասնական օրենսդրական դաշտ, որը ենթակա է պարտադիր կատարման հասարակական հարաբերությունների բոլոր այն մասնակիցների կողմից, որոնց հասցեագրված է:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանվում է արդար դատաքննության իրավունքը, որն իր տրամաբանական շարունակությունն ու հանգուցալուծումն է գտել մասնաշեղանկային օրենսդրության մեջ, համապատասխանաբար այնպիսի դրույթների միջոցով, որոնք անձանց հնարավորություն են ընձեռում դատական կարգով պաշտպանելու իրենց օրինական շահերը:

Նշվածից ակնհայտ է, որ վերոնշյալ նպատակներին շունչ տալու համար առանցքային դերը վերապահված է դատական իշխանությանը: Դատական իշխանությունը փաստորեն հանդիսանում է այն կարևորագույն օղակը, որի միջոցով մարդիկ հնարավորություն են ստանում պաշտպանել իրենց իրավունքներն ու ազատությունները, ինչպես հանրապետության ներսում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս:

Ինչպես բոլոր այն պետություններում, որտեղ առկա է սահմանադրական արդարադատություն իրականացնող մարմին, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում, դատական իշխանության մեջ իր առանձնահատուկ դերն ունի սահմանադրական վերահսկողության համակարգը:

Սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնող մարմնի առանձնահատկությունը պայմանավորված է նրանով, որ հենց նրան է վերապահված Սահմանադրության գերակայության ապահովման առանցքային դերը: Ծիշտ է, Սահմանադրության նորմերի պահպանումը ցանկացած պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմնի և պաշտոնյայի, ինչպես մասնաշեղանկային պարտականությունն է, սակայն, սահմանադրականության ապահովման հետ կապված, յուրաքանչյուր վեճի դեպքում, տվյալ վեճը լուծելու իրավասություն:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

նը վերապահված է սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնող մարմնին:

Սահմանադրական վերահսկողության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ամենից առաջ իրավական նորմերի հիերարխիկությամբ, որն իր հերթին իշխանության մարմինների համակարգում հիերարխիկության հետևանք է: Այդ մարմիններից յուրաքանչյուրը կարող է ընդունել նորմատիվ ակտեր միայն իր իրավասության սահմաններում, բացի դա, այդ ակտերը չպիտի հակասեն առավել բարձր մակարդակի մարմինների ակտերին: Նշվածից բացի, իրավական ակտերի թվաքանակի ավելացումը 20-րդ դարում կրկնապատկում է նրա հակասականության, անհամաձայնության և ոչ սահմանադրականության հնարավորությունը:

Քաղաքականության մեջ չլինելը, իրավունքի սահմանները չանցնելը սահմանադրական դատարանի գործունեության արվեստն է, որը հիմնականում կախված է դատավորների անհատական հատկություններից, նրանց ինքնահատատման աստիճանից, կյանքի փորձից, իմաստությունից, խղճից և անգամ՝ խիզախությունից:

Ներկայումս աշխարհում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացվում է տարբեր մարմինների կողմից, որոնք կարելի է առանձնացնել երկու խմբի՝ ընդհանուր իրավասության դատարաններ և մասնագիտացված մարմիններ, որոնք տարբերվում են և՛ իրենց կազմավորմամբ, և՛ իրենց կազմով:

Բազմաթիվ պետություններում սահմանադրական արդարադատությունը չի առանձնացվում ընդհանուր արդարադատությունից, քանի որ բոլոր սահմանադրական գործերը քննվում են ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից: Նշված ձևը ստեղծվել է ԱՄՆ-ում և այժմ գործում է նաև բազմաթիվ այլ պետություններում, որոնց մեջ են մտնում Կանադան, Ավստրիան, Ճապոնիան, Սկանդի-

նավյան և Լատինաամերիկյան մի շարք պետություններ:

Միաժամանակ հարկավոր է ուշադրություն դարձնել նաև այն հանգամանքին, որ սահմանադրական արդարադատության զարգացման համաշխարհային տենդենցը վերջին ժամանակներում ուղղորդվում է դեպի սահմանադրական արդարադատության իրականացումը մասնագիտացված մարմինների կողմից:

Գ-ատակյան սահմանադրական վերահսկողության մասնագիտացված համակարգն ամբողջ աշխարհում 20-րդ դարի ծնունդ է: Նրա հիմնական, առանձնահատուկ բնույթն այն է, որ սահմանադրական արդարադատության համակարգի միջոցով հնարավորություն է ստեղծվում ապահովել Սահմանադրության գերակայությունն ու կայունությունը, ապահովել մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, առանց որի վերջինս չի կարող երաշխավորված ու ամբողջական բնույթ ունենալ:

Ներկայումս սահմանադրական արդարադատությունը ժամանակակից ժողովրդավարական սահմանադրական կարգի յուրօրինակ և կարևորագույն ինստիտուտ է:

Ինչպես նշեցինք, սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնող մարմնի առաջնային խնդիրներից մեկը Սահմանադրության գերակայության ապահովումն է: Միաժամանակ անհրաժեշտ է, որպեսզի Սահմանադրության մեջ ամրագրվեն ներսահմանադրական ինքնապաշտպանության անհրաժեշտ ու բավարար երաշխիքներ, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի ապահովել սահմանադրական նպատակների, սկզբունքների ու նորմերի ներդաշնակություն, ինչպես նաև պետական իշխանության երեք ճյուղերի հստակ տարանջատումը, որը հիմնված կլինի հակակշիռների և գույունների գործուն մեխանիզմի վրա:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետու-

Սահմանադրական իրավունք

թյունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է: Բնականաբար, սահմանադրական այս չորս կարևորագույն տարրերն էլ միմյանց նկատմամբ գտնվում են սերտ փոխկապակցվածության մեջ: Այսինքն, եթե խոսում ենք նրանց միասնականությունից, ապա անգն աչքով նույնիսկ ակնհայտ է դառնում, որ նրանցից մեկի չգործելու կամ նույնիսկ ոչ լիարժեք գործելու դեպքում պատկերը բոլորովին այլ կլինի, և մենք չենք ունենա այն արժեհամակարգը, որին ձգտում ենք այսօր, քանի որ երբ ինչ-որ բան թերի է, ինչ-որ բան պակաս, ապա հնարավոր չէ լիարժեք հասնել կարևորագույն խնդիրների լուծմանը: Ուստի, անհրաժեշտ է ձեռք առնել բոլոր հնարավոր միջոցները թերություններն ու բացթողումները ժամանակին կանխելու համար, որպեսզի հետագա շինարարությունը հաջող ստացվի:

Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ մեծ կարևորություն է ներկայացնում նաև ժողովրդի ինքնիշխանության սկզբունքը, որը սերտորեն կապված է մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների հետ: Պետության խնդիրն է ստեղծել մարդու սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության քաղաքական ու իրավական երաշխիքների հուսալի համակարգ, որը պետք է ներառի սկզբունքների, օրենքների, կառույցների, մեխանիզմների մի ամբողջություն: Մարդու բնական և անօտարելի իրավունքները և ազատությունները պետության կողմից պետք է ճանաչվեն որպես բարձրագույն արժեք և երաշխավորված ձևով պաշտպանվեն: Որպեսզի այդ ամենն իրականություն դառնա, պետությունը պետք է լինի ժողովրդավարական, իսկ ժողովրդավարական պետություն է համարվում այն պետությունը, որի կառուցվածքն ու գործունեությունը համապատասխանում են ժողովրդի կամքին, մարդու և քաղաքացու հանրաճանաչ իրավունքներին ու ազատություններին: Իհարկե, ժողովրդավարության հետ սեր-

տորեն կապված է նաև իրավական պետության սկզբունքը, և միայն այս երկու սկզբունքների համադրմամբ է հնարավոր պաշտպանել և ապահովել մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները:

Հարկ է նշել նաև, որ պետությունը ժողովրդավարական և իրավական հռչակելը դեռևս բավարար չէ, որպեսզի պաշտպանվեն մարդկանց իրավունքները: Կարևորը նրա կառուցվածքի և գործունեության ապահովումն է համապատասխան իրավական ինստիտուտներով, այլապես մարդկանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը կդառնա միջի, ինչպես այն տոտալիտար ռեժիմի պետություններում, որոնք նույնպես իրենց հռչակել են ժողովրդավարական ու իրավական, և առավել ցայտուն ու գեղեցիկ բառերի հետ միասին դրանք գրել են իրենց հիմնական օրենքներում:

Երբ խոսում ենք իրավական պետության մասին, ապա ամենաընդհանուր պատկերացմամբ, իրավական պետություն ասելով, հասկանում ենք այն պետությունը, որտեղ հրապարակալիք քաղաքական իշխանությունը կազմակերպվում է միայն իրավական հիմքի վրա, և երաշխավորվում են մարդու իրավունքներն ու ազատությունները, պետության ու քաղաքացիների՝ որպես իրավունքի սուբյեկտների փոխադարձ պատասխանատվությունը: Բնականաբար, առանց իրավական պետության հնարավոր չէ պատկերացնել ժողովրդավարական, սոցիալական պետություն, առավել ևս ինքնիշխանություն, քանի որ, եթե մի հասարակության մեջ ոտնահարվեն մարդկանց իրավունքներն ու ազատությունները, որտեղ չգործեն օրենքները, ապա դույզն-իսկ կասկած չի հարուցի այն միտքը, որ կկանգնենք լուրջ խնդիրների առջև:

Կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ Սահմանադրության գերակայությունը հնարավոր չէ ապահովել միայն պետական հարկադրանքի և վարչաիրամայա-

Սահմանադրական իրավունք

կան մեթոդի միջոցով, քանի որ դա չի կարող ունենալ հարատև բնույթ: Փոխարենն անհրաժեշտ է, որպեսզի սահմանադրական նորմերը, ցանկալի լինելով հասարակության անդամների համար, արմատավորվեն մարդկանց մտածելակերպում և իրենց տրամաբանական շարունակությունը գտնեն նաև նրանց գործելակերպում: Վերոնշյալի համար էլ հարկավոր է, որպեսզի Սահմանադրությունն իր հերթին խարսխված լինի մարդկանց բնական իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության, ժողովրդավարության, արդարության ու քաղաքացիական համերաշխության սկզբունքների վրա և, որ ոչ պակաս կարևոր է, հարկավոր է նաև, որ պետական իշխանության բոլոր մարմիններն իրենց լիազորություններն ու պարտականությունները բացառապես իրականացնեն սահմանադրական նորմերին ու սկզբունքներին համապատասխան:

Նշված խնդրի հանգուցալուծման գործում պակաս չի կարևորվում նաև մարդկանց իրավագիտակցության բարձրացման խնդիրը: Այստեղ հատկանշական է, որ ինչպես ցանկացած նոր զարգացող երկիր, Հայաստանի Հանրապետությունում նույնպես դեռևս լուրջ խնդիրներ կան՝ կապված իրավագիտակցության բարձրացման հետ, որը հանդիսանում է այն բացառիկ նախապայմաններից մեկը, որը թույլ կտա ապահովել և օժանդակել Սահմանադրության գերակայության ապահովման դժվարին գործընթացը և ձևավորել քաղաքացիական հասարակություն:

Առավել ընդհանուր բնորոշմամբ՝ սահմանադրական վերահսկողությունը հասարակության կենսագոյի համընդհանուր ճանաչում գտած ու հաստատագրված կանոնների պահպանության երաշխիքն է:

Այստեղ է, որ կարևորվում է սահմանադրական դատարանի դերը, քանի որ սահմանադրական դատական վերահսկողությունն ապահովում է պետության

Սահմանադրության գործողությունը՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք: Իսկ առանց արդյունավետ վերահսկողության երկրի հիմնական օրենքը դատապարտված է լինել ոչ ավելին, քան սկզբունքների և նպատակների ընդհանուր հռչակագիր:

Գաղտնիք չէ նաև, որ Սահմանադրության գերակայության ապահովման անհրաժեշտությունն անմիջականորեն կապված է մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանման հնարավորության հետ:

Աշխարհում գոյություն ունեն բազմաթիվ սահմանադրական դատարաններ, սակայն նրանց գործունեությունը ոչ միշտ է, որ կարելի է արդյունավետ համարել: Դրա հիմնական պատճառը պայմանավորված է այն իրավասություններով, որոնք վերապահված են սահմանադրական դատարաններին, որի վրա էապես ազդում է նաև սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների և այդ սուբյեկտների կողմից բարձրացվող հարցերի շրջանակը: Նման սուբյեկտների շրջանակը տարբեր երկրներում տարբեր է: Մի դեպքում դրանց թիվը խիստ սահմանափակ է, մեկ այլ դեպքում՝ բավականին ընդարձակ: Հայաստանի Հանրապետությունում մինչև 2005թ-ի նոյեմբերի 27-ին կայացած սահմանադրական փոփոխությունները, սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունք շատ քչերն ունեին, մասնավորապես դրանց թվին էին պատկանում՝ Հանրապետության Նախագահը, պատգամավորների առնվազն մեկ երրորդը, Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորության թեկնածուները՝ ընտրությունների արդյունքների հետ կապված վեճերով, կառավարությունը՝ Նախագահի պաշտոնական պարտականությունների կատարման անհնարիության դեպքում: Սակայն սահմանադրական փոփոխություններից հետո էական փոփոխության ենթարկվեց նաև սահմանադրաիրավական ոլորտը: Ան-

Սահմանադրական իրավունք

համեմատ ընդլայնվեց սահմանադրական դատարան դիմելու իրավուք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը:

Համաշխարհային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Սահմանադրականության ապահովման առումով գերապատվությունը տրվում է առավել մեծ իրավասություններ ունեցող մարմիններին:

Միաժամանակ մեր Հանրապետությունում անձինք կարող են դիմել Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարան միայն վիճերկելով դատարանի վերջնական ակտով իրենց նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթների սահմանադրականությունը: Համեմատության տեսանկյունից նշվածը բավականին առաջընթաց է, քանի որ նախկինում նույնիսկ խոսք չէր կարող գնալ անձի սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունքի մասին, սակայն միայն օրենքի դրույթների սահմանադրականությունը որոշելու հնարավորությունը չի կարելի ասել, որ լուծում է մարդու իրավունքների ապահովման խնդիրն ամբողջությամբ: Կարծում եմ, որ այդ իրավունքներն ու ազատություններն առավել լայն ծավալով հնարավոր կլինի պաշտպանել այն դեպքում, երբ անձինք հնարավորություն ունենան սահմանադրական դատարանում վիճարկել ցանկացած հարց, որը, ըստ իրենց կարող է խոչնդոտել Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների իրականացմանը:

Նման լուծում առաջարկելու նպատակահարմարության հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ եթե նույնիսկ անձին վերապահվի այնպիսի լիազորություն, որով վերջինս հնարավորություն ստանա սահմանադրական դատարան բողոքարկել ոչ միայն վերջնական դատական ակտի հիմքում ընկած օրենքը (օրենքները) այլև ցանկացած այլ ակտերի հիմքում ընկած օրենքի /օրենքների/ սահմանադրականությունը, մինևույն է,

այն չի կարող արդյունավետորեն գործել, քանի որ օրենքները, որոնք ընկած լինեն անձի նկատմամբ կիրառված ակտի հիմքում, հնարավոր է, որ բոլորովին էլ հակասահմանադրական չլինեն: Դրանք կարող են լինել այսպես կոչված «դեկլարատիվ» օրենքներ և բոլորովին էլ չհակասեն ՀՀ Սահմանադրությանը, սակայն ակտը որը վերաբերվի տվյալ անձին չի բացառվում, որ լինի հակասահմանադրական: Տվյալ դեպքում քաղաքացին կկանգնի փակուղային դրության առջև, այն տեսանկյունից, որ բողոքարկելու դեպքում կարող է բողոքարկել միայն ակտի հիմքում ընկած օրենքի սահմանադրականությունը, իսկ ակտի սահմանադրականությունը՝ ոչ: Այս դեպքում բնական է, որ հակասահմանադրական իրավիճակը շտկված չի կարելի համարել:

Այսինքն անհրաժեշտ է քաղաքացուն հնարավորություն ընձեռել սահմանադրական դատարանում հանդես գալ դատական ակտի սահմանադրականությունը որոշելու դիմումով, որի հիման վրա սահմանադրական դատարանը հնարավորություն կունենա որոշելու դատական ակտի սահմանադրականությունը, այլ ոչ թե միայն դրա հիմքում ընկած օրենքների սահմանադրականությունը:

Նշվածն առավել ակնառու պարզաբանելու համար կարծում եմ նաև կարելի է համամատություն կատարել տեղական ինքնակառավարման մարմիններին ՀՀ Սահմանադրությամբ տրված հնարավորության հետ: Մասնավորապես ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրությամբ և սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով սահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինները՝ իրենց սահմանադրական իրավունքները խախտող պետական մարմինների՝ նորմատիվ ակտերի Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով:

Վերոգրյալն ապացուցում է, որ գոյու-

Սահմանադրական իրավունք

թյուն ունի մի իրավիճակ, ըստ որի որոշակի իրավասություններով օժտված տեղական ինքնակառավարման մարմնին հնարավորություն է տրված ակտի սահմանադրականությունը գնահատելու խնդրանքով դիմել սահմանադրական դատարան, իսկ քաղաքացու նման իրավունք տրված չէ: Քաղաքացու իրավունքը այս ոլորտում խիստ սահմանափակ է:

Նշված իրավիճակում մտածելու տեղիք է տալիս այն հանգամանքը, որ ինչու քաղաքացուն նույնպես չպետք է տալ նման հնարավորություն: Ինչու քաղաքացին նույնպես չպիտի կարողանա վիճարկել բուն ակտի սահմանադրականությունը, ինչպիսի հնարավորություն, որ արդեն իսկ տրված է օրինակ տեղական ինքնակառավարման մարմնիններին: Չէ որ մեծ հաշվով յուրաքանչյուր մարդ, նույնիսկ առանձին վերցրած, իրենից ավելի կարևոր և մեծ արժեք է ներկայացնում, քան ցանկացած պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին և ընդհուպ մինչև պետությունն ամբողջովին վերցրած: Չէ որ մարդիկ ստեղծել են պետությունն այն իրենց ծառայեցնելու համար:

Նշելով խնդրի նման կարգավորման անհրաժեշտությունն այնուամենայնիվ ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ներկայումս մարդիկ իրավունք ունեն իրանց իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանել նաև մեր պետության սահմաններից դուրս: Այսինքն կարելի է ենթադրել, որ անկախ իրերի դասավորությունից, միևնույն է, յուրաքանչյուր ոք հնարավորություն ունի դիմել նաև մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան՝ խախտված իրավունքների վերականգնման ակնկալիքով, սակայն հարկ է նկատել, որ նախ եվրոպական դատարանում գործերի քննությունը հաճախ տարիներ է տևում, և բացի այդ եվրոպատարանի ցանկացած ակտ, որը կայացվում է ի վնաս պետության շատ հաճախ բավականի ծանր

նյութական պատասխանատվություն է սահմանում տվյալ պետության նկատմամբ:

Տվյալ դեպքում անցանկալի հետևանքներն իրենց ազդեցությունն են ունենում և կոնկրետ անձի և պետության համար:

Նման դեպքերից հնարավորինս խուսափելու համար կարևորվում է նոր լուծման անհրաժեշտությունը: Իհարկե տեսականորեն չի բացառվում, որ սահմանադրական դատարանին նման իրավասությամբ օժտելուց հետ այնուամենայնիվ գործի քննությունից հետո անձը դարձյալ դիմի եվրոպատարան, սակայն կարծում եմ, որ նման դեպքերը, այսպիսի ուղիով շարժվելու դեպքում, հնարավոր է բավականին նվազեցնել: Բացի այդ էականորեն կկրճատվի նաև գործի քննության ժամանակահատվածը: Նման լուծումների նպատակահարմարությունը հիմնավորված է նաև մի շարք երկրներում առկա իրականությամբ, երբ յուրաքանչյուր ոք ցանկացած դեպքով, երբ գտնում է, որ խախտվել է իր սահմանադրական իրավունքը հնարավորություն ունի դիմել սահմանադրական արդարադատություն իրականացնող մարմնին:

Ընդհանրացնելով այս ողջ տեսակետերի կուռ համակարգը՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ սահմանադրական վերահսկողությունը բարդ համակարգ է, որը բաղկացած է բազմաթիվ փոխգործակցող մասերից և տարրերից, որոնք սերտորեն փոխկապակցված են միմյանց հետ և մշտապես գտնվում են փոխազդեցության մեջ: Սահմանադրական արդարադատություն իրականացնող մարմնիններն անգնահատելի մեծ նշանակություն ունեն սահմանադրականության հաստատման և սահմանադրական արդարության ապահովման դժվարին գործընթացում: Էլ առավել կարևոր է այն փաստը, որ վերը նշված մարմնների անաչառ գործունեության շնորհիվ է միայն, որ հնարավոր է հասնել Սահմանադրության նորմերի գերակայության, և

Սահմանադրական իրավունք

այս ամենը կարևորվում է հատկապես նրա համար, որ առանց Սահմանադրության և օրենքների գերակայության ապահովման հնարավոր չէ կառուցել պետություն և առավել ևս տվյալ պետության ներսում՝ հասարակություն, որտեղ հնարավոր լինի բնականոն պայմաններում զարգանալ, ուստի վերոհիշյալ նպատակների իրականացմանը պետք է ձգտեն աշխարհի բոլոր պետություններն ու ժողովուրդները:

Տեղին է նշել, նաև որ մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնահարցը եղել է մնում է այն կարևորագույն խնդիրներից մեկը, որը մշտապես պետք է գտնվի պետության և հասարակության ուշադրության և պաշտպանության կենտրոնում: Մարդու իրավունքների պաշտպանությունը պետության սահմանադրական և միջազգային- իրավական կարևոր պարտականություններից է:

Եթե ուշադրություն դարձնենք միջազգային սահմանադրական պրակտիկային, ապա վերջինիս համեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ գրեթե բոլոր երկրների սահմանադրություններում կամ սահմանադրական նորմի բնույթ ունեցող՝ մարդու իրավունքների հռչակագրերում ամրագրվում է հայեցակարգային մոտեցումը մարդու իրավունքների նկատմամբ, իսկ մի քանի տասնյակի հասնող պետությունների սահմանադրություններում հստակ մոտեցում է դրսևորված նաև անձի արժանապատվության սահմանադրական սկզբունքի նկատմամբ: Վերջինիս նվիրված է մեկ կամ ավելի հոդված, որտեղ շեշտվում է անձի արժանապատվության անձեռնմխելիությունը՝ որպես անքակտելի իրավունք, անօտարելիությունը, հարգման և պաշտպանման՝ պետության պարտավորությունը, ինչպես նաև առնչությունները մարդու իրավունքների և ազատությունների հետ:

Այս առումով բացառություն չէ նաև Հայաստանի Հանրապետությունը, որի Սահմանադրության հոդված 3-ի համա-

ձայն՝ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են: Պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան: Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:

Վերոգրյալից բացի անհրաժեշտ է նշել, որ ըստ սահմանադրական արդարադատության միջազգային պրակտիկայի՝ պետությունը կարող է սահմանափակել իրավունքը, եթե սահմանափակումն արդարացված է այլ իրավունքների պաշտպանությամբ, կամ սահմանադրական նպատակով, եթե պաշտպանությունը կամ նպատակի ձեռքբերումը չի կարող իրականացվել որևէ այլ միջոցով՝ ելնելով իրավունքի գերակայության սկզբունքից:

Միաժամանակ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության հոդված 14-ը կրկին անդրադառնալով մարդու իրավունքներին հռչակում է, որ մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների՝ և ազատությունների անքակտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից:

Այս ամենն ըստ էության վկայում է այն մասին, որ ոչ թե իշխանությամբ իրավունքն է սահմանափակվում, այլ իրավունքով՝ իշխանությունը: Այն Սահմանադրությունները, որոնք մնան որոշակիությամբ այս մոտեցումը չեն որդեգրել, թերի են, էապես անկատար ու նաև բռնապետության հաստատման պոտենցիալ մեծ վտանգ են պարունակում: Ահավասիկ, մարդու իրավունքների ու ազատությունների 1789թ. Ֆրանսիական հռչակագրում շատ դիպուկ է բնորոշված՝ «...մարդու իրավունքները հաշվի չառնելը, դրանց անտեսումը կամ արհամարհումը միակ պատճառն է հասարակա-

կան դժբախտությունների և կառավարությունների աշխատանքները»:

Մեր Հանրապետությունը անդամակցելով Եվրախորհրդին, միացավ այս կազմակերպության՝ 1949թ. մայիսի 5-ին Լոնդոնում ստորագրված կանոնադրությանը, որի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Եվրոպայի խորհրդի յուրաքանչյուր անդամ պետք է ընդունի իրավունքի գերակայության սկզբունքը և այն սկզբունքը, որի համաձայն յուրաքանչյուր անձ, ով գտնվում է այդ անդամի իրավագործության ներքո, պետք է օգտվի մարդու իրավունքներից և հիմնարար ազատություններից:

Այստեղ մեծապես կարևորվում է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական Կոնվենցիան, որի նախաբանում ամրագրված են վերոհիշյալ դրույթները: Այս Կոնվենցիան առանձնահատուկ է նաև նրանով, որ վերջինիս նորմերն ուղղակի գործողության նորմեր են և պաշտպանվում են մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի կողմից: Միաժամանակ ամրագրելով մարդու հիմնարար իրավունք-

ներն ու ազատությունները՝ Կոնվենցիան սահմանում է նաև դրանց սահմանափակման և արտակարգ իրավիճակներում պարտավորություններից շեղման թույլատրելի սահմանները: Ընդ որում այդ սահմանները պետք է սահմանվեն օրենքով լինեն համաչափ, չաղավաղեն իրավունքի էությունը:

Վերոգրյալից արդեն իսկ ակնհայտ է, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմանխնդիրը չի վերաբերում միայն որևէ կոնկրետ երկրի: Այն իր մեջ ներառում է այնպիսի արժեքներ, որոնք կրում են միջազգայի բնույթ: Դրանք չեն պարփակվում մեկ պետության շրջանակներում, այլ դուրս գալով այդ սահմաններից՝ դառնում են ողջ մարդկության ազատ, խաղաղ և բարգավաճ ապրելու նախապայմանը: Ուստի բոլորս միասին պետք է ձեռնամուխ լինենք ոչ միայն արդեն գոյություն ունեցող արժեքների պահպանմանը, այլև պետք է նպաստենք այդ արժեքների կատարելագործմանը և փնտրենք ու գտնենք նորանոր լուծումներ, որոնք թույլ կտան հասնել ողջ մարդկության երջանկությանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԱՎՏԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունվել է 1995թ. հուլիսի 5-ին (փոփոխություններով՝ 2005թ. նոյեմբերի 27):
2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 2006թ. հունիսի 1-ին:
3. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք:
4. ՀՀ սահմանադրական դատարանի տեղեկագիր, Երևան, (1) 2007թ.:
5. **Հարությունյան Գ.** Սահմանադրական վերահսկողություն: Երևան, 2002, էջ 10:
6. «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք», պատ.

- խմբ. **Ն. Ա. Այվազյան**, Երևան, 2005.
7. **Հարությունյան Գ.** Սահմանադրական մշակույթ. Պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Երևան, 2005, էջ 188:
8. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիա, 04.11.1950թ.:
9. **Маклаков В. В.** Конституционный контроль и конституционная юстиция // Конституционное право зарубежных стран. М., 1995, Т. 2, с. 323.
10. **Витрук Н. В.** Конституционное правосудия, Москва, 1998, с. 67.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԼՅՈՒՆ

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՈՐՊԵՍ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՆՈՒՅՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

Եվրոպական իրավունքի դասագրքերում Եվրոպական խորհրդարանը ներկայացվում է որպես միության ամենաժողովրդավարական ինստիտուտ: Վերջին 25 տարիների ընթացքում Եվրոպական միության ինստիտուտների շարքում Եվրոպական խորհրդարանի զարգացումը կրել է ամենադինամիկ բնույթը:

Գեռնա 1951թ. Փարիզի պայմանագիրը, հետագայում նաև 1957թ. Հռոմի պայմանագրերը հիմնեցին ընկերակցության ներկայացուցչական մարմինը՝ Վեհաժողովը, որը բաղկացած էր անդամ պետությունների ներկայացուցիչներից: Այն, ի սկզբանե, ստեղծվեց որպես միջխորհրդանական ինստիտուտ, որը կազմված էր յուրաքանչյուր անդամ պետության օրենսդիր մարմինների կողմից ընտրված մարմիններից: 1958թ-ից այն արդեն սկսեց հանդես գալ որպես Եվրոպական ընկերակցության միասնական խորհրդարանական վեհաժողով: Հենց նույն տարում այն իրեն հռչակեց որպես Եվրոպական խորհրդարանական վեհաժողով, իսկ 1962թ-ից պաշտոնական փաստաթղթերում սկսեց հանդես գալ որպես Եվրոպական խորհրդարան՝ չնայած այս անվանումն իր իրավական ամրագրումն ստացավ միայն 1986թ-ին ընդունված Միասնական եվրոպական ակտի ընդունմամբ¹:

Փարիզի և Հռոմի պայմանագրերով օժտված լինելով որոշակի խորհրդակցական լիազորություններով՝ վեհաժողովն ի սկզբանե չէր համապատասխանում խորհրդարանի հասկացությանը՝ տվյալ տերմինի ուղղակի իմաս-

տով: Ինչպես հայտնի է, խորհրդարանի հիմնական գործառույթը օրինաստեղծ գործունեության իրականացումն է, ինչը ցայսօր լիիրավ կերպով չի հանդիսանում Եվրոպական խորհրդարանի իրավասության ոլորտը: Սակայն ժամանակի ընթացքում քաղաքական փոփոխությունների, մասնավորապես, Եվրոպական ընտանիքի ընդարձակմանը զուգընթաց ձևավորվում է նաև ներկայիս Եվրոպական խորհրդարանի էվոլյուցիոն պատմությունը:

Եվրոպական խորհրդարանի ուսումնասիրությունն ավելի մանրակրկիտ ուսումնասիրելով՝ սկսենք նախ և առաջ նրա թվաքանակից: Ի սկզբանե, 1952թ-ին ԵԱՊՄ ընդհանուր վեհաժողովում հաշվարկվում էր 78 անդամներ: 1958թ-ին Եվրոպական ընկերակցությունների եվրոպական խորհրդարանական վեհաժողովում հաշվարկվում էին 142 անդամներ, իսկ ընկերակցությանը Մեծ Բրիտանիայի, Իռլանդիայի և Դանիայի անդամակցելուց հետո այդ թվաքանակը հասավ մինչև 198 անդամի: Ինչպես նկատում ենք, տարիների ընթացքում խորհրդարանի պատգամավորների թիվը գնալով աճել է: Եվրոպական ընկերակցության հիմնադիր պայմանագրի համաձայն՝ Եվրոպական խորհրդարանի պատգամավորների թիվը չպետք է գերազանցեր 700-ն անգամ միության հետագայում սպասվող ընդլայնման դեպքում²: Սակայն 2001թ. Նիսի պայմանագիրն այդ սահմանը հասցրեց մինչև 732-ի: Եվրոպական միության ընդլայնման արձանագրության համաձայն՝ յուրաքանչյուր անդամ պետությունում ընտրված ներ-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՂԱՏԱԿԱՆ
ԻՉԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Միջազգային իրավունք

Եվրոպական ճիւղի անդամ պետություն	Եվրոպական խորհրդարանում ունեցած տեղերի քվաքանակը	Բնակչությունը
Ավստրիա	21	7.9
Բելգիա	25	10.07
Մեծ Բրիտանիա	87	57.96
Գերմանիա	99	80.61
Հունաստան	25	10.35
Գանիա	16	5.18
Իսպանիա	64	39.11
Իռլանդիա	15	3.56
Իտալիա	87	56.93
Լյուքսեմբուրգ	6	0.95
Նիդերլանդներ	31	15.24
Պորտուգալիա	25	9.86
Ֆինլանդիա	16	5.05
Ֆրանսիա	87	57.53
Շվեդիա	22	8.69
Լեհաստան	50	38.518
Չեխիա	20	199.540
Հունգարիա	20	9.946
Մլեյթիա	13	5.452
Լիտվա	12	3.383
Լատվիա	8	2.266
Մլեյթիա	7	2.6
Էստոնիա	6	1.324
Կիպրոս	6	788.000
Մալթա	5	402.000
Ռումինիա	33	22.276
Թուրքիա	17	7.640

կայացուցիչների թիվը ներկայում սահմանվել է հետևյալ կերպ.

Այսպիսով, ինչպես հայտնի է դառնում վերոհիշյալ աղյուսակից, Եվրոպական խորհրդարանում յուրաքանչյուր անդամ պետություն տիրապետում է մանդատների որոշակի թվի, որը համապատասխանում է նրա բնակչության թվին: Բերված թվերն ակնհայտ են դարձնում այն հանգամանքը, որ խորհրդարանում հատկացված քվոտաների տեղը չի համապատասխանում երկրի բնակչության թվաքանակին: Այսպես, օրինակ, խորհրդարանում ներկայացված Գերմանիայի և Մեծ Բրիտանիայի ներկայացուցիչները 15-20 անգամ քիչ են Լյուքսեմբուրգի ներկայացուցչությունից: Յուրաքանչյուր պետության համար առավելագույն քվոտան հավասար է 95-ի, իսկ նվազագույնը՝ 6-ի:

Գեռնա Փարիզի և Հռոմի պայմանագրերով սահմանվում էր այն, որ ընկերակցության շրջանակներում գործող միակ ներկայացուցչական ինստիտուտի՝ խորհրդարանական վեհաժողովի ձևավորումն ընտրությունների միջոցով: Սակայն այդ ընթացակարգը ոչ թե գործում էր համընդհանուր և ուղղակի ընտրությունների, այլ անդամ պետությունների կողմից խորհրդարանում ներկայացուցիչներ նշանակելու միջոցով: Ընդ որում, յուրաքանչյուր պետություն իր սեփական հայեցողությամբ էր որոշում պատգամավորների նշանակման ընթացակարգը³:

1975թ-ին տեղի ունեցած Եվրոպական խորհրդի նիստում որոշում է կայացվում այն մասին, որ Եվրոպական խորհրդարանի ձևավորումը, ինչպես մյուս բոլոր խորհրդարաններինը, պետք է իրականացվի ժողովրդի կող-

Միջազգային իրավունք

մից⁴: Հենց սրա շարունակությունն էլ հանդիսացավ այս որոշման իրականացմանն ուղղված վճռորոշ քայլը, որի արդյունքում 1976թ-ին ընդունվեց «Համընդհանուր և ուղղակի քվեարկությամբ Եվրոպական խորհրդարանի պատգամավորներին ընտրելու մասին» ակտը (այսուհետև՝ Ակտ), որի դրույթները կոչված էին փոփոխելու Եվրոպական ընկերակցության հիմնադիր պայմանագրի 138-րդ հոդվածը և մյուս հիմնադիր պայմանագրերի համապատասխան հոդվածները:

Ներկայումս այս ակտը հանդես է գալիս որպես Եվրոպական ընկերակցությունների ընտրական իրավունքը կոնկրետացնող փաստաթուղթ, որը բազմիցս ենթարկվել է մի շարք փոփոխությունների և լրացումների (1985, 1993, 1994 թվականներին)⁵ պայմանավորված եվրոպական ընտանիքի կազմի ընդլայնմամբ:

Վերոհիշյալ ակտի առաջին հոդվածի համաձայն՝ Եվրոպական խորհրդարանի անդամներն ընտրվում են ըստ համամասնական ընտրական համակարգի, ինչի պարագայում խորհրդարանում տեղերի բաշխումը տեղի է ունենում կամ ցուցակների, կամ էլ մեկ փոխանցվող ձայնի կանոնի համաձայն⁶: Ընտրություններն անցկացվում են ուղղակի, ազատ և գաղտնի քվեարկության միջոցով⁶:

Եվրոպական խորհրդարանի ընտրությունների ժամանակ հնարավոր է մեկ միասնական ընտրատարածքի ձևավորում, որն ընդգրկում է անդամ պետության ամբողջ տարածքը, կամ էլ մի քանի ընտրատարածքների ձևավորում: Սակայն այն դեպքում, երբ չի խախտվում ընտրական համակարգի ընդհանուր համամասնական բնույթը⁷:

Պատգամավորական տեղերի բաշխումը կարող է իրականացվել անդամ

պետություններում սահմանված ընտրական շեմի հիման վրա: Սակայն առկա է մեկ սահմանափակում, ըստ որի՝ ընտրական շեմը մեկ միասնական ընտրատարածքի ձևավորման դեպքում չպետք է գերազանցի ընտրողների ընդհանուր թվի 5 տոկոսը: Եվրոպական խորհրդարանի ընտրություններն անց են կացվում նախորդ գումարման հնգամյա լիազորությունների վերջին տարում: Եթե այդ տարում ընտրությունների անցկացումը հնարավոր չէ, ապա Եվրոպական խորհրդարանի հետ համաձայնեցված խորհրդի միաձայն որոշմամբ ընտրությունները կարող են նշանակվել տվյալ տարվա ավարտից ոչ ավելի, քան երկու ամիս առաջ, սակայն ոչ ուշ, քան հաջորդ տարվա մեկ ամսվա ընթացքում⁸:

Եվրոպական խորհրդարանի ընտրությունների անցկացման ամսաթվերը յուրաքանչյուր անդամ պետություն որոշում է սեփական հայեցողությամբ, սակայն այն չպետք է նշանակվի այն չորս օրերի ընթացքում, որոնք սահմանված են խորհրդի որոշմամբ: Եվրոպական խորհրդարանի ընտրությունների անցկացման չորսօրյա ժամկետ սահմանելու վերաբերյալ խորհրդի որոշումը կարող է ընդունվել միայն միաձայն՝ Եվրոպական խորհրդարանի համաձայնությամբ⁹:

Հարկ է նաև նշել այն հանգամանքը, որը սահմանվում է վերոհիշյալ ակտով, ըստ որի՝ ընտրությունների ժամանակ յուրաքանչյուր ընտրող ունի մեկ ձայնի իրավունք, որը կարող է իրականացնել միայն մեկ անգամ¹⁰:

Եվրոպական խորհրդարանի պատգամավորներն ընտրվում են հինգ տարի ժամկետով, որը հաշվարկվում է նորընտիր խորհրդարանի առաջին նստաշրջանի բացման օրվանից¹¹:

Եվրոպական միության իրավական

Միջազգային իրավունք

ակտերը չեն սահմանում պատգամավորական թեկնածուների ներկայացվող տարիքային ցեղ: Այս հարցը հանդիսանում է անդամ պետությունների կարգավորման առարկա: Սակայն վերոհիշյալ ակտը սահմանում է որոշակի սահմանափակումներ, որոնց դեպքում անձը չի կարող առաջադրվել որպես Եվրոպական խորհրդարանի պագամավորի թեկնածու: Մասնավորապես՝ պատգամավոր չեն կարող լինել՝

- անդամ պետության կառավարության անդամները.

- Եվրոպական հանձնաժողովի անդամները.

- Եվրոպական ընկերակցության դատարանի և առաջին ատյանի դատարանի տրիբունալի դատավորները, գլխավոր փաստաբանները և քարտուղարը.

- Եվրոպական կենտրոնական բանկի տնօրենների խորհրդի անդամները.

- Եվրոպական ընկերակցության հաշվիչ պալատի անդամները.

- Եվրոպական ընկերակցությունների օմբուդսմենը.

- Եվրոպական ընկերակցությունների տնտեսական և սոցիալական կոմիտեի անդամները.

- Եվրոպական ընկերակցության և Եվրատոմի հիմնադիր պայմանագրերի հիման վրա ստեղծված մյուս այն կոմիտեի և մարմինների անդամները, որոնց նպատակն է ընկերակցությունների միջոցների տնօրինումը, կառավարման անմիջական և ոչ անմիջական գործառույթների իրականացումը.

- Եվրոպական ներդրումների բանկի տնօրենների խորհրդի, կառավարող կոմիտեի կամ աշխատակազմի անդամները.

- Եվրոպական ընկերակցությունների ինստիտուտների պաշտոնատար անձինք և մասնագիտացված մարմին-

ների, ինչպես նաև Եվրոպական կենտրոնական բանկի ծառայողները¹²:

Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է նաև անդրադառնալ ընտրողների նկատմամբ ներկայացվող պահանջներին: Բոլոր անդամ պետություններում ակտի ընտրական իրավունքով օժտված են 18 տարին լրացած քաղաքացիները: Սակայն պետք է նշել, որ առանձին պետություններում ակտիվ ընտրական իրավունքին ներկայացվող պահանջները բավականին խիստ են: Եվրոպական միության բոլոր 25 անդամ պետություններում տվյալ պետության ակտիվ ընտրական իրավունքից օգտվում են մյուս բոլոր անդամ պետությունների քաղաքացիները:

Պարտադիր քվեարկություն նախատեսված է միայն որոշ անդամ պետություններում: Մասնավորապես՝ Բելգիայում, Հունաստանում և Կիպրոսում ընտրություններին մասնակցելը պարտադիր է: Սակայն այս պետություններում ակտիվ ընտրական իրավունքի պարտադիր իրականացման երաշխավորման հարցը նույնպես միատեսակ չէ: Օրինակ՝ Կիպրոսում ընտրություններին մասնակցելը թեև պարտադիր է, այնուամենայնիվ, չմասնակցելու դեպքում սանկցիաներ նախատեսված չեն: Իսկ Լյուքսեմբուրգում, եթե շրջանային դատախազն ի հայտ է բերում ընտրություններին չմասնակցելու դեպքեր, ապա նա իրավունք ունի բացատրություններ պահանջելու համապատասխան քաղաքացիներից: Այն դեպքում, երբ ընտրություններին չմասնակցելը համարվում է ոչ հիմնավորված, ապա քաղաքացիների նկատմամբ կարող են կիրառվել նյութական պատասխանատվության միջոցներ¹³:

Եվրոպական խորհրդարանի ձևավորման կարգն ուսումնասիրելիս անհրաժեշտ է անդրադառնալ նաև պատգամավոր-

Միջազգային իրավունք

րության թեկնածուներին ներկայացվող պահանջներին: Անդամ պետությունների ներպետական իրավունքի համաձայն՝ Եվրոպական խորհրդարանի պատգամավորներ կարող են ընտրվել ընտրական իրավունք ունեցող բոլոր այն քաղաքացիները, որոնք հասել են օրենքով սահմանված տարիքի: Եվրոպական խորհրդարանի պատգամավորության թեկնածուների համար ներկայումս գործում են հետևյալ տարիքային ցենզերը.

- 18 տարեկան՝ Գերմանիա, Գանիա, Էստոնիա, Իսպանիա, Լյուքսեմբուրգ, Հունգարիա, Մալթա, Նիդեռլանդներ, Շվեդիա, Չեխիա, Պորտուգալիա, Սլովենիա, Ֆինլանդիա.

- 19 տարեկան՝ Ավստրիա.

- 21 տարեկան՝ Բելգիա, Լեհաստան, Մեծ Բրիտանիա, Իռլանդիա, Լատվիա, Լիտվա, Սլովակիա.

- 23 տարեկան՝ Ֆրանսիա.

- 25 տարեկան՝ Իտալիա, Հունաստան, Կիպրոս¹⁴:

Ինչ վերաբերում է Եվրոպական խորհրդարանի կառուցվածքին, ապա այն ունի միապալատ կառուցվածք: Նրա կառուցվածքը և գործունեության ընթացակարգերը մանրակրկիտ կերպով սահմանվում են նրա ներքին ռեգլամենտով և կառուցվում դասական խորհրդարանական մակարդակի օրինակի հիման վրա: Վերոհիշյալ ռեգլամենտը բավականին ընդգրկում մի վաստաբուղթ է, որը մանրամասնորեն սահմանում է Եվրախորհրդարանի ղեկավարող մարմինների՝ նախագահի, նրա տեղակալների, բյուրոյի, կվեստորների, մշտական և ժամանակավոր հանձնաժողովների լիազորությունները և այլն: Եվրոպական խորհրդարանի հիմնական մարմիններն են՝ խորհրդարանի նախագահը, նրա 14 տեղակալները, բյուրոն, նախագահների հանձ-

նաժողովները, կվեստորները և գլխավոր քարտուղարությունը: Այժմ ներկայացնենք յուրաքանչյուրին ավելի մանրակրկիտ կերպով: Եվրոպական խորհրդարանի աշխատանքների ղեկավարումն իրականացվում է խորհրդարանի նախագահի կողմից, որն ընտրվում է լեգիսլատուրայի գործունեության կես ժամկետով՝ 2.5 տարով: Նախագահը ռեգլամենտի 18-րդ հոդվածի ուժով օժտված է բավականին լայն լիազորություններով. նա սահմանում է խորհրդարանի աշխատանքային օրվա գրաֆիկը, հայտարարում է այս կամ այն հարցի քննարկման սկզբի և ավարտի մասին, տվյալ քննարկվող հարցը դնում է քվեարկության, և, ի վերջո, միայն նա է իրավասու պատգամավորներին թույլտվություն տալ միևնույն հարցի քննարկման ժամանակ ելույթ ունենալ երկու անգամ: Բացի դրանից, նա օժտված է բավականին լայն կարգապահական իշխանությամբ. նա կարող է ռեգլամենտ խախտողին ներկայացնել մեղադրանք, որին հետևում է 2-5 օրերի ընթացքում նիստին մասնակցելու հնարավորությունից զրկում: Մակայն նախագահի ամենանշանակալից լիազորությունը նրա իրավասությունն է Եվրոպական խորհրդարանի անունից ընկերակցության երկրներում և արտասահմանում հանդես գալ: Ռեգլամենտն առանձնացնում է նախագահի ծառայողական գործառույթները նրա պատգամավորական գործունեությունից: Որևիցե հարցի քննարկման ժամանակ նա կարող է խոսք վերցնել որպես նախագահ միայն հարցի բնույթը պարզաբանելու և մասնակիցներին բուն հարցի քննարկմանը վերադարձնելու համար: Իսկ այն դեպքում, երբ նախագահը ցանկություն է հայտնում մասնակցել բուն քննարկման գործընթացին, ապա նա ստիպված է հրաժարվել նախագա-

հույսով և իր պաշտոնին վերադառնալ միայն իր ելույթի ավարտից կամ քննարկմանը այլ ձևով մասնակցելուց հետո¹⁵: 1979թ-ի ռեզոլուցիաները սահմանում է նախագահի, նրա տեղակալների և կվեստորների լիազորությունների ժամկետը, որը հանդիսանում է Եվրոպական խորհրդարանի հնգամյա գործունեության կես ժամկետը: Եվրոպական խորհրդարանի նախագահի և բյուրոյի անդամների ընտրությունները, որոնք ղեկավարվում են տարիքով ավագ պատգամավորի կողմից տեղի են ունենում հետևյալ կերպ. նախագահի բյուրոյի անդամների թեկնածությունները պետք է առաջադրվեն հենց իրենց՝ թեկնածուների համաձայնության առկայության դեպքում քաղաքական որևիցե խմբի կամ էլ առնվազն 13 պատգամավորների առաջարկությամբ, հոդ. 12, կետ 1: Գաղտնի քվեարկության ընթացքում ձայների բացարձակ մեծամասնություն հավաքած թեկնածուն համարվում է ընտրված: Նախագահի տեղակալները, որոնք ներկայում տասնչորսն են, ընտրվում են նույն ընթացակարգով՝ տարբեր երկրների և քաղաքական խմբերի ներկայացուցչության հաշվառմամբ: Նախագահի տեղակալների լիազորությունների էությունը նախագահի բացակայության ժամանակ նրան փոխարինելն է: Սակայն նրանց դերն ավելի էական նշանակություն ունի բյուրոյում¹⁶: Եվրոպական խորհրդարանի բյուրոն բաղկացած է նախագահից և նրա 14 տեղակալներից: Խորհրդակցական ձայնի իրավունքով բյուրոյի անդամներ են նաև 5 կվեստորները, որոնք իրականացնում են անմիջականորեն խորհրդարանին վերաբերող վարչական և ֆինանսական գործառնություններ: Բյուրոն իրականացնում է պատգամավորական կորպուսի, խորհրդարանի և նրա

այլ մարմինների հետ կապված ֆինանսական և կազմակերպչական հարցերի լուծումը: Այն դեպքում, երբ բյուրոն հավաքվում է քաղաքական խմբերի նախագահների մասնակցությամբ, այն անվանվում է ընդարձակված բյուրո: Որպես կանոն՝ բյուրոն և ընդարձակված բյուրոն իրենց նստաշրջաններին հավաքվում են ամիսը երկու անգամ¹⁷: Կվեստորների կոլեգիան ստեղծվել է 1977թ-ին՝ կապված անմիջականորեն պատգամավորներին վերաբերող հարցերի լուծմամբ: Եթե մինչև 1979թ-ը նրանք հանդես էին գալիս որպես փոխնախագահներ, ապա ուղղակի քվեարկության միջոցով ընտրված խորհրդարանի առաջին նիստի ժամանակ նրանք ձեռք բերեցին 2.5 տարի ժամկետով ընտրված անդամների կարգավիճակ: Ինչպես արդեն նշվեց, նրանք մտնում են բյուրոյի և ընդարձակված բյուրոյի կազմի մեջ՝ խորհրդակցական ձայնի իրավունքով: Կոլեգիայի ներսում չորս ամիսը մեկ տեղի է ունենում նրա նախագահի ռոտացիա: Կվեստորների կոլեգիան վարչական ղեկավարման կանոնների մեկնաբանման և իրազորման կապակցությամբ իր իրավասության շրջանակներում իրավասու է որոշումներ ընդունել: Կվեստորները կարող են առաջ քաշել ռեզոլուցիաներ կանոնների դրույթների և կետերի փոփոխման վերաբերյալ առաջարկություններ, որոնք վերաբերում պատգամավորների գործունեության ապահովմանը¹⁸: Եվրոպական խորհրդարանում բավականին էական դեր է խաղում նաև Նախագահների համաժողովը, որի կազմի մեջ մտնում են Եվրախորհրդարանի նախագահը և խմբերի (ֆրակցիաների) նախագահները: Ոչ մի խմբավորման մեջ չներկայացված պատգամավորներն իրենց շրջապատից 2 ներկայացուցիչ ուղար-

Միջազգային իրավունք

կում են Նախագահների համաժողովների: Սակայն նրանք ձայնի իրավունքով օժտված չեն: Նախագահների համաժողովի գործունեության հիմքում ընկած է կոնսենսուսի ապահովմանը հասնելը: Սակայն եթե դա չի հաջողվում, տեղի է ունենում խմբերի պատգամավորների թվաքանակի հաշվառմամբ¹⁹: Համաժողովի կոնկրետ խնդիրները սահմանված են ռեզլամենտով, ըստ որի՝ համաժողովը որոշումներ է ընդունում խորհրդարանի աշխատանքների կազմակերպման և օրենսդրության ծրագրավորման վերաբերյալ: Նրա վարման առարկա են հանդիսանում ինչպես Եվրախորհրդարանի, միության այլ ինստիտուտների, այնպես էլ Եվրախորհրդարանի և անդամ պետությունների ազգային խորհրդարանների հետ հարաբերությունների վերաբերյալ հարցերը:

Եվրոպական խորհրդարանի աշխատանքները տեղի են ունենում նաև հատուկ հանձնաժողովներում, որոնք հանդես են գալիս որպես մշտապես գործող մարմիններ՝ իրավասու կոմունիտար գործունեության յուրաքանչյուր հատուկ ոլորտում: Այդպիսիք են հանդիսանում.

- քաղաքական հանձնաժողով.
- գյուղատնտեսության, ձկնորսության և պարենամթերքի հարցերով հանձնաժողով.
- բյուջետային հանձնաժողով.
- տնտեսական, արտարժույթային և արդյունաբերական քաղաքականության հարցերով հանձնաժողով.
- էներգիայի, հետազոտությունների և տեխնոլոգիաների հարցերով հանձնաժողով.
- սոցիալական և զբաղվածության հարցերով հանձնաժողով.
- տարածաշրջանային քաղաքականության և տարածքի հարմարավե-

տության հարցերով հանձնաժողով.

- շրջակա միջավայրի, առողջապահության և օգտագործողների իրավունքների պաշտպանության հարցերով հանձնաժողով.

- տրանսպորտի հարցերով հանձնաժողով.

- երիտասարդության, մշակույթի, կրթության, ինֆորմացիայի և սպորտի հարցերով հանձնաժողով.

- զարգացման և համագործակցության հարցերով հանձնաժողով.

- բյուջետային վերահսկողության հանձնաժողով.

- ինստիտուցիոնալ հանձնաժողով.

- ռեզլամենտի, լիազորությունների և իմունիտետների հարցերով հանձնաժողով.

- կանանց իրավունքների հանձնաժողով.

- պետիցիաների հանձնաժողով²⁰:

Խորհրդարանն իրավասու է նաև ստեղծել ժամանակավոր հանձնաժողովներ, իսկ հատուկ կոմունիտար հարցերի լուծման համար՝ նաև հետախուզական հանձնաժողովներ: Յուրաքանչյուր հանձնաժողովի ձևավորումը տեղի է ունենում նորընտիր խորհրդարանի առաջին նիստի ժամանակ՝ 2.5 տարի ժամկետով, որից հետո նա կրկին ստեղծվում է նորացված կազմով: Յուրաքանչյուր պատգամավոր իրավասու է մասնակցել այս կամ այն հանձնաժողովի աշխատանքներին որպես լիազորված անդամ կամ նրա տեղակալ: Միասնական Եվրոպական ակտի ընդունումից հետո տեղի ունեցավ հանձնաժողովների դերի կտրուկ բարձրացում, որն իր ամրագրումն ստացավ ռեզլամենտի նոր խմբագրման մեջ՝ ուժի մեջ մտնելով 1987թ-ին: Եթե նախկինում նրանք հանդես էին գալիս գուտ որպես անմիջապես մամիններ, ապա ներկայումս հենց նրանք են

իրականացնում Եվրոպական խորհրդարանի կողմից ընդունվող որոշումների մշակման ընթացակարգը:

Ռեզլամենտի 10-րդ հոդվածը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր հանձնաժողով իրավասու է խնդրել Եվրախորհրդարանի նախագահից տարվա ընթացքում մեկ կամ մի քանի նիստեր անցկացնել այլ քաղաքներում, բացի Բրյուսելից, Լյուքսեմբուրգից և Ստրասբուրգից: Եվրոպական խորհրդարանի մեկ այլ կարևոր մարմին է Հանձնաժողովների նախագահների համաժողովը, որի կազմում ընդգրկված են Եվրախորհրդարանի ինչպես մշտական, այնպես էլ ժամանակավոր հանձնաժողովների բոլոր նախագահները: Այս մարմինն ինքն է ընտրում իր նախագահին: Նրա գործունեության առանցքը հանձնաժողովներին վերաբերող հարցերի վերաբերյալ առաջարկությունների մշակումն է: Այս առաջարկությունները ներկայացվում են Նախագահների համաժողովին:

Եվրոպական խորհրդարանի քաղաքական խմբերը.

Եվրոպական խորհրդարանի կառուցվածքի ներկայացման համակարգում իրենց ուրույն տեղն են զբաղեցնում խորհրդարանում գործող քաղաքական խմբավորումները: Ռեզլամենտի համաձայն՝ խմբավորումը պատգամավորների միավորումն է՝ ըստ իրենց կուսակցական պատկանելիության²¹: Դեռևս 1952թ-ին՝ վեհաժողովի նախագահի ընտրությունների ժամանակ, պատգամավորներն իրենց քվեարկությունն իրականացնում էին այս կամ այն քաղաքական կուսակցություններին (սոցիալիստական, դեմոկրատական կամ լիբերալ) իրենց պատկանելիությանը համապատասխան: Սա էլ հենց հանդիսացավ Եվրոպական խորհրդարանում քաղաքական, այլ ոչ

թե ազգային խմբերի ինստիտուցիոնալիզացման համար: 1953թ-ին վեհաժողովն ընդունում է համապատասխան բանաձև և իր ռեզլամենտում դրույթներ է ներառում, որոնք վերաբերում էին քաղաքական խմբերի կարգավիճակին: Խորհրդարանական քաղաքական խմբերի ստեղծումը, ստեղծման կարգը սահմանվում է ռեզլամենտի 29-րդ հոդվածով: Ներկայումս քաղաքական խմբավորման ստեղծման համար պատգամավորների անհրաժեշտ թվաքանակը 23-ն է, եթե ներկայացվում է մեկ երկրի կողմից, կամ 18 պատգամավոր, եթե նրանք ներկայացնում են ոչ պակաս, քան երկու պետություն, 12 պատգամավոր, եթե նրանք ներկայացնում են ոչ պակաս, քան երեք պետություն: Փաստորեն, որքան շատ թվով պետություններ են ներկայացված քաղաքական խմբի կազմում, այնքան ավելի ցածր է թվաքանակի շեմը: Ռեզլամենտի համաձայն՝ Եվրոպական խորհրդարանի քաղաքական խմբերն իրավասու են. պահանջել հրատապ խնդրի կամ հարցի կապակցությամբ անցկացնել քննարկումներ (հոդ. 64, կետ 1), առաջարկել վերջ դնել վիճաբանություններին (հոդ. 104, կետ 1), կամ ընդհատել նիստը (հոդ. 106), պահանջել անցկացնել անվանական քվեարկություն (հոդ. 65, կետ 1), մասնակցել Եվրախորհրդարանի պաշտոնական պատվիրակությունների ձևավորմանը և դրանց կազմում առաջադրել իր թեկնածուներին (հոդ. 126, կետ 2 և 3)²²: Բացի դրանից, ինչպես արդեն նշվել է, քաղաքական խմբերը ներկայացված են բյուրոյում որպես խորհրդարանի փոխնախագահներ, ինչպես նաև ընդարձակված բյուրոյում որպես խմբի նախագահող: Ինչ վերաբերում է քաղաքական խմբերի ֆինանսավորմանը, ապա նրանցից յուրաքանչյուրը Եվրոպական խորհրդարանի

Միջազգային իրավունք

ԱՆՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

72

կողմից ստանում է սուբսիդիա՝ կազմված երկու մասից. առաջին՝ հիմնային սուբսիդիա՝ հավասար բոլորի համար և երկրորդ՝ հավելյալ սուբսիդիա: Եվրոպական խորհրդարանում ուժերի հավասարակշռությունը սահմանվում է քաղաքական կուսակցությունների խմբավորման հիման վրա: 1992թ-ի Մաստրիխտի պայմանագիրն ընդգծում է, որ եվրոպական մակարդակում ստեղծված քաղաքական կուսակցությունները կարևոր գործոն են Եվրոպական միության ներսում ինտեգրացիոն գործընթացների իրականացման համար: Նրանք պետք է խթան հանդիսանան և նպաստեն Եվրոպական միության քաղաքացիների կամքի արտահայտման համար: Սահմանվում են նաև քաղաքական կուսակցությունների կարգավիճակի և ֆինանսավորման մասին դրույթներ: Խորհրդարանում առավել մեծ նշանակություն ունեցող կուսակցություններն են Եվրոպական ժողովրդական կուսակցությունը, Եվրոպական սոցիալիստների կուսակցությունը, լիբերալների, դեմոկրատների և ռեֆորմիստների եվրոպական կյուսակցությունը, Կանաչների կուսակցությունը, Եվրոպական միության ձախերի կոնֆեդերալիստական և Սկանդինավիայի ձախ կանաչների կուսակցությունը և այլն²³: Եվրոպական ժողովրդական և Եվրոպական սոցիալիստների կուսակցությունները Եվրոպական խորհրդարանի կազմում տեղ են գրադեցնում բացարձակ մեծամասնությամբ²⁴:

Գլխավոր քարտուղարություն

Եվրոպական խորհրդարանի վարչական ծառայությունների ոլորտում առանցքային դերը պատկանում է Գլխավոր քարտուղարությանը, որը կոչված է ղեկավարելու բազմամարդ քարտուղարությունը: Գլխավոր քար-

տուղարությունը ղեկավարում է գլխավոր քարտուղարը, որն ուղղակի անձնական պատասխանատվություն է կրում նախագահի և բյուրոյի առաջ խորհրդարանի գործունեության ցանկացած ձևերի ամենօրյա վարչական ապահովման համար, նախագահի ղեկավարությամբ հետևում է խորհրդարանի բյուջեի կատարմանը: Խորհրդարանի գործունեության ծավալի ավելացումն իր հետքը թողեց քարտուղարության կազմակերպական կառուցվածքի վրա: 1952-1953թթ. գլխավոր քարտուղարի ղեկավարության ներքո աշխատում էին երկու ծառայություններ՝ խորհրդարանական և վարչական: Սակայն ժամանակի ընթացքում քարտուղարության կառուցվածքը սկսեց կրել ավելի բարդ բնույթ: Ներկայումս Գլխավոր քարտուղարությունն իրավասու է իրականացնել տեղեկատվության էլեկտրոնային մշակում, իրավաբանական ծառայություն: Գլխավոր քարտուղարությունում աշխատող մոտ 2000 աշխատակիցները հանդիսանում են նաև նրա մշտական աշխատակիցներ, որոնց երկրների կառավարությունները չեն կարող հետևանքի ենթարկել: Նրանք տիրապետում են Եվրոպական ընկերակցության չինովնիկների կարգավիճակին և պետք է հրաժարվեն ընկերակցության շրջանակներում այլ, որևիցե աշխատանքի համատեղումից: Նրանք չեն կարող հրահանգներ ստանալ իրենց երկրների կառավարություններից, կազմակերպություններից և մասնավոր անձանցից, որոնք չեն հանդիսանում իրենց ուղղակի ղեկավարները:

Եվրոպական խորհրդարանի լիազորությունները

Եվրոպական խորհրդարանն օժտված է այնպիսի լիազորություններով, որոնցով, ավանդաբար, օժտված են ժամանակակից պետությունների

խորհրդարանները: Նրա հիմնական լիազորություններ են՝ 1. մասնակցությունն օրինաստեղծ գործունեությանը, 2. քվեարկության միջոցով բյուջեի ընդունումը և նրա կատարման համար հաշվետվության հաստատումը, 3. մասնակցությունն այլ ինստիտուտների ձևավորմանը և հսկողությունը նրանց գործունեության նկատմամբ, 4. արտաքին կապերի իրականացումը:

1. Մասնակցությունն օրինաստեղծ գործունեությանը

Առաջին հիմնադիր պայմանագրերում, մասնավորապես, ԵՏԸ պայմանագիրը նշում է, որ խորհրդարանն իրականացնում է միայն հսկողական և խորհրդակցական բնույթի ֆունկցիաներ: Սակայն Եվրոպական ընկերակցությունների էվոլյուցիայի արդյունքում և Եվրոպական միության ստեղծմամբ տեղի է ունենում Եվրոպական խորհրդարանի դերի բարձրացում: Խորհրդարանի օրենսդրական լիազորություններն առավել ընդհանրացված կերպով սահմանվում են Եվրոպական ընկերակցության հիմնադիր պայմանագրով:

Եվրոպական խորհրդարանը կարող է պատգամավորների մեծամասնության պահանջով հանձնաժողովին առաջարկություններ ներկայացնել, որոնք, ըստ իրեն, անհրաժեշտ են տվյալ պայմանագրի ի կատար ածման համար՝ նպատակ ունենալով ընկերակցության նորմատիվ-իրավական ակտի մշակումը: Այս հոդվածի բովանդակությունից պարզ է դառնում, որ խորհրդակցական ընթացակարգը թեև չի անհայտացել, սակայն զգալի կերպով կորցրել է իր դիրքերը:

Օրինաստեղծ գործունեության ոլորտում տեղի ունեցող առաջընթացները չեն սահմանափակվում զուտ խորհրդարանի կարծիքի հաշվի առնելու կոչերով: Արդեն 1986թ-ին Միացյալ եվրոպական

ակտն ամրագրում է համագործակցության սկզբունքի կիրառումը, որի հիման վրա հանձնաժողովի կողմից պատրաստված և Խորհրդի հավանությանն արժանացած ծրագիրը ենթակա էր վերանայման մի քանի ընթերցումներով, անմիջականորեն խորհրդարանի նիստերի ժամանակ: Եվ չնայած այն հանգամանքին, որ այս ընթացակարգի կիրառման ժամանակ վերջնական դերը պատկանում էր Խորհրդին, այնուամենայնիվ, խորհրդարանն սկսում է ավելի ակտիվ դեր խաղալ՝ հատկապես որոշումների մշակման և քննարկման փուլում: Ի վերջո, 1992թ. Մաստրիխտի պայմանագրի համաձայն, հատկապես 1997թ-ին Ամստերդամի պայմանագրի փոփոխություններից հետո շրջանառության մեջ է դրվել և բավականին լայն տարածում ստացել որոշումների համատեղ ընդունման ընթացակարգը: Այս դեպքում հանձնաժողովի կողմից պատրաստված և Խորհրդի հավանությանն արժանացած նախագիծը ենթարկվում է երեք ընթերցումների, և նորմատիվ ակտի վերջնական ընդունումը հնարավոր չէ առանց խորհրդարանի համաձայնության և հավանության:

2. Բյուջետային լիազորություններ

Խորհրդարանն ակտիվ կերպով իր մասնակցությունն է ցուցաբերում բյուջեի նախագծի քննարկման, նրա ընդունման գործընթացում և սահմանում է նրա կատարման հետ կապված հաշվետվությունները: Բյուջեի նախագիծը պատրաստվում է հանձնաժողովի կողմից, վերանայվում և մտցվում է խորհրդարան խորհրդի կողմից ոչ ուշ, քան նրա կատարմանը նախորդող տարվա սեպտեմբերի 30-ը: Բյուջեի նախագիծն անհրաժեշտության դեպքում անցնում է երկու ընթերցմամբ: Օրինագծի քննարկման ժամանակ պատգամավորներն իրավասու են առաջարկել ուղ-

Միջազգային իրավունք

դումներ և լրացումներ այն հողվածներում, որոնք վերաբերում են, այսպես կոչված, ոչ պարտադիր ծախսերի իրականացմանը: Պարտադիր ծախսերին դասվող բյուջետային ծախսումները կարող են ենթարկվել քննարկման, սակայն այդ դեպքում խորհրդարանի կողմից առաջարկվող փոփոխություններն ավելի շուտ կրում են ցանկությունների բնույթ: Ինչ վերաբերում է ոչ պարտադիր բնույթի ծախսերի վերանայմանը, սպա առաջարկվող փոփոխությունները կրում են իմպերատիվ բնույթ և պետք է հաշվի առնվեն նախագծի վերջնական մշակման ժամանակ՝ պայմանով, որ դրանք չեն մտնելու բյուջեով նախատեսված ծախսերի ընդհանուր շրջանակի մեջ: Պրակտիկորեն Եվրոպական խորհրդարանն իրավասու չէ նշանակալի կերպով վերանայելու բյուջեի ծախսային մուտքային բաժինները և մտցնելու ֆինանսների վերաբերյալ իր սեփական օրինագիծը: Նա իրավասու է կամ ընդունել, կամ ամբողջապես մերժել բյուջեի նախագիծը: Բյուջեի մերժման մասին առաջարկը կարող է ներկայացվել ոչ պակաս, քան 32 պատգամավորների, կամ էլ մշտական հանձնաժողովներից մեկի կողմից: Նախքան պլենար նիստ մտցնելը, այն վերանայվում է բյուջետային հանձնաժողովի կողմից, որի որոշումը պլենար նիստի ժամանակ ենթարկվում է քննարկման: Մերժման մասին որոշումն ընդունվում է պատգամավորների ձայների 2/3-ի ձայների որակյալ մեծամասնությամբ: Մերժված նախագիծը կրկին վերադարձվում է խորհուրդ: Խորհրդարանը բյուջեի իր սեփական նախագիծը ներկայացնելու իրավունք չունի: Նա կարող է միայն հետաձգել նրա ընդունումը՝ դրանով ճնշում գործադրելով խորհրդի և հանձնաժողովի վրա:

3. Մասնակցությունն այլ ինստի-

տուտների ձևավորմանը և Եվրոպական խորհրդարանի հսկողական լիազորությունները

Եվրոպական խորհրդարանն առավել լայն լիազորություններով է օժտված Եվրոպական հանձնաժողովի, վերահսկիչ պալատի և Եվրոպական կենտրոնական բանկի կառավարման ղեկավարի նշանակման հարցերում: Եվրոպական հանձնաժողովի ղեկավարի պաշտոնի թեկնածուն առաջադրվում է միության անդամ պետությունների կողմից խորհրդի որոշման հիման վրա: Խորհրդարանի հրավերով նախագահի համար թեկնածուն հանդես է գալիս ընդհանուր հայտարարությամբ՝ շարադրելով իր գործունեության հիմնական քաղաքական ուղղությունները: Խորհրդարանը ձայների մեծամասնությամբ ընդունում կամ մերժում է առաջադրված թեկնածությունը: Խորհրդարանի կողմից առաջադրված թեկնածության դեպքում խորհուրդը պետք է առաջադրի նոր թեկնածու: Իսկ դրական պատասխանի դեպքում խորհրդարանն առաջարկում է թեկնածուներին ներկայացնել հանձնաժողովի անդամներին: Թեկնածուներից յուրաքանչյուրը պետք է ելույթ ունենա համապատասխան ոլորտի մշտական հանձնաժողովի նիստում և պատասխանի խորհրդարանականների կողմից տրվող հարցերին: Խորհրդարանականները կարող են պահանջել առաջադրված թեկնածուի փոփոխություն: Այդպես էր, օրինակ, 2004թ-ին հանձնաժողովի ձևավորման ժամանակ: Այդպիսի լսումների ավարտից հետո նախագահը խորհրդարանին ներկայացնում է ծրագիրը և հանձնաժողովն ամբողջությամբ: Հաստատման մասին որոշումն ընդունվում է քվեարկությանը մասնակցող խորհրդականների ձայների մեծամասնությամբ: Նմանատիպ է ընթացակարգը վերահս-

Միջազգային իրավունք

կիչ պալատի անդամների և նախագահի, ինչպես նաև Եվրոպական կենտրոնական բանկի նախագահի, փոխնախագահների և կառավարման անդամների նշանակման ժամանակ: Խորհրդարանը բավականին լայն լիազորություններ է իրականացնում նաև հանձնաժողովի գործունեության հսկողության հետ կապված: Այդպիսի խորհրդարանական հսկողության ձևերը և մեթոդները բավականին մասն են այն կարգի այնպիսի լիազորությունների հետ, որոնք բնորոշ են ազգային խորհրդարաններին: Առաջին հերթին դա տեղեկացված լինելու իրավունքն է: Խորհուրդը և հանձնաժողովը պարտավոր են Եվրոպական խորհրդարանին հաշվետվություններ ներկայացնել իրենց ընթացող գործունեության վերաբերյալ, ինչպես նաև վերջնական հաշվետվություն Եվրոպական միության

տարեկան գործունեության մասին:

4. Արտաքին կապերի իրականացումը

Եվրոպական խորհրդարանը որոշակի լիազորություններով է օժտված նաև ընկերակցության արտաքին կապերի ոլորտում և նաև սահմանափակ լիազորությունների ծավալով՝ ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության ոլորտում: Պրակտիկայում Եվրոպական խորհրդարանը մասնակցում է արտաքին քաղաքական գործառույթների իրականացմանը: Խորհրդարանի կողմից իրականացվող արտաքին քաղաքական բնույթի լիազորությունների շարքին պետք է դասել նրա մասնակցությունն ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության հարցերով հանձնակատարի նշանակմանը:

1. **David Armstrong, Lorna Lloyd** FromVersaliller to Maastricht, New York, 1996, p. 142.
2. The Maastricht and Amsterdam Treaties, Prospects for the European Union, (EU Parliament facts).
3. **Николай Кавешников** Евросоюз в процессе трансформации.
4. Նույն տեղում:
5. Ակտի 1-ին հոդ-ի 1-ին և 2-րդ մասեր:
6. Ակտի 1-ին հոդ-ի 3-րդ մաս:
* **Ղազինյան Ա.** Եվրոպական հանձնաժողով. իրավական կարգավիճակի հիմնահարցեր: Երևան, 2003թ., էջ 228:
7. Ակտի 2-րդ հոդված:
8. Ակտի 10-րդ հոդ-ի 2-րդ մաս:
9. Ակտի 9-րդ հոդ-ի 1-ին մաս և 10-րդ հոդ-ի 1-ին մաս:
10. Ակտի 8-րդ հոդված:
11. Ակտի 3-րդ հոդված:

12. Ակտ:
13. **Лафитинский В. И.** Выборы в Европейской Парламент, журнал российского права, N4, 2005.
14. Miller V. The election of the members of the European Parliament.
15. Եվրոպական խորհրդարանի ներքին շեզլամենտ:
16. Նույն տեղում:
17. Նույն տեղում:
18. Նույն տեղում:
19. Mayer H. EU democracy and its critique, London, 2005, p.18.
20. **Энтин Л. М.** Европейское право. Москва, 2005, с. 205.
21. **Маклаков** Европейское право. М., 2001, с. 10-12.
22. Ռեզլամենտ:
23. <http://www/europa.eu.int/>.
24. **Кашкин С.Ю.** Право Европейского союза. М., с. 89-93.

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի հունիսի 20-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Էդուարդ Սարգսյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 29.01.2008 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի Ջոն Սարգսյանի ընդդեմ Էդուարդ Սարգսյանի և Կարինե Սարգսյանի՝ ժառանգության ընդունման բաց թողնված ժամկետը հարգելի համարելու և ժառանգությունն ընդունած ժառանգ ճանաչելու պահանջների մասին և ըստ հայցի Կարինե Սարգսյանի ընդդեմ Էդուարդ Սարգսյանի՝ սեփականության իրավունքի վկայականն անվավեր ճանաչելու և ընդհանուր բաժնային սեփականության մեջ բաժինը որոշելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ջոն Սարգսյանը պահանջել է ժառանգության ընդունման բաց թողնված ժամկետը համարել հարգելի և ճանաչել հոր՝ 26.11.1997 թվականին մահացած Սարգիս Սարգսյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ:

Դիմելով դատարան՝ Կարինե Սարգսյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանի նկատմամբ Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքի գրանցումը և սեփականության իրավունքի վկայականը, որոշել նշված բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքում բաժնի չափը և բնակեցնել այդ բնակարանում:

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 07.09.2007 թվականի վճռով Ջոն Սարգսյանի և Կարինե Սարգսյանի հայցերը բավարարվել են:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 29.01.2008 թվականի վճռով Ջոն Սարգսյանի հայցը մերժվել է, իսկ Կարինե Սարգսյանի հայցը՝ բավարարվել: Քաղաքացիական գործի վարույթը՝ թիվ 0245539 սեփականության իրավունքի վկայականն անվավեր ճանաչելու մասով, կարճվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Էդուարդ Սարգսյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 28-րդ հոդվածը, ինչպես նաև ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածը:*

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Սույն գործով նախագահող դատավոր Տ.Սահակյանը ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի 27.10.2006 թվականի վճռով Կարինե Սարգսյանի և Էդուարդ Սարգսյանի միջև քննվող մեկ այլ գործով գործի քննությանը մասնակցել է որպես դատավոր, իսկ սույն գործով նախագահող դատավոր է:

Էդուարդ Սարգսյանը միջնորդել է գործի քննությունը հետաձգել, սակայն Վերաքննիչ դատարանը թույլ չի տվել միջնորդությունը լիարժեք ներկայացնել, որի արդյունքում այն մերժվել է:

2) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածը, չի կիրառել «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասը և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածը, որոնք պետք է կիրառեր:*

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հայցապահանջի շրջանակներից դուրս է եկել: Հայցվոր Կարինե Սարգսյանը հայցապահանջի չափը փոփոխելու մասին դիմումով հայտնել է, որ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռի համաձայն՝ համարվում է 26.11.1997 թվականին մահացած հոր՝ Սարգիս Սարգսյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ և հետևաբար, անկախ իր սեփականության իրավունքի պետական գրանցումից, Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանը հանդիսանում է իր և պատասխանողի ընդհանուր բաժնային սեփականությունը:

Կարինե Սարգսյանը պահանջել է վիճելի բնակարանի 1/2-րդ մասն առանձնացնել սեփականության իրավունքով և հատկացնել իրեն: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը ճանաչել է վերջինիս սեփականության իրավունքը բնակարանի 1/4-րդ մասի նկատմամբ: Միաժամանակ Վերաքննիչ դատարանն ամբողջությամբ անվավեր է ճանաչել Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքի գրանցումը վիճելի բնակարանի նկատմամբ, որի հետևանքով վերջինս գրկվել է այդ բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքից:

Սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականը հանդիսանում է սեփականության իրավունքի գրանցման մասին տեղեկություններ պարունակող փաստաթուղթ և այդ փաստաթղթի անվավեր ճանաչելը չի հանգեցնում իրավական հետևանքների, քանի որ ուժի մեջ է մտնում վարչական ակտը՝ անշարժ գույքի գրանցման մատյանի գրանցումը:

3) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի*

Դատական պրակտիկա

279-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 1226-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը, Կարինե Սարգսյանին ճանաչելով Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանի 1/4-րդ մասի ժառանգ, ամբողջությամբ անվավեր է ճանաչել Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքի գրանցումը: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանն իրավունք ուներ մասնակի՝ վիճելի բնակարանի 1/4-րդի մասով, անվավեր ճանաչել Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքի գրանցումը: Անվավերությունը պետք է համաչափ լինի կողմին սեփականության իրավունքով հատկացված բաժնի չափին: Նման խախտման արդյունքում Էդուարդ Սարգսյանը զրկվում է սեփականության իրավունքի գրանցումից և վիճելի տան նկատմամբ սեփականության իրավունքից, որը զուգորդվել է տիրապետումից զրկելու հետ:

26.11.1997 թվականին մահացած Ս.Սարգսյանի գույքը փաստացի տիրապետմամբ ժառանգել է Էդուարդ Սարգսյանը, իսկ Կարինե Սարգսյանը գիտեր հոր մահվան մասին, և նրա համար ակնհայտ էր ժառանգական գույքի գոյությունը: Սակայն Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նշված հանգամանքը, որի արդյունքում խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է մասնակիորեն՝ Կարինե Սարգսյանի հայցի մասով, բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 29.01.2008 թվականի վճիռը և փոփոխել՝ Կարինե Սարգսյանի հայցը մերժել:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Սպանդարյան շրջխորհրդի գործկոմի 14.09.1995 թվականի թիվ 33/86 որոշմամբ Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանը սեփականաշնորհվել է Սարգիս Սարգսյանի, Թամարա Պապովայի և Էդուարդ Սարգսյանի անվամբ որպես ընդհանուր սեփականություն հավասար բաժիններով:

2) Թամարա Պապովան մահացել է 1995 թվականին:

3) Թամարա Պապովայի մահից հետո նշված բնակարանի նրա բաժինը փաստացի տիրապետման հիմքով որպես ժառանգություն ընդունել են Սարգիս Սարգսյանը և Էդուարդ Սարգսյանը:

4) Սարգիս Սարգսյանը մահացել է 26.11.1997 թվականին:

5) Սույն գործով հայցվոր Կարինե Սարգսյանը Սարգիս Սարգսյանի դուստրն է:

6) ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած 27.10.2006 թվականի վճռով Կարինե Սարգսյանի ժառանգության ընդունման բաց թողնված ժամկետը համարվել է հարգելի, և վերջինս ճանաչվել է Սարգիս Սարգսյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ:

7) Վերաքննիչ դատարանում սույն գործի քննությունը հետաձգելու վերաբերյալ միջնորդություն Էդուարդ Սարգսյանի կողմից չի ներկայացվել:

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ՝

1) *վճռաբեկ բողոքն առաջին հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.*

ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել, եթե նա տեղյակ է այնպիսի փաստերի կամ հանգամանքների, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ գործով նրա անկողմնակալության մեջ: Ինքնաբացարկի հիմքերը ներառում են ի թիվս այլոց այն դեպքերը, երբ դատավորը, կամ նրա ամուսինը, կամ նրանց հետ արյունակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձր ողջամտորեն կհանդիսանա (հիմքեր ունի կարծելու, որ նա կհանդիսանա) գործին մասնակցող անձ կամ մասնակցել է տվյալ գործի քննությանը ստորին ատյանում՝ որպես դատավոր կամ գործին մասնակցող անձ:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածից հետևում է, որ դատավորի ինքնաբացարկի հիմքերը սպառնիչ չեն, և այդպիսին կարող է որակվել ցանկացած հանգամանք, որը կարող է ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ գործով նրա անկողմնակալության մեջ:

Սույն քաղաքացիական գործով որպես դատավորի ինքնաբացարկի հիմք նշվել է այն հանգամանքը, որ նա նույն անձանց միջև քննված մեկ այլ քաղաքացիական գործի քննությանը մասնակցել է որպես դատավոր:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածում նշված հիմքերից քննարկման առարկա կարող է դառնալ միայն օրենսգրքի այն դրույթը, որը նախատեսում է, որ ինքնաբացարկի հիմք կարող է հանդիսանալ այն, որ դատավորը մասնակցել է տվյալ գործի քննությանը ստորին ատյանում՝ որպես դատավոր կամ գործին մասնակցող անձ: Նման դրույթն օրենսդրի կողմից դիտարկվել է ինքնաբացարկի հիմք այն պարզ պատճառաբանությամբ, որ ստորին ատյանում գործի քննությանը որպես դատավոր մասնակցած լինելու դեպքում դատավորը վերադաս դատական ատյանում ըստ էության վերանայում է իր իսկ կայացրած ակտի օրինականությունը: Մինչդեռ զուտ այն հանգամանքը, որ դատավորը մասնակցել է նույն անձանց միջև քննված մեկ այլ քաղաքացիական գործին որպես դատավոր, նրա անաչառության վերաբերյալ կասկածի և ինքնաբացարկը բավարարելու հիմք հանդիսանալ չի կարող: Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ինքնաբացարկի հիմք և դատավորի անաչառությունը կասկածի տակ դնող հանգամանք կարող է հանդիսանալ դատավորի ներքին կողմնակալ վերաբերմունքի հանգեցնող ցանկացած փաստ, որը կարող է ազդել թե՛ դատավորի կողմից գործը լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ քննելու և թե՛ գործի քննության արդյունքում դատավորի մոտ այնպիսի ներքին համոզմունքի ձևավորման վրա, որը չի բխում օրենսդրության նորմերից և գործում հետազոտված փաստերից, այլ հիմնվում է դրանցից դուրս գտնվող այլ հանգամանքի վրա: Մինչդեռ սույն գործում Էդուարդ Սարգսյանի կողմից վերը նշված հանգամանքների մասին վկայող որևէ ապացույց չի ներկայացվել:

Ինչ վերաբերում է Էդուարդ Սարգսյանի կողմից գործի քննությունը հետաձգելու վերաբերյալ միջնորդությանը, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձա-

Դատական պրակտիկա

նագրում է, որ նման միջնորդություն Էդուարդ Սարգսյանի կողմից Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության ընթացքում չի ներկայացվել:

2) վճռաբեկ բողոքը երկրորդ հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 217-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանում գործերի քննությունն իրականացվում է վճռաբեկ դատարանում գործի քննության կանոններով, եթե սույն բաժնով այլ կանոններ նախատեսված չեն:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Հայցապահանջի չափը փոփոխելու մասին Կարինե Սարգսյանի դիմումի համաձայն՝ վերջինս խնդրել է Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանի նկատմամբ Էդուարդ Սարգսյանի անվամբ տրված սեփականության իրավունքի վկայականը ճանաչել անվավեր, որոշել նշված բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող բաժնեմասի չափը և բնակեցնել այդ բնակարանում:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած 27.10.2006 թվականի վճռով Կարինե Սարգսյանի ժառանգության ընդունման բաց թողնված ժամկետը համարվել է հարգելի, և վերջինս ճանաչվել է Սարգիս Սարգսյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ: Սարգիս Սարգսյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգներ են Էդուարդ Սարգսյանը և Կարինե Սարգսյանը, այսինքն՝ Կարինե Սարգսյանը ժառանգել է նշված բնակարանի 1/4-րդ բաժինը: Վերաքննիչ դատարանը Կարինե Սարգսյանի հայցապահանջը բավարարել է մասնակիորեն: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը դուրս չի եկել ներկայացված հայցապահանջի շրջանակներից:

Ինչ վերաբերում է «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասի և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի կիրառելիության վերաբերյալ վճռաբեկ բողոքի պատճառաբանությանը, ապա Վճռաբեկ դատարանն այն գտնում է անհիմն, քանի որ Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է վերոնշյալ հոդվածները և փաստելով, որ սեփականության կամ օգտագործման իրավունքի գրանցման վկայականն իրավունք առաջացնող վարչական ակտ չէ, և այն անվավեր ճանաչելու պահանջը ենթակա չէ դատարանում քննության, այդ մասով կարճել է գործի վարույթը:

3) վճռաբեկ բողոքը երրորդ հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1125-րդ հոդվածի համաձայն՝ ժառանգությունը ձեռք բերելու համար ժառանգը պետք է այն ընդունի: Ընդունված ժառանգությունը ժառանգության բացման ժամանակից համարվում է ժառանգին պատկանող, անկախ այդ գույքի նկատմամբ ժառանգի իրավունքի պետական գրանցումից, եթե նման իրավունքը ենթակա է պետական գրանցման:

Վերոնշյալ հոդվածից հետևում է, որ ժառանգությունն ընդունած ժառանգը օրենքի ուժով այդ գույքի սեփականատերն է:

Նույն օրենսգրքի 279-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ չի թույլատրվում սեփականատիրոջ գույքը հարկադրաբար վերցնել կամ առգրավել, բացի օրենքով նախատեսված դեպքերից:

Սույն քաղաքացիական գործով Վերաքննիչ դատարանը, ճանաչելով Կարինե Սարգսյանի սեփականության իրավունքը վեճի առարկա տան 1/4 մասի նկատմամբ, այդ մասով Էդուարդ Սարգսյանի անվամբ սեփականության իրավունքի պետական գրանցումն անվավեր ճանաչելու փոխարեն այն անվավեր է ճանաչել ամբողջությամբ՝ խախտելով Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքը նշված բնակարանի 3/4 մասի նկատմամբ: Հիմք ընդունելով վերոգրյալը, Վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքի սույն հիմքը գտնում է հիմնավոր:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ վճռաբեկ բողոքի պատճառաբանությանը, ապա Վճռաբեկ դատարանն այն գնահատման առարկա չի դարձնում, քանի որ այդ հարցն իր լուծումն է ստացել ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած 27.10.2006 թվականի վճռով:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանի նկատմամբ Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու հայցի մասով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված՝ անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը մասնակիորեն փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը մասնակիորեն փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարու-

Դատական պրակտիկա

թյան օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 29.01.2008 թվականի վճռի՝ Կարինե Սարգսյանի հայցի մասը և այն փոփոխել. Կարինե Սարգսյանի հայցը բավարարել մասնակիորեն՝ 1/4-րդ մասով անվավեր ճանաչել Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանի նկատմամբ Էդուարդ Սարգսյանի սեփականության իրավունքի գրանցումը: Երևանի Տերյան փողոցի 42 շենքի թիվ 34 բնակարանի 1/4-րդ մասի սեփականատեր ճանաչել Կարինե Սարգսյանին, իսկ 3/4 մասի սեփականատեր՝ Էդուարդ Սարգսյանին:

2. Վճռի մնացած մասը թողնել օրինական ուժի մեջ:

3. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

82

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի հունիսի 20-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա.Թամազյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական դատարանի 04.03.2008 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության Դավթաշենի հարկային տեսչության (այսուհետ՝ Տեսչություն) ընդդեմ անհատ ձեռնարկատեր Արման Չանախչյանի՝ 328.100 ՀՀ դրամ բռնագանձելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Տեսչությունը պահանջել է անհատ ձեռնարկատեր Արման Չանախչյանից բռնագանձել 328.100 ՀՀ դրամ:

Վարչական դատարանի (այսուհետ՝ Վարչական դատարան) 04.03.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով:

Վարչական դատարանը խախտել է «Հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների կիրառման մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ, 11-րդ հոդվածների պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վարչական դատարանը հիմք է ընդունել միայն Արման Չանախչյանի կողմից ներկայացված փաստարկները՝ անտեսելով այն հանգամանքը, որ վերջինիս նկատմամբ կազմված ակտն ամբողջությամբ համապատասխանում է «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի, «Հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների կիրառման մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին: Կազմված ակտը ստորագրվել է Արման Չանախչյանի կողմից առանց որևէ առարկության, սակայն ակտով առաջադրված գումարը սահմանված ժամկետում չի վճարվել, ինչի պատճառով տուգանքի գումարը կրկնապատկվել է: Ստուգման ակտը կազմվել է «Հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների կիրառման մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների խախտման հիմքով, քանի

Դատական պրակտիկա

որ Արման Չանախչյանն իրականացրել է հանրային սննդի ոլորտում գործունեություն, որի դեպքում պարտավոր էր ունենալ հսկիչ-դրամարկղային մեքենա, որը սակայն չի ունեցել: Փաստորեն տնտեսվարողի կողմից թույլ տրված խախտումն ակնհայտ է: Մինչդեռ, Վարչական դատարանը, հիմնվելով Արման Չանախչյանի հայտարարության վրա, ըստ որի՝ տնտեսվարող սուբյեկտի փաստաթղթերն ամբողջությամբ պատրաստ չեն եղել գործունեություն ծավալելու համար, գտել է, որ Արման Չանախչյանը հանրային սննդի ոլորտում գործունեությամբ չի զբաղվել: Արդյունքում Վարչական դատարանը եզրահանգել է, որ տնտեսվարող սուբյեկտը տվյալ դեպքում պարտավոր չէր հսկիչ-դրամարկղային մեքենա ունենալ:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վարչական դատարանի 04.03.2008 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունի հետևյալ փաստը՝

1) 04.05.2007 թվականին Արման Չանախչյանը գրանցվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության Մաշտոցի տարածքային բաժնում և ստացել անհատ ձեռնարկատիրոջ պետական գրանցման թիվ 108504 վկայականը:

2) ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության 06.06.2007 թվականի թիվ 2320107 հանձնարարագրի հիման վրա Արման Չանախչյանի մոտ կատարված ստուգման արդյունքում 11.06.2007 թվականին կազմվել է թիվ 2320107 ակտը:

3) Վերոհիշյալ ստուգման արդյունքում արձանագրվել է, որ անհատ ձեռնարկատեր Արման Չանախչյանը Գավիթ Բեկի փողոցի 91/1 հասցեում զբաղվում է հանրային սննդի կազմակերպմամբ և չունի տեղադրված հսկիչ-դրամարկղային մեքենա:

Արման Չանախչյանը ստորագրել է ակտը՝ առանց որևէ առարկություն ներկայացնելու:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների կիրառման մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «ա» կետի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կազմակերպությունների և անհատ ձեռնարկատերերի կողմից մանրածախ վաճառք իրականացնելիս կամ բնակչությանը ծառայություններ մատուցելիս կանխիկ դրամով իրականացվող դրամական հաշվարկների դեպքում հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների կիրառումը՝ 2005 թվականի հունվարի 1-ից պարտադիր է սպասարկման սրահ ունեցող օբյեկտներում **հանրային սննդի գործունեության կազմակերպման** համար:

Օրենքի վերոհիշյալ նորմի համաձայն՝ հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների տեղադրումը պարտադիր է **հանրային սննդի գործունեության կազմակերպման** դեպքում **մանրածախ վաճառք իրականացնելիս** կամ **բնակչությանը ծառայություններ մատուցելիս**: Այսինքն՝ հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների տեղադրման փաստական հիմքը **հանրային սննդի գործունեության կազմակերպման** դեպքում **մանրածախ վաճառք** կամ **բնակչությանը ծառայություններ մատուցելու փաստն է**:

Հետևաբար, սույն գործով ապացուցման ենթակա միակ փաստը անհատ ձեռնարկատեր Արման Չանախչյանի կողմից հսկիչ-դրամարկղային մեքենայի բացակայությամբ վերոհիշյալ ոլորտում համապատասխան գործունեություն իրականացնելն է: Իսկ տվյալ փաստը հիմնավորված է այն հանգամանքով, որ անհատ ձեռնարկատեր Արման Չանախչյանը ստորագրել է վերոհիշյալ խախտումն արձանագրած ստուգման ակտը՝ առանց որևէ առարկություններ կայացնելու:

Ինչ վերաբերում է անհատ ձեռնարկատեր Արման Չանախչյանի կողմից ստուգողներին ներկայացված հայտարարությանը, ապա հայտարարությամբ չի նշվել, թե ինչպիսի փաստաթղթեր են գտնվում ձևակերպման փուլում և ինչպիսիք պետք է ներկայացվեն հարկային տեսչությանը, որպիսի պայմաններում հայտարարությունը չի կարող հիմք հանդիսանալ հաստատված համարելու այն փաստը, որ տնտեսվարող սուբյեկտը ստուգման ժամանակ չի զբաղվել հանրային սննդի կազմակերպման գործունեությամբ:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, անմիջականորեն զնահատելով գործում եղած բոլոր ապացույցները, որոշում է փաստի հաստատված լինելու հարցը՝ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ: Տվյալ դեպքում Վարչական դատարանը չի կատարել գործում եղած բոլոր ապացույցների օբյեկտիվ և բազմակողմանի հետազոտություն, ինչի արդյունքում ստուգման ժամանակ տնտեսվարողի կողմից հանրային սննդի կազմակերպման գործունեությամբ զբաղվելու հարցում հանգել է սխալ հետևության:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքը հիմնավոր համարելով Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վարչական դատարանի 04.03.2008 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:
2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

**ПРИВЕТСТВЕННАЯ РЕЧЬ ПРЕЗИДЕНТА
СОЮЗА СУДЕЙ РА
ГРАЧИКА САРГСЯНА НА ЦЕРЕМОНИИ
ОТКРЫТИЯ 51-ГО
ГОДОВОГО СОБРАНИЯ
МЕЖДУНАРОДНОЙ АССОЦИАЦИИ СУДЕЙ**

ГРАЧИК САРГСЯН

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СОЮЗА СУДЕЙ РА

В своей речи г-н Саргсян выражает благодарность всем тем делегатам, которые в 2007г. в Тронхейме приняли решение провести 51-е ежегодное собрание Международной Ассоциации Судей в столице Армении Ереване, отмечая также, что на территории СНГ оно проводится впервые и может послужить стимулом для укрепления независимости судов и поднятия авторитета и доверия к судебной власти. Г-н Саргсян выразил также надежду на то, что проведение собрания в нашей стране способствует решению задач, которые встанут сегодня перед судебной властью РА, так как для этого в стране есть необходимая политическая воля и соответствующее правовое поле.

**ПОЗДРАВИТЕЛЬНОЕ ОБРАЩЕНИЕ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
КАССАЦИОННОГО СУДА РА**

ОВАНЕС МАНУКЯН

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КАССАЦИОННОГО СУДА РА

В своей речи г-н Манукян обратился к нескольким важнейшим вопросам, касающимся судебной системы РА. Отметил также и проблемы, вставшие сегодня перед судебной властью; какие реформы должны быть реализованы, чтобы повысить эффективность правосудия, что надо сделать для того, чтобы достичь повышения общественного доверия по отношению к судебной власти. Одной из основных проблем г-н Манукян считает коррупцию в сфере правосудия, отмечая самые разные причины ее проявления и предлагая методы борьбы с ней.

ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՀԱՍՏԱՏՎ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ**РЕЗЮМЕ****РЕЗЮМЕ****ДЕНЬ ЕВРОПЕЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ
ЮСТИЦИИ В БЕРЛИНЕ****МОНИКА НЁРЕ*****ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ВЫСШЕГО СУДА
ФЕДЕРАЛЬНОЙ ЗЕМЛИ БЕРЛИН
(КАММЕРГЕРИХТ)***

В статье автор выделяет две точки опоры в Берлинской концепции: это теоретическая презентация европейского опыта применения права и практическое представление ежедневной работы в судах. Автор также приводит перечень конкретных мероприятий в рамках Берлинского дня юстиции. Это вступительное мероприятие, куда входит приветственная речь председателя ландгерихта, затем следует диалог между судьями, адвокатами и нотариусом, после чего идет научно-теоретический доклад на тему "Европейский гражданский кодекс": реальность или утопия? В статье приводятся примеры дел с упрощенным производством, представлены их особенности и различия. Заключает статью автор убеждением, что проводимые мероприятия очень полезны для всех кругов общества и что посредством их упрощается доступ к правовым системам государственных членов ЕС.

**НАЗНАЧЕНИЕ БОЛЕЕ МЯГКОГО НАКАЗАНИЯ,
ЧЕМ ПРЕДУСМОТРЕННОЕ ЗАКОНОМ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА****СЕРЖИК АВETИСЯН****ПРЕДСЕДАТЕЛЬ АППЕЛЯЦИОННОГО
УГОЛОВНОГО СУДА РА,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР**

В статье автор говорит об уголовном наказании как об одном из многогранных и сложных институтов в науке уголовного права, чьи теоретические и практические аспекты подверглись анализу в юридической литературе. Вопрос наказания был и всегда останется одной из основных проблем в уголовном правосудии. Политика наказания- это составная, нераздельная и важнейшая часть внутренней политики страны.

В этой статье автор попытался представить сложные и спорные вопросы, нашедшие место в применении ст. 64 УК РА в судебной практике и предложить оптимально возможные варианты их решения.

УБЧСБУРАԲԷ 2008 9 (110)

ԱՄՍՍԿԸՆ
Իշխանություն

87

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

**АКТУАЛЬНОСТЬ, СОСТОЯНИЕ
И ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ
ИСТОРИИ АРМЯНСКОГО НАРОДА**

АРМЕН ЕСОЯН

***НАЧАЛЬНИК ВНУТРЕННЕГО ОТДЕЛА
ПРИ УПРАВЛЕНИИ ВНУТРЕННЕГО МОНИТОРИНГА
И КОНТРОЛЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
НАЛОГОВОЙ СЛУЖБЫ РА***

Речь идет об исследовании истории армянского права, которое может восстановить реальную картину армянской правовой системы, что может существенно повлиять на развитие правовых систем соседних государств. Важным исследовательским направлением современной армянской правовой системы должен стать сопоставительный анализ российской и армянской правовых систем, что обусловлено целым рядом факторов. Это предполагает более углубленное взаимное изучение правовых систем, законодательства и правовой практики. Углубление российско-армянского правового сотрудничества, всесторонние контакты будут способствовать не только сближению национальных правовых систем, но и расширению и развитию культурных связей.

**СУДЕБНЫЙ ПРЕЦЕДЕНТ В СИСТЕМЕ
ИСТОЧНИКОВ ПРАВА
ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА РА**

ГОР МОВСИСЯН

В статье автор попытался обосновать то, что по своей прогрессивной сути судебный прецедент не может вбирать в себя все, даже самые важные жизненные отношения и учитывать все возможные ситуации в сфере своей деятельности. Такая точка зрения имеет, конечно, основания, но нельзя забывать, что позитивное право-это главнейший модус государственности, его важный атрибут и функция. Благодаря позитивному праву осуществляется внедрение, укрепление и развитие принципов гражданского общества. В статье автор также приводит дату формирования Общего права,отмечая 11-й век, но для того, чтобы решения вышестоящих судебных инстанций были признаны общеобязательными для нижестоящих судебных инстанций, потребовалось восемь веков; формирование этого правила было вполне логичным для созданного судами права.(первая половина 19-го века).

ԱԵՊՏԻՄԻՆԻ 2008 9 (110)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲԱՆԿԱԿԱՆԱԿՈՒՄԻՏԵ**

88

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА
ПРИ НАЛИЧИИ ГАРАНТА КОНСТИТУЦИИ**

ТИГРАН ГРИГОРЯН

***СТАРШИЙ СПЕЦИАЛИСТ УПРАВЛЕНИЯ
ОБОБЩЕНИЯ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ СУДЕБНОГО
ДЕПАРТАМЕНТА РА***

Из статьи следует, что конституционный контроль представляет из себя очень сложную систему, которая состоит из множества взаимодействующих частей, тесно связанных между собой. Органы, выполняющие конституционное правосудие, имеют очень большое значение в сложном процессе установления конституционности и конституционного правосудия. Проблема защиты прав человека не касается конкретной страны. Она вбирает в себя ценности, имеющие международное значение. Эти ценности не остаются в рамках одного государства; выходя из них, они становятся предусловием свободной, мирной и процветающей жизни для всего человечества.

**ЕВРОПЕЙСКИЙ ПАРЛАМЕНТ
КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЬСКИЙ ОРГАН СОЮЗА**

ЛИЛИТ ГЙОЗАЛЯН

Статья состоит из нескольких частей:

- 1.Порядок формирования Европейского Парламента
- 2.Главный секретариат
- 3.Полномочия Европейского Парламента
- 4.Участие в законодательной деятельности
- 5.Бюджетные полномочия
- 6.Участие в формировании других институтов и контролируемые полномочия Европейского парламента
- 7.Осуществление внешних связей

В статье автор подробно описывает каждый пункт в отдельности. В самом начале в Европарламент входили 78 стран. Приводится подробная таблица стран, входящих в Европарламент, количество мест в парламенте и население данной страны. Из таблицы становится ясно, что каждая страна, входящая в Европейский парламент, имеет определенное число мандатов, соответствующее числу населения данной страны. Приводится также порядок проведения выборов в Европарламенте.

ՄԵՐ ՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ՀԱՍՏՆՈՒՄ
Ինքնիշխանության
հանրապետության
Կոնստիտուցիոնալ
Կարգադրության
Կոմիտեի

89

Հարգարժան հոբեյարներ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է՝

Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Սարիբեկ ԱՐԱՄՅԱՆԻ** 60-ամյակը,

Հարավային քրեական դատարանի դատավոր **Խաչիկ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ** 50-ամյակը,

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի դատավոր **Համլետ ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ** 40-ամյակը, մաղթում նրանց քաջառողջություն, երկար տարիների կյանք և արդյունավետ գործունեություն:

Թեևավոր խոսքեր

Խոսքը մեծ գործ է: Մեծ է այն պատճառով, որ խոսքով կարելի է միացնել մարդկանց, խոսքով կարելի է նաև բաժանել նրանց, խոսքը ծառայում է սիրուն, խոսքով կարելի է ծառայել նաև թշնամանքին ու ատելությանը: Ձգուշացիր այնպիսի խոսքից, որը բաժանում է մարդկանց:

Լ.Ն. ՏՈԼՍՏՈՅ

Կա տգիտության երեք տեսակ՝ բոլորովին ոչինչ չիմանալ. վատ իմանալ այն, ինչ բոլորը գիտեն. իմանալ ոչ այն, ինչ հարկավոր է իմանալ:

Շ. ԴՅՈՒԿԼՈ

Այն աջակցությունը, որից մարդ առավել հաճախ է օգտվում կյանքում, հույսն է:

Ա.Ֆ. ՎԵԼՏՄԱՆ

Հոգեկան վերքերն սպիանում են միայն ժամանակի ընթացքում ու նաև աշխատանքով: Ուրեմն՝ դեպի գործ, քանի դեռ ուժ կա: Ավելի լավ սրտի դեղ չկա:

Ժ. ՖԱԲԲ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2008 9 (110)

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արշակունյաց 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

ՂԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն